

T.C.

**İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**ERGENLERİN ALGILADIĞI EBEVEYN PSİKOLOJİK
İSTİSMAR DÜZEYİ İLE ÖFKE İFADE BİÇİMLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Deniz ESEN

**İstanbul
Ekim-2020**

T.C.

**İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**ERGENLERİN ALGILADIĞI EBEVEYN PSİKOLOJİK
İSTİSMAR DÜZEYİ İLE ÖFKE İFADE BİÇİMLERİ
ARASINDAKİ İLİŞKİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Deniz ESEN

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Besra TAŞ

**İstanbul
Ekim-2020**

TEZ ONAY SAYFASI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Anabilim Dalı, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman Dr. Öğr.Üyesi Besra TAŞ

Üye Prof. Dr. Mehmet Engin DENİZ

Üye Doç. Dr. İbrahim TAŞ

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Ali GÜNEŞ

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeyi İle Öfke İfade Biçimleri Arasındaki İlişki**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

İmza

Deniz ESEN

ÖNSÖZ

Çalışmamın nihayete ermesinde emeği olan beni bu yolda hep destekleyen, yalnız bırakmayan özverili çalışmama vesile olan Sevgili tez Danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Besra TAŞ'a çok teşekkür ediyorum. Tezimin jürisinde bulunan ve araştırmama katkı sunan değerli hocalarım Prof. Dr. Mehmet Engin DENİZ'e ve Doç. Dr. Öğr. Üyesi İbrahim TAŞ' a müteşekkirlrimi sunuyorum.

Hayatımın her basamağında yanımda olan bana; sevgiyi, ait olmayı hissettiren ve güven vermeyi ihmal etmeyen, sevgili ailem başta annem Gül ESEN'e, Babam Hamit ESEN'e ve kardeşlerime teşekkürlerimi sunuyorum. Sizlerden aldığım güç bana hep umut verdi. "Bitecek mi acaba" diye sorguladığım bu tez döneminde devam etmem için büyük çaba sarf edişinize, sabrınıza, şefkatinize ve sevimli tutumunuza teşekkür ediyorum.

PDR yolculuğuyla başlayan üzüntüme, sevincime duygudaşlık yapan, bana huzurlu gelen her anımda, yanımda ve yarınımda olmasını istediğim sevgili arkadaşım Feyzanur Savaş DEMİR'e en içten samimi teşekkürlerimi iletiyorum.

Mesleki kimliğimi güçlendiren, PDR bölümünde bizlere misyon katan, severek, yaşatarak öğretme fırsatını oluşturan, Aile Danışmanlığı alanında beni hep güdüleyen Saygıdeğer Taşkın hocama teşekkürlerimi sunuyorum.

Ve nihayetinde bana ışık tutan yakınlarıma, arkadaşlarıma, dostlarıma meslektaşlarıma (PDR) ve aynı gemide yol aldığımız tüm ruh sağlığı bilimcilerine çok teşekkür ediyorum.

Deniz ESEN

İstanbul, 2020

KISALTMALAR LİSTESİ

SPSS : Statistic Packets For Social Sciencens

PİÖ : Psikolojik İstismar Ölçeği

SÖÖİÖ: Sürekli Öfke ve Öfke İfade ölçeği

KBF: Kişisel Bilgi Formu

MEB: Milli Eğitim Bakanı

PDR : Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik

TDK : Türk Dil Kurumu

WHO: Dünya Sağlık Örgütü

MA : Master of Arts

BA : Bachelor of Arts

Ark : Arkadaşları

vd : ve Diğerleri

vb : ve Benzeri

ÖZET

ERGENLERİN ALGILADIĞI EBEVEYN PSİKOLOJİK İSTİSMAR DÜZEYİ İLE ÖFKE İFADE BİÇİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Deniz ESEN

Yüksek Lisans, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Besra TAŞ

Ekim, 2020; 114 Sayfa

Araştırmada ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyi ile öfke tarzını ifade etme biçimleri üzerinde anlamlı bir etki oluşturup oluşturmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında İstanbul ilin Eyüp ilçesinde bir lisede öğrenim görmekte olan 368’i erkek 66’ı kız olmak üzere 434 ergen üzerinde gerçekleştirilmiştir. Ergenlerin Ebeveynleri tarafından algılanan psikolojik istismarın öfke ve öfke düzeylerine etkisini belirlemek için istismar kavramı için Psikolojik istismar ölçeği, öfke kavramını belirlemek için Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları, katılımcıların kişisel özelliklerine ait veriler elde etmek için araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 22.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmada Bağımsız Örneklem t-Testi, ANOVA, Pearson Korelasyon Analizi ve Regresyon Analizi kullanılarak veriler analiz edilmiştir. Ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısının sürekli öfke, öfke-içte ve öfke-dışa düzeyleri üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu fakat öfke-kontrol düzeyleri üzerinde negatif yönde etkisi olduğu gözlenmiştir. Araştırma sonucuna göre ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyinin sürekli öfke düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Buna göre ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısının sürekli öfke düzeyleri üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu gözlenmiştir. Bunun yanı sıra ergenlerin ebeveyn suça yöneltme algısı düzeylerinin anne eğitim durumuna ve algılanan ebeveynlik tutumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre annesi okur-yazar olmayan ergenlerin ebeveyn suça yöneltme algısının, annesi eğitim almış olan ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ergen, Psikolojik İstismar, Öfke ve Öfke Düzeyleri, Ebeveyn İstismar

ABSTRACT

THE LEVEL OF PARENTAL PSYCHOLOGICAL ABUSE PERCEIVED BY ADOLESCENTS THE RELATIONSHIP BETWEEN FORMS OF EXPRESSION AND ANGER

Deniz ESEN

Master Thesis, Family Counseling and Education

Thesis Advisor: Doç. Dr. Besra TAŞ

October, 2020; 114 Pages

In the study, it was aimed to examine whether adolescents have a significant effect on the level of parental psychological abuse perceived and their way of expressing their anger style. Within the scope of the research, it was carried out on 434 adolescents, 368 boys and 66 girls, who are studying in a high school in Eyüp district of Istanbul. To determine the effect of psychological abuse perceived by the parents of adolescents on anger and anger levels, the psychological abuse scale was used for the concept of abuse, Trait Anger and Anger Expression Styles to determine the concept of anger, and a Personal Information Form developed by the researcher to obtain data on the personal characteristics of the participants. The data obtained were analyzed using the SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 22.0 program. In the study, the data were analyzed using the Independent Sample t-Test, ANOVA, Pearson Correlation Analysis and Regression Analysis. Adolescents' perception of parental psychological abuse was observed to have a positive effect on trait anger, anger-inside, and anger-out levels, but had a negative effect on their anger-control levels. According to the results of the study, it was determined that the level of parental psychological abuse perceived by adolescents has a statistically significant effect on trait anger levels. Accordingly, it was observed that adolescents' perception of parental psychological abuse had a positive effect on their trait anger levels. In addition, it was determined that adolescents' perception of parental guilt perception showed a significant difference according to maternal education status and perceived parental attitude. Accordingly, it has been observed that adolescents whose mothers are illiterate have higher perception of parental guilt compared to adolescents whose mothers are educated.

Key Words: Adolescent, Psychological Abuse, Anger and Anger Levels, Parental Abuse

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	xi
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	5
1.3. Araştırmanın Önemi.....	6
1.4. Problem Cümlesi.....	6
1.5. Araştırma Alt Problemleri.....	6
1.6. Araştırmanın Sayıtları.....	8
1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	8
1.8. Tanımlar.....	8
İKİNCİ BÖLÜM	9
KURAMSAL ÇERÇEVE	9
2.1. Ergenlik Dönemi.....	9
2.1.2. Ergenlik Kuramları.....	11
2.1.2.1. Psiko-Sosyal Gelişim Kuramı.....	11
2.1.2.2. Bilişsel Gelişim Kuramı.....	12
2.1.2.3. Psikanalitik Kuram.....	12
2.1.2.4. Kişiler Arası İlişkiler Kuramı.....	13
2.1.2.5. Yaşam Alanı kuramı.....	14
2.1.2.6. Sosyal Öğrenme Kuramı.....	14
2.1.2.7. Özünü Yineleme Kuramı.....	14

2.2. Ergenlik Dönemi Psiko-Sosyal Gelişim.....	15
2.3. Aile ve Sosyal İlişkilerin Ergen Üzerinde Oluşturduğu Etkiler.....	16
2.4. İstismar.....	17
2.5. Uygulanış Şekline Göre istismar Çeşitleri.....	21
2.5.1. Fiziksel İstismar.....	22
2.5.2. Cinsel İstismar.....	25
2.5.3. İhmal.....	28
2.5.4. Pedofili.....	29
2.5.5. Ensest.....	30
2.6. Duygusal/Psikolojik İstismar.....	31
2.6.1. Psikolojik/Duygusal İstismara Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar.....	34
2.7. Öfke.....	35
2.8. Öfke Duygusunun İfade Şekilleri.....	36
2.8.1. Öfkenin Dışa Vurumu.....	36
2.8.2. Öfkenin İçe Vurumu.....	36
2.9. Öfke Kontrolü.....	37
2.9.1. Durumluk Öfke.....	37
2.9.2. Sürekli Öfke.....	37
2.10. Kuramlara Göre Öfke Duygusunun Açıklanması.....	38
2.10.1. James Lang Kuramı.....	38
2.10.2. Cannon-Bard Kuramı.....	38
2.10.3. Biyolojik Yaklaşım.....	38
2.10.4. Davranışçı Yaklaşım.....	38
2.10.5. Gestalt Yaklaşımı.....	39
2.10.6. Sosyal Öğrenme Yaklaşımı.....	39
2.10.7. Varoluşçu Yaklaşım.....	39
2.10.8. Psikoanalitik Yaklaşım.....	40

2.10.9. Bilişsel Davranışçı Kuram	41
2.10.10. Bütüncül Yaklaşım.....	41
2.10.11. Tranksaksiyonel Analiz	41
2.10.12. Gerçeklik Terapisi.....	42
2.11. Öfke Duygusunun Nedenleri.....	42
2.11.1. Öfke Duygusunun Belirtileri.....	42
2.11.2. Öfke Duygusunun İşlevselliği.....	43
2.12. Öfke Duygusunun Yol Açtığı Fiziksel ve Psikolojik Sorunlar	44
2.13. İlgili Çalışmalar.....	44
2.13.1. Öfke İle İlgili Çalışmalar	44
2.13.2. Psikolojik İstismar İle İlgili Araştırmalar.....	46
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	48
YÖNTEM.....	48
3.1. Araştırma Modeli	48
3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	48
3.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları	50
3.3.1. Demografik Bilgi Formu.....	50
3.3.2. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği (SÖÖİTÖ).....	50
3.3.3. Psikolojik İstismar Ölçeği (PİÖ).....	51
3.4. Verilerin Analizi.....	52
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	54
BULGULAR	54
BEŞİNCİ BÖLÜM	79
TARTIŞMA	79
Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeylerinin Demografik Değişkenlere Yönelik Tartışma ve Yorum.....	80
Ergenlerin Öfke Tarzları Düzeylerinin Demografik Değişkenlerin İncelenmesine Yönelik Tartışma ve Yorum.....	83
Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeylerin Öfke Tarzları	

Üzerindeki Etkisinin İncelenmesine İlişkin Tartışma ve Yorum	85
ALTINCI BÖLÜM	88
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	88
SONUÇ	88
ÖNERİLER.....	92
KAYNAKÇA.....	94
Ekler.....	107
Etik kurul izin formu	107
Meb İzin Formu	109
Kişisel Bilgi Formu	111
Psikolojik İstismar Ölçeği.....	112
Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği	113
Ölçek Kullanım İzinleri.....	114

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Çalışmaya Katılan Ergenlerin Demografik Bilgileri	49
Tablo 2. Ölçek ve Alt Ölçeklere Ait İç Tutarlılık Katsayıları	52
Tablo 3. Değişkenlere İlişkin Özet İstatistikler.....	53
Tablo 4. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeylerinin Cinsiyete Yönelik Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları	54
Tablo 5. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeylerinin Yaşa Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları	55
Tablo 6. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeylerinin Doğum Sırasına Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları	56
Tablo 7. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeylerinin Aylık Ortalama Gelire Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları	57
Tablo 8. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeylerinin Anne Eğitim Durumuna Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları	58
Tablo 9. Suça Yönelme Düzeylerinin Anne Eğitim Durumu Tukey Testi Sonuçları	59
Tablo 10. Reddetme/İzolasyon Düzeylerinin Anne Eğitim Durumu Tukey Testi Sonuçları	59
Tablo 11. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeylerinin Baba Eğitim Durumuna Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları	59
Tablo 12. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeylerinin Ebeveynlik Tutumuna Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları.....	60
Tablo 13. Genel Psikolojik İstismar Düzeylerinin Algılanan Ebeveynlik Tutumu Tukey Testi Sonuçları	62
Tablo 14. Yıldırma/Aşağılama Düzeylerinin Algılanan Ebeveynlik Tutumu Tukey Testi Sonuçları	63

Tablo 15. Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme Düzeylerinin Algılanan Ebeveynlik Tutumu Tukey Testi Sonuçları.....	64
Tablo 16. Suça Yönelme Düzeylerinin Algılanan Ebeveynlik Tutumu Tukey Testi Sonuçları	65
Tablo 17. Reddetme/İzolasyon Düzeylerinin Algılanan Ebeveynlik Tutumu Tukey Testi Sonuçları	65
Tablo 18. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeylerinin Aile Şekline Yönelik Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları	66
Tablo 19. Ergenlerin Öfke Tarzları Düzeylerinin Cinsiyete Yönelik Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları	67
Tablo 20. Ergenlerin Öfke Tarzları Düzeylerinin Yaşa Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları.....	68
Tablo 21. Öfke-İçte Düzeylerinin Algılanan Ebeveynlik Tutumu Tukey Testi Sonuçları	69
Tablo 22. Ergenlerin Öfke Tarzları Düzeylerinin Doğum Sırasına Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları	69
Tablo 23. Ergenlerin Öfke Tarzları Düzeylerinin Aylık Ortalama Gelire Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları	70
Tablo 24. Ergenlerin Öfke Tarzları Düzeylerinin Anne Eğitim Durumuna Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları	71
Tablo 25. Ergenlerin Öfke Tarzları Düzeylerinin Baba Eğitim Durumuna Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları	71
Tablo 26. Ergenlerin Öfke Tarzları Düzeylerinin Algılanan Ebeveynlik Tutumuna Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları	72
Tablo 27. Sürekli Öfke Düzeylerinin Algılanan Ebeveynlik Tutumu Tukey Testi Sonuçları	73
Tablo 28. Öfke-İçte Düzeylerinin Algılanan Ebeveynlik Tutumu Tukey Testi Sonuçları	74
Tablo 29. Ergenlerin Öfke Tarzları Düzeylerinin Aile Şekline Yönelik Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları	75

Tablo 30. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar ile Öfke Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (n=434).....	75
Tablo 31. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Sürekli Öfke Düzeyleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi	77
Tablo 32. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Öfke-İçte Gösterme Düzeyleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi	77
Tablo 33 Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Öfkeyi-Dışta Gösterme Düzeyleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi	77
Tablo 34. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Öfke-Kontrol Düzeyleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi	78

ERGENLERİN ALGILADIĞI EBEVEYN PSİKOLOJİK İSTİSMAR

DÜZEYİ İLE ÖFKE İFADE BİÇİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Alanyazınında ergenlik dönemi, çocukluktan yetişkinliğe geçiş için önemli bir adım olarak düşünülür (Steinberg, 2007) ve hızlı biyopsikososyal değişimlerle karakterize olan, hayatın önemli dönüm noktalarından biri olarak görülür (Bulut, 2012). Bu dönemde bireyler artık bir çocuğun zihin ve bedenini geride bırakarak yetişkinin zihin ve bedenine sahip olmaya başlarlar. Yani ergenlik dönemi, bir yandan bireylerin vücut yapılarında ve işlevlerinde değişikliğe sebep olurken, diğer yandan düşüncelerinde, kişiliklerinde ve sosyal davranışlarında da bazı değişimlere neden olmaktadır. Ayrıca, bireylerin yaşamları boyunca yineledikleri ve hiçbir zaman tam olarak cevap verilemeyen bir soru olduğu düşünülen “ben kimim” sorusunun yanıtı da bu dönemde aranmaya başlanır. Ergen bireylerin kendilerinin kim olduğu konusunda fikir edinmesi, kişilik ve sosyal gelişimleri açısından önemlidir. Çocukluktan çıkılan bu yeni dönem, bir yandan ergen bireylere kimlik kazanımları için gerekli birçok imkân sunmakla birlikte, aynı zamanda onları bazı uyum sorunlarıyla ilişkili olabilecek yeni deneyimler ile de tanıştırmaktadır. Bunlardan biri de, ergen bireylerin kendilik değerlerini ve sosyal bağlarını etkileyebilen ve ergen bireylerde travmatik sonuçlara sebep olabilen istismar ve ihmal yaşantıdır.

Çocukluk dönemi bilim insanlarının üzerinde çokça durduğu bir dönemdir. Bu döneme özgü birçok araştırma yapılmış, eğitimler verilmiştir Anne babalar çocuk daha doğmadan kendilerini eğitmeye ve hazırlamaya başlamaktadır. Bu dönem insan hayatının en önemli ve kritik dönemlerindedir. Bireyin sağlıklı bir gelişim göstermesinin temelleri bu dönemde atılır. Bu yüzden bireyin hayatının büyük bir

kısmı çocukluk çağı yaşantılarından izler taşımaktadır. (Bekçi, 2006; Geçer, 2005; Kutsal, 2004).

Ergenlik döneminde, ergenin kimlik kazanımı ve benlik algısı açısından önemli olduğu düşünülen ihmal ve istismar yaşantılarının, ergen üzerinde yıkıcı ve kalıcı bazı etkilere sahip olabileceği düşünülmektedir (Aydın, 2005). Bir diğer ifadeyle, istismar ve ihmal yaşantıları ergenlerde; davranışsal, bilişsel, duygusal ve/veya fiziksel bazı hasarlara sebep olabilir, bireyin bilişsel yeteneklerinin ve becerilerinin gelişimine zarar verebilir; huzursuzluk, kaygı, içe dönme ve bağımlılık gibi olumsuz davranışlar geliştirmesine zemin hazırlayabilir (Kulaksızoğlu, 1998).

Alanyazınında ihmal ve istismar yaşantılarının olumsuz etkilerinin yetişkinliğe de taşınabileceği düşünülmektedir. Bir diğer anlatımla, ihmal ve istismar yaşantılarının bireyin yetişkinlik döneminde depresyon, travma sonrası stres bozukluğu ve intihar davranışları gibi psikopatolojik rahatsızlıklara yakalanma oranını arttırmakta olduğu söylenebilir (Collishaw ve diğ., 2007).

Çocuk sağlığı, eğitimi, gelişimi gibi alanlarda her ne kadar olumlu gelişmeler yaşansa da, birçok çocuk kötü muameleye maruz kalmaktadır. Yeterli beslenmeyen, barınacak yeri olmayan, şiddete, hakaretlere maruz kalan, eğitim hakkı kısıtlanmış, çok ağır işlerde çalıştırılan, cinsel saldırılara hedef olan birçok çocuk bulunmaktadır. Çocuklara karşı aktif olarak girişilen ve çocukların fiziksel, duygusal, bilişsel ve toplumsal olarak gelişimi zedeleyen her türlü eyleme çocuk istismarı; beslenme, barınma, ilgi, eğitim gibi ihtiyaçlarının karşılanmaması durumlarına da çocuk ihmali denmektedir. İstismar ve ihmal kavramlarının hukuk, sağlık, psikoloji, eğitim gibi farklı disiplinlerde kullanılmasından dolayı farklı tür ve tanımlamalarının olduğu görülmektedir (Zeytinoğlu, 1991).

Disiplinlerarası farklılıklar gibi toplumlar arasındaki kültürel farklılıklar da genel bir tanımlama yapmayı zorlaştırmaktadır. Örneğin, Türk ailesi otoriteye dayanan ataerkil bir yapıya sahiptir ve kısıtlayıcı ve koruyucu bir aile ortamı oluştururken, Batı toplumlarında daha çok bağımsız hareket alanının olduğu bir aile ortamı mevcuttur (Kozcu, 1988). Farklı sosyo-kültürel özelliklerin ve disiplin alanlarının varlığından dolayı alan yazısın da farklı istismar ve ihmal türlerine rastlamak mümkündür.

Dünya Sağlık Örgütü çocuk istismarını fiziksel, duygusal ve cinsel olarak üçe ayırmaktadır. Çocuk ihmalini ise; sağlık, eğitim, duygusal gelişim, beslenme ve barınma alanlarını içine alan bir bütün olarak ele almaktadır (Dünya Sağlık Örgütü, 2006). Fiziksel istismar belirlenmesi en kolay olanıdır çünkü fiziksel müdahale sonucu çocuğun bedeninde yaralanmalar, morluklar ve izler oluşmaktadır. Fakat saatlerce karanlık odada bırakılmış ya da birçok hakarete uğramış çocukta böyle bir fiziksel yaralanma oluşmaz. Bu durum, duygusal istismarın tespit edilmesini zorlaştırmaktadır. Cinsel istismar da, tıpkı duygusal istismar gibi fiziksel izler taşımadığından dolayı tespit edilmesi oldukça zordur (Lynch, 1991). Bu yüzden istismarı tespit etmek amacıyla ölçme araçları geliştirilmiş ve araştırmalar yapılmıştır.

Yılmaz Irmak (2008) Türkiye’de yaşayan 1606 ergenle bir araştırma yapmış ve ergenlerin %48’inin fiziksel istismara, %60’ının duygusal istismara, %8’inin cinsel istismara ve %17’sinin ihmale uğradığı sonucunu bulmuştur. Sofuoğlu ve diğerlerinin (2013), yaşları 11-16 arasında değişen 7764 çocukla yaptıkları araştırmada fiziksel istismar oranı %58, duygusal istismar oranı %70 ve ihmal oranı %42 bulunmuştur. İstismar oranlarının hayli yüksek olduğu bu araştırma sonuçları Türkiye’nin geleceği için tehlike oluşturmaktadır.

İstismar olayları toplumun birçok yerinde olduğu gibi okullarda da karşımıza çıkmaktadır. Eğitim sisteminde yeri olmasa da öğretmenler sınıf yönetimi ya da disiplin amaçlı şiddeti okullarda kullanmaktadır (Gökler, 2006). Eğitim kurumlarında bu tarz istenmedik istismar davranışlarını azaltmak ve önlemek amacıyla da bazı çalışmalar yapılmaktadır. Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü 2017-2018 Eğitim ve Öğretim yılının başında çalışmalarında bir değişikliğe gitmiş ve eğitim kurumlarında uygulanacak psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin belirli hedefler doğrultusunda planlanmasını öngörmüştür. Bu hedefler ihtiyaç analizleri sonucu belirlenmiş olan genel, yerel ve özel hedeflerdir. Genel hedefler, Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından ulusal düzeyde yerine getirilmesi gereken hedeflerdir. MEB 2017- 2018 Eğitim ve Öğretim yılı için bu hedefi “İhmal ve İstismardan Korunma” olarak belirlemiştir.

Duygusal istismar çocuklar ve yetişkinler için en sık rastlanan istismar türü olmakla birlikte, tanınması ve ispatlanması en zor olan istismar türüdür (Arslan, 2016). En az

fiziksel istismar kadar hırpalayıcı olan duygusal istismarın bulguları daha gizlidir (Öngün ve Ünsal, 2018). Pek çok araştırmacıya göre duygusal istismar, bütün istismar türlerinin merkezinde yer alır ve onları bir şemsiye gibi altında toplar. Fiziksel istismar mağdurlarının tamamına yakını duygusal istismara da maruz kalmasına rağmen, duygusal istismara gösterilen ilginin boyutu yeterli değildir (Duman, 2015). Duygusal istismar kişinin iyi oluşuyla ve ruh sağlığıyla yakından ilişkilidir. Çok az kişinin tanıyabildiği duygusal istismar, bireysel ve toplumsal sağlığı korumak için farkına varılması gereken mühim bir konudur (Arslan ve Balkıs, 2016). Duygusal istismar, düşük benlik saygısı, anksiyete, depresyon, travma sonrası stres bozukluğu, alkol ve madde kullanım bozuklukları ve intihara eğilim gibi pek çok duruma sebep olmaktadır (Öngün ve Ünsal, 2018).

Çocuk Hakları Sözleşmesinin (ÇHS) birinci maddesinde; Çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç 18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır. 18 yaşından küçük olan herkesin çocuk olarak kabul edildiği ülkemizde çocuk istismarı, anne, baba ve çocuğa bakmakla yükümlü erişkin kişilerce çocuğa yöneltilen, uygunsuz veya zarar verici olarak nitelendirilen çocuğun fiziksel ya da ruhsal gelişimini kısıtlayan davranışların tümüdür (Acehan ve ark, 2013).

Çocuk istismarı hukuki, tıbbi, psiko-sosyal yönleri olan ciddi bir insanlık sorunudur (Kara ve ark, 2004). İstismara uğramış çocukların çoğu tıbbi bir yardım alamamakta olup, bu konuda hastanelerin acil servislerine getirilmektedir. Çocukların acil servislere gelmesine rağmen bu acil servislerde istismarla ilgili bir tanı alamamaktadır. Sıklıkla karşılaşılan bu durum hastanelerin acil bölümlerinde istismarların erken evrelerde önlenmesi, istismarın daha uzun vadede sınırlamak için gereklidir (Acehan ve ark,2013).

Ovayolu ve ark (2007)'a göre çocuk istismarı insanlık tarihi kadar eski ve bilinen ve bir o kadar bilinmeyen sosyal ve tıbbi bir sorunlar silsilesinin başında gelir. Çocuğa genellikle en yakın kişilerce (anne, baba, bakıcı vb.) yapılan istismarın tanımlanması ve tedavi edilmesi zor olan travmatik şeklidir.

Çocuk ve ergen psikiyatri klinikleri başvurularında istismar mağdurları önemli bir pay oluşturmaktadır (Kaufmann, 2007). Ergenlerin ruh sağlığı kliniklerine yaptıkları başvurularda adli süreçler veya ebeveynin sebep olduğu istismar olguları sıkça

görülmektedir. Ebeveyni tarafından istismara uğramış ergenlerde bazı ruhsal belirtiler gözlenmektedir (Tahiroğlu, 2008).

İstismar vakalarına özgü bir ruhsal bozukluk tanımlanmış olmasa da, istismara uğrayan ergenlerin yaşamlarının farklı dönemlerinde bir ruhsal bozukluk belirtisi gösterme olasılığı yüksektir. Klinik görüşmelerden elde edilen bulgular ergenlikte yaşanan istismarın yaşamın farklı yıllarında etki göstereceğini doğrulamaktadır (Bernet, 2007).

Ergen istismar vakalarında gözlenen ruhsal belirtiler dalgalı bir seyirde olabilir. Ortaya çıkan belirtiler istismar olayının hemen sonrasında gözlenebileceği gibi uzun yıllar sonra da ortaya çıkabilir (Bernet, 2007). Kız ergen istismar olgularında intihar girişiminin erkeklere oranla daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Bebbington, 2009).

İstismar ve ihmalin üzerinde etkisi olabilecek olan koruyucu faktörler ailesel ve çevresel faktörlerin yanı sıra bireysel faktörler de olabilir. Bireyi psikolojik olarak koruyan ve kökenini bireyin bilişsel ve duyuşsal öğelerinden alan faktörlerdir (Öz ve Yılmaz, 2009). Bu araştırmanın diğer bir değişkenini bireysel koruyucu faktörlerinden umut kavramı oluşturmuştur. Snyder ve diğerleri (1997) çocukların zor durumlar karşısında umutlu düşünce sayesinde korunduklarını ve umudun kişiye dayanıklılık kattığını iletmiştir. Özellikle istismar ve ihmal gibi güç yaşam durumlarında umudun nasıl bir rol oynadığının incelenmesinin ilgili alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyi ile öfke ifade etme biçimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada elde edilecek demografik bilgiler ile çalışmanın bağımlı ve bağımsız değişkenleri karşılaştırılarak veriler elde edilecektir. Çalışma bünyesinde bağımsız değişken olarak belirlenen psikolojik istismar düzeyinin, bağımlı değişken olarak belirlenen öfke düzeyinin arasındaki ilişki bu çalışmada incelenecektir. Bu kapsamda ebeveynleri tarafından maruz bırakılan psikolojik istismarın ergen bireylerde öfkesini ifade etme tarzlarına olan etkisini ele alarak daha önce çalışılmaya sunulmamış literatür çalışmasına katkı sunmak ve bu doğrultuda çıkan sonuca göre farkındalığı artırarak çeşitli önlem ve koruyucu bazında

gerçekleşebilecek programların varlığını sürdürmeye yardımcı olmaktır. Psikolojik istismarın alt boyutları olan kabul etme, reddetme, suça yönelme, Duygusal tepki vermeyi reddetme değişkenlerinin ergen bireylerin öfkesini ifade teme biçimlerine olan etkisini ele alarak araştırmanın birçok boyuttan bakılmasını sağlayıp çıkan sonuçların anlamlı bir şekilde yordanıp yordanmadığını belirlenmesi araştırmanın amaçları kapsamını içermektedir. Araştırma değişkenleri seçilirken, her iki değişkeninde kendi içerisinde birbirlerini etki edebilecekleri düşünülmüştür, bu nedenle bu araştırma konusu oluşturulmuştur.

1.3. Araştırmanın Önemi

Psikolojik istismar ve öfke kavramlarının önemi araştırmalarca vurgulanmıştır. Bu araştırmada, kavramlar arası ilişkilerin ergenler üzerinde bir arada test edilmesi ve karşılaştırılması adına önem taşımaktadır.

Araştırmadan elde edilecek bulguların neticesinde, psikolojik istismarın ergenlik çağındaki kişilerde öfke düzeyini tetikleyip tetiklemediği incelenecektir ve bu açıdan önem kazanmaktadır. Daha önceden her iki değişkeninde yer aldığı benzer bir çalışma üniversite öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Bu araştırmada ise ergenler değerlendirilecektir. Bu bağlamda ergenler ile üniversite öğrencilerinin de karşılaştırılma fırsatı doğacağından çalışma önem kazanmıştır.

1.4. Problem Cümlesi

Araştırmanın problem cümlesi "Ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısı düzeyleri ile öfke ifade biçimleri (sürekli öfke ve öfke ifade tarzları) arasında ilişki var mıdır?" şeklindedir.

1.5. Araştırma Alt Problemleri

Araştırmacı tarafından belirlenen ve nicel araştırma yöntemleri kullanılarak ele alınan araştırma alt problemleri aşağıdaki gibidir:

1. Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyi ile sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
2. Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyleri cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?

3. Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyleri yaşa göre farklılık göstermekte midir?
4. Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyleri doğum sırasına göre farklılık göstermekte midir?
5. Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyleri aylık ortalama gelire göre farklılık göstermekte midir?
6. Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyleri anne eğitim durumuna göre farklılık göstermekte midir?
7. Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyleri baba eğitim durumuna göre farklılık göstermekte midir?
8. Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyleri ebeveynlik tutumuna göre farklılık göstermekte midir?
9. Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyleri aile şekli göre farklılık göstermekte midir?
10. Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri cinsiyete göre farklılık göstermekte midir?
11. Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri yaşa göre farklılık göstermekte midir?
12. Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri doğum sırasına göre farklılık göstermekte midir?
13. Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri aylık ortalamaya gelir göre farklılık göstermekte midir?
14. Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri anne eğitim durumuna göre farklılık göstermekte midir?
15. Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri baba eğitim durumuna göre farklılık göstermekte midir?
16. Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri algılanan ebeveynlik tutumuna göre farklılık göstermekte midir?
17. Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri aile şekline göre farklılık göstermekte midir?

1.6. Araştırmanın Sayıtları

- Yapılan araştırmada kişisel bilgi formunu ve ölçekleri dolduran kişiler doğru ve içten yanıtlar vermiştir.
- Kullanılan ölçek (Psikolojik İstismar Ölçeği ve Süreli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği) ve form araştırma konusunu ölçecek yeterliliktedir.

1.7. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma amaçları doğrultusunda sorulan sorular ve kullanılan ölçeklerin faktörleriyle, araştırmadan elde edilen bulgular, veri toplama araçları kapsamında kullanılan ölçeklerde yer alan sorulara verdikleri cevaplar ile sınırlıdır.

1.8. Tanımlar

Ergenlik dönemi: Puberte ile başlayan ve kimliğin kazanılması ile sonlanan, 12- 22 yaşlar arasına denk gelen fiziksel, psikolojik, sosyal açıdan gelişme ve olgunlaşma süreci olarak tanımlanmıştır. Bu döneme fırtına ve stres dönemi de denilmektedir. (Alisinanoğlu, 2002).

Psikolojik İstismar: Bireyin duyguları ve duygusal ihtiyaçlarının, karşı tarafa şiddet tanımında yer alan amaçlara göre tutarlı bir şekilde istismar edilmesi, bu duygu ve ihtiyaçların yaptırım ve tehdit aracı olarak kullanılmasıdır (Köse ve Beşer, 2007).

Öfke: Her insanın yaşamında kaçınılmaz olarak var olan, günlük hayatın içinde farklı yoğunlukta sık olarak yaşanan bilişsel, duygusal, davranışsal, fizyolojik ve biyolojik etmenlerin birbirlerini etkilemesi ve etkileşmesi sonucunda planlanmadan ortaya çıkan, üzüntü, sevgi, mutluluk, korku gibi insani, içsel, doğal, temel, evrensel bir duygu durum değişikliğidir (Çetinkaya, 2013).

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Ergenlik Dönemi

Ergenlik dönemini puberte ile başlayan ve kimliğin kazanılması ile sonlanan, 12- 22 yaşlar arasına denk gelen fiziksel, psikolojik, sosyal açıdan gelişme ve olgunlaşma süreci olarak tanımlamıştır. Bu döneme fırtına ve stres dönemi de denilmektedir. Bunun nedeni ise kişide fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişim alanlarında hızlı değişmelerin yaşanmasıdır (Alisinanoğlu, 2002).

Ergenlik dönemi insan hayatında önemli bir dönemdir, dönemin uzunluğu, genetik faktörler, çevresel faktörler, yaşanan coğrafyaya göre değişim gösterir. Ergenlik döneminde kişiler fiziksel, duygusal, zihinsel açıdan değişimler ve gelişimler yaşar. Ergenlik latince kökenli bir kelime olup olgunlaşma anlamına gelmektedir. Çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemidir. (Üstel, 2009).

Ergenlik dönemi Birleşmiş Milletler ve UNESCO tarafından 15-25 yaş arası olarak, MEB tarafından da 12 -24 yaş arası olarak belirlenir. Ama genel olarak 11-20 li yaşları kapsayan uzun bir dönemdir. Ergenlik dönemi de kendi içinde dönemlere ayrılır. İlk ergenlik erkeklerde 13-15 yaşlarını kızlarda 11-14 yaşlarını kapsayan dönemdir. Orta ergenlik erkeklerde 15-17 yaşları kızlarda 14-16 yaşları, son ergenlik erkeklerde 17-21 yaşlarını, kızlarda 16-21 yaşlarını kapsayan dönemlerdir (Akt: Taşçı, 2013: 6-7).

Fiziksel ve duygusal değişim sürecini içeren ergenlik dönemi; cinsel, psikolojik ve sosyal olgunlaşma ile kendini gösteren ve kişinin kimlik duygusunu, bağımsızlığını ve sosyal üretkenliğini kazanabildiğinde sonlanan bir dönemdir (Derman, 2018).

Bu dönemde gencin duygusal yaşantısında bazı çelişkiler görülmektedir. Genç, yalnızlıktan haz duyduğu gibi bir yandan gruba dahil olmayı isterken bir yandan da yetişkinlere ihtiyaç duymaktadır. Bu dönemde ergenler bağımsız olabilmek adına çaba göstermekte ve kendi hayatları ile ilgili karar almayı kendileri yapmak istemektedir (Alisinanoğlu, 2002).

Aynı zamanda bu süreçte ergenler sosyal dünyada kendisine bir yer edinmeye çalışmakla birlikte kendisi ile ilgili plan ve hedeflerini belirleyip gerçekleştirmeye de çalışmaktadır (Alpaslan, 2012).

İlk ergenlik döneminde fiziksel değişimlerin ergen üzerinde etkisi büyüktür. Ergen bedeni ile ilgili gelişimlere uyum sağlamaya ve bunlar ile başa çıkmaya çalışır. Fiziksel görünüme önem verir, soyut düşünebilmeye başlar, ilgi alanları değişir, arkadaşları ile daha fazla zaman geçirmek ister.

Orta ergenlik dönemi de bireylerin bağımsız olma isteklerinin yoğun yaşandığı bir dönemdir. Bu yüzden ergen aileden uzaklaşmak, birey olmak, tek başına hareket edebilmek ve kararlar almak ister. Bireyselleşme isteği Anne - baba tarafında anlaşılmaz ve kabul görmez ise kurulan ilişkilerde sorunlar yaşanır.

Son ergenlik ise meslek seçimi, gelecek kaygıları, yakın ilişki kurup bunu devam ettirebilmek gibi kaygıların yaşandığı bir dönemdir. Ergen bu dönemde kendine uygun meslek seçimi, eş seçimi yapmak gibi kaygıları yoğun olarak yaşar (Derman, 2008: 19-21).

İnsanların yaşamlarının ilk altı yılı ile ergenlik dönemi, kişiler için kritik dönemlerdir. Ergenlikte hızlı fiziksel değişimler ile birlikte zihinsel, sosyal ve duygusal değişimler de yaşanır. Bu yaşanan değişimler ergenlerin duygularını coşkulu yaşamlarına, düşüncelerinin karışmasına neden olur. Erken çocukluk döneminde yaşanan çocukluk travmaları, yaşanılmış çatışmalar ve saplantıların getirdiği gerginlikler yeniden ortaya çıkarak ergenlerin aile bireyleri ile aralarına mesafe koymalarına sebep olur. Arkadaşlık ilişkileri kurma ve yalnız kalma isteği, karşı cinse karşı ilgi, ilişkilerde çekingenlik, duyguların taşkın ve istikrarsız yaşanması, gelecek kaygıları, meslek seçimi gibi birçok çatışma bu dönemde yoğun olarak yaşanır. Yaşanan bu çatışmalar bireyin ruhsal durumunu derinden etkiler. Bireylerin yaşadığı yoğun kaygı ve stres ergenlik döneminde riskli davranışlar görülmesine neden olur. Ergenlik sürecinde tecrübe edilen çatışma ve karmaşalar şiddetinin büyüklüğü, bireyin bebeklik ve çocukluk dönemlerinin ne kadar sağlıklı geçtiğine, kişinin fizyolojik yapısına, aile ve toplum tutumlarına göre değişmektedir (Öztürk ve Uluşahin, 2008: 19-20).

2.1.2. Ergenlik Kuramları

2.1.2.1. Psiko-Sosyal Gelişim Kuramı

Erik Erikson tarafından geliştirilen bir kuramdır. Sosyal çevrenin psikoloji üzerine etkilerinden bahseder. Erik Erikson doğumdan ölüme kadar devam eden süreçte 8 evrenin yaşandığını savunur.

1. Gelişim evresi 0-2 yaş arasını kapsayan "*Temel güvene karşı güvensizlik*"
2. Gelişim evresi 2-4 yaş arasını kapsayan "*Özerkliğe karşı utanç ve kuşku*" 34
3. Gelişim evresi 4-7 yaş arasını kapsayan "*Girişimciliğe Karşı Suçluluk*"
4. Gelişim evresi 7 – 12 yaş arasını kapsayan "*Başarıya Karşı Aşağılık – Yeterliliğe Karşı Yetersizlik*"
5. Gelişim evresi 12– 18 yaş arasını kapsayan "*Kimliğe Karşı Rol Karmaşası*"
6. Gelişim evresi '18-30' yaş arasını kapsayan "*Yakınlığa Karşı Uzaklık*"
7. Gelişim evresi '30-60' yaş arasını kapsayan "*Üretkenliğe Karşı Durgunluk*"
8. Gelişim evresi 60 yaş üzeri "*Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk*" (Akt: Aydın, 2005: 197)

8 evre içinde ergenlik dönemini kapsayan evre kimliğe karşı rol karmaşası evresidir. Bu evrede bireyler kimlik arayışı içerisinde. Aileden kopmak, bağımsız olmak isterken aynı zaman arkadaşları ile daha fazla vakit geçirmek ve sosyal gruplara dahil olmak ister. İnanç, değer, hayata bakış açısının değişip, geliştiği sorgulamaların arttığı, soyut düşünme becerisinin geliştiği bir dönemdir. Bilişsel ve ruhsal değişimlerin yanında hızlı fiziksel değişimlerinde yaşandığı bu dönem de yoğun çatışmalar yaşanır. Evrenin sağlıklı bir şekilde tamamlanması diğer evrelerin sorunsuz geçilmesiyle mümkündür (Akt: Aydın, 2005: 197).

2.1.2.2. Bilişsel Gelişim Kuramı

Jean Piaget tarafından geliştirilen bir kuramdır. Bebeklikten yetişkinliğe kadar geçen süreçte bireylerin zekaları ile düşünme ve akıl yürütme süreçlerinin nasıl gerçekleştiğini anlatır.

1. "*Duyusal motor dönem*" doğumla başlayıp 2 yaşına kadar devam eden dönemdir.
2. "*İşlem öncesi dönem*" 2 yaşından 7 yaşına kadar devam eden dönemdir.
3. "*Somut işlemler dönemi*" 7 yaşından 11 yaşına kadar devam eden dönemdir.
4. "*Soyut işlemler dönemi*" 11 yaşından sonraki dönemdir.

Ergenlik dönemini içine alan dönem olan soyut işlemler dönemi ergenlerin inanç, değer, hayat felsefesi gibi soyut kavramları algılayabildikleri mantıklı düşünme, akıl yürütme, analiz yapabildikleri varsayımlarda bulunabildikleri, sorgulaya bildikleri dönemdir (Akt: Erden ve Fidan, 1999: 101).

2.1.2.3. Psikanalitik Kuram

Sigmund Freud tarafından geliştirilmiştir. Freud doğuştan gelen dürtülerin birey üzerinde oluşturduğu etkiler bunlar ile başa çıkma çabası üzerine çalışmalar yapmıştır. Bireyler başa çıkma çabası süresince 5 gelişim evresinden geçer.

1. "*Oral dönem*" 0-1,5 yaş aralığını kapsayan dönemdir.
2. "*Anal dönem*" 1,5,- 3 yaş aralığını kapsayan dönemdir.
3. "*Fallik dönem*" 3-6 yaş aralığını kapsayan dönemdir.
4. "*Gizil (latent) dönem*" 6-12 yaş aralığını kapsayan dönemdir.
5. "*Genital dönem*" 12-18 yaş aralığını kapsayan dönemdir.

Freud'un "*psikoseksüel*" gelişim kuramında ergenlik dönemi genital dönemin yaşandığı dönemdir. Bu dönemde bireylerin ilgileri genital bölgeye yönelmiş karşı cinsle duyulan ilgi artmıştır. Libido enerjinin artması bireylerin cinsel deneyim yaşama isteklerini arttırmıştır. Ergenlerin bu istekleri toplum değerleri ile çatışır. Bu

dönemde ergenin toplum ile uyum içinde yaşaması için ilgi, istek ve dürtülerini kontrol etmek durumundadır. Bu dönemde ergen dürtülerini kontrol edebilmeyi ve doğru bir şekilde yönlendirebilmeyi, doğru ilişkiler kurmayı, toplum ile uyumlu değer yargıları oluşturmayı öğrenir (Akt: Yeşilyaprak, 2006: 116–120).

2.1.2.4. Kişiler Arası İlişkiler Kuramı

Harry Stack Sullivan tarafından geliştirilen kuramdır. İnsanlar arası ilişkilerin kişilik üzerinde etkisi olduğunu ilişkiler de güven, saygı, hoş görü gibi kavramların önemli olduğunu vurgular. Sağlıklı kişilik gelişimi için sağlıklı kişiler arası ilişki olması gerekmektedir. Kişiliği değerlendirebilmek için de bireylerin kurduğu ilişkileri izlemek gerekmektedir.

Kişiler arası ilişkiler kuramına göre 7 farklı gelişim evresi vardır. Gelişim evrelerinde bireylerin kurmuş olduğu sosyal ilişkiler incelenmiştir.

1. "Bebeklik dönemi"
2. "İlk çocukluk dönemi"
3. "İkinci çocukluk"
4. "Ön ergenlik"
5. "Erken ergenlik"
6. "Geç ergenlik"

Ön ergenlik döneminde kişi hem cinsleri ile yakın arkadaşlıklar kurmak ister. Kişi kurduğu arkadaşlık sayesinde sorunlarını, mutluluklarını paylaşabileceği sırdaş ihtiyacını karşılar. Kurulan bu arkadaşlık kişinin gelecek dönemlerde kuracağı romantik ilişkileri ve diğer sosyal ilişkileri için önemlidir. Ayrıca bireyler bu arkadaşlıklarla kendilerini daha iyi tanırlar. Kurduğu arkadaşlıklar kendilerini değiştirme ve geliştirmelerine yardımcı olur. Kişinin bu dönemde böyle bir arkadaşlık kuramaması kendisini yalnız ve çaresiz hissetmesine sebep olur (Akt: Kulaksızoğlu, 2009: 19-26).

Erken ergenlik cinsel merakın yoğun bir şekilde yaşandığı dönem olmasına rağmen yakın arkadaşlıklar yine hemcinsler ile kurulur. Toplumsal değerler ile ters

düşmemek için birey yaşadığı duyguları dışa yansıtamaz. Bu duygular ve düşüncelerden ötürü kişilerin eleştirilmesi, küçümsenmesi cinsel sapmalara yol açar. Geç ergenlik ise bireyin toplumsal yerinin oluştuğu dönemdir. Birey görev ve sorumluluklarının farkındadır, cinsel davranışlarını kontrol edip nasıl kullanacağını bilir. Bu dönem başarılı bir şekilde geçilirse bireylerin kişiler arası ilişki kurma yeteneği gelişir. Başarısız geçilirse ilişki kurmaktan kaçınır (Akt: Kulaksızoğlu, 2009: 19-26).

2.1.2.5. Yaşam Alanı Kuramı

Amerikalı bir psikolog olan Kurt Lewin (1890 – 1947) davranışın çevre ile etkileşim sonucu çıktığını söyler. Bireylerin yaşı, cinsiyeti, zekası, yeteneği ile ailesi, akrabaları, arkadaşları bireyin davranışları üzerinde etkilidir. Ergenlik dönemi de bireylerin hızlı değişimler yaşadığı bir dönemdir. Yaşam alanının da hızlı değişimler, stres ve kaygıya neden olur. Ergenlik, çocukluk ve yetişkinlik arasında kalan yetişkin davranışların beklendiği çocukluk duygularının eşlik ettiği kişinin gelecek kaygısı, fiziksel ve duygusal değişimleri yaşadığı bir dönemdir. Bu yüzden kişi ne yapacağını nerde nasıl davranması gerektiğini bilemez. Bireylerin yoğun kaygı ve stres yaşanmasına neden olur (Akt: Kulaksızoğlu, 2009: 24–30).

2.1.2.6. Sosyal Öğrenme Kuramı

M.C. Candless' e göre ergenin geçmiş yaşantılarından öğrenmişlikleri ile toplum tarafından beklenenler arasında uyumsuzluk bireylerin çelişki yaşamasına neden olur. Bireyler çocukluktan ergenlik dönemine kadar gelen süreçte yapmış olduğu davranışlardan almış olduğu geri dönütler ile toplum tarafından kabul gören davranışı bulur. Kabul gören davranışın bulunmasını sağlayan en önemli faktör bireyin sosyalleşmesidir (Akt: Çelen, 2011: 34–35).

2.1.2.7. Özünü Yineleme Kuramı

G.Stanly Hall ergen gelişimini konu alan bir kuram ortaya çıkarmıştır. Ergenliği yeniden doğum olarak görür. Ergenlik öncesi dönem hayatta kalma, beslenme, saldırganlık, cinsellik gibi hayvani duyguların yaşandığı bir dönem iken, ergenlik dönemi soyut düşünme, inanç, sorumluluk ve değerlerin (adalet, başkalarına yardım gibi) daha insani duyguların yaşandığı bir dönemdir. Bireylerin yaşadığı bu içsel duygular arası yaşanan çekişme çatışma ve strese yol açar. Bu dönemde hızlı

duygusal değişimler yaşanır, birey enerji doludur. Çabuk sevinir, üzülür, öfkesini yoğun yaşar, çabuk sıkılır, otoriteye karşı başkaldırır, ilgisiz davranır bazen de çok ilgilidir. Bireyselleşmenin geliştiği bir dönemdir (Akt: Çelen, 2011: 23).

2.2. Ergenlik Dönemi Psiko-Sosyal Gelişim

İnsanlar hayatın her döneminde sosyal ilişki kurar. Gebelik sonrasında doğumla birlikte bebek ile anne arasında başlayan ilk ilişkiler, bebeğin büyüyüp keşfetmeye başlaması ile artarak devam eder. Çocukluk dönemindeki sosyalleşme ergenlik döneminde de ergenin özerklik mücadelesi, arkadaş grupları ile daha fazla zaman geçirmek istemesi, yeni insanlar ile tanışma isteğinden ötürü farklı bir boyut kazanır (Burger, 2006).

Erikson'unpsikososyal gelişim kuramının evrelerinden biri olan "*Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası*" 12- 18 yaş ergenlik dönemine rastlar. Ergenlik döneminin en önemli sorunu kimlik arayışıdır. Ergen kendine 'ben kimim' sorusunu sıklıkla sorar. Bu sorunun cevabını arayan ergen üzerinde, ebeveynlerinden çok arkadaşlarının etkisi görülür. Sürekli değişen ve gelişen dünyada ergen, eğitim yaşamında başarılı olmak, iyi bir meslek sahibi olmak, ailesi, arkadaşları gibi sosyal çevresinde bulunan kişiler tarafından onaylanmak ister. Bu nedenle stres ve kaygı duyar (Erikson, 1968).

Ergenlik döneminde duygusal yoğunluk, kurulan sosyal ilişkilerin hızlı değişimi, etki altında kalma, otoriteye karşı gelme, başkalarının dikkatini üzerlerine çekme gibi durumlar görülür. Arayış içinde olan ergen arkadaşlarına herkesten daha fazla güvenir ve inanır. Ergenin akranları riskli davranışlarda bulunan gruplardan oluşuyor ise ergen grup içinde var olmak ve kendini gruba kanıtlamak için riskli davranışlar sergileyebilir. Ergen bu dönemde yaşadığı duygusal ve fiziksel değişimlerden ötürü kendisi ve çevresi ile çatışmalar yaşar. Yaşadığı duygusal ve fiziksel değişimlerden dolayı yaşamış olduğu çatışmaları çözmek için, öğretmenleri ve ebeveynleri, ergene yardım edebilirler. Ergene sevgi ve saygı çerçevesinde yaklaşılmalı, ergen anlaşılmaya çalışılmalıdır. Ergene sağlıklı bir kimlik kazandırmak için uygun rol modellerin çevresinde olması önemlidir (Karabekiroğlu, 2014: 243-256).

Ergen kimlik arayışı sorununu doğru bir şekilde çözüme kavuşturursa, öz güveni ve kendilik değeri yüksek mutlu bir hayat sürdürebilir. Aksi durumda ise rol karmaşası yaşayacaktır. Rol karmaşasının yol açtığı sorunlar ilerleyen dönemlere aktırılır. Birey

için kriz durumu yaratan sorunlar çözümleninceye kadar devam eder. Kimlik arayışı devam eden bireyler, doğru karar verme, bir işin sorumluluğunu yüklenme ve o işte istikrar sağlama gibi yetişkin davranışları gösteremez (Kulaksızoğlu, 2009: 82-97).

Anne, baba ve çocuk arasında güven veren, samimi ve sevgi üzerine kurulan ilişki bireylerin olumlu bir ruh sağlığına sahip olmasını sağlar. Bireylerin toplum içinde uyumlu, doğru davranışları göstermeleri değerlerin içselleşmesinin sonucudur. Davranışların toplumsal değerlere uygun olması ve çevre tarafından pekiştirilmesi davranışın devam etmesini sağlar. Ergenin sosyalleşmesinde, ergenlik dönemi arkadaşlık ilişkileri önemli etkiye sahiptir. Ergen olumlu arkadaşlık ilişkileri kurabilirse kişiliği, sosyal ve duygusal becerileri gelişir. Bu sayede ergen toplumla uyum içinde hayatını sürdürür (Kulaksızoğlu, 2009: 82-97).

2.3. Aile ve Sosyal İlişkilerin Ergen Üzerinde Oluşturduğu Etkiler

Ergenlik dönemi bireylerin duygusal yoğunlukları, sosyal ilişki kurmanın ve sonlandırmanın, gelecek kaygılarının yaşandığı bu durumların etkisi ile de çatışma ve kriz durumların fazlaca görüldüğü bir dönemdir. Yaşanan kriz ve çatışma durumları ergenin kendini güvensiz hissetmesine, korku, kaygı ve stres durumlarını yaşamasına neden olur. Ergen kriz ve çatışma durumlarını çözdükçe, hayatı ile sorumlukları alıp yerine getirdikçe, güven duygusu gelişir, yaşadığı kaygı ve stres azalır (Yavuzer, 2013).

Ergenlik dönemini yaşayan bireyler bulunduğu ve yetiştiği aile ortamında bazı çatışmalar yaşayabilmektedir. Bu durumlara ek olarak kendilerini ailelerinden ve çevrelerinden bağımsızlaştırmakta ve bu şekilde yaşamını sürdürme gayesi içine girebilmektedir. Böylelikle dönemini daha çatışmalı ve stresli hale getirebilmektedirler. (Taş, 2020:24)

Ergenin kişilik yapısının gelişiminde, anne-baba ilişkileri ve diğer aile bireyleri ile kurduğu ilişkiler de etkilidir. Aile içi yaşanan sorunlar şiddet, ilgisizlik, eleştiri anne ve babanın yanlış tutumları aşırı koruma, çocuklar arasında ayırım yapma, gibi durumlar ergen davranışlarını olumsuz etkiler. Anne ile bebek arasında kurulan iletişimin kuvvetli olduğu bir bebeklik dönemi geçiren birey, ergenlik ve sonrasında

yaşayacağı yetişkinlik döneminde sorunları daha kolay çözüme kavuşturur (Burger, 2006).

Ergenlik gelecekle ilgili yoğun kaygıların yaşandığı, akademik hayat, iş ve eş seçimi gibi önemli kararların alındığı kritik bir dönemdir. Ergenlik döneminin sonlarına doğru yaşam amacı daha net olarak ifade edilebilir hale gelir, gelecek ile ilgili beklentiler evlilik, meslek gibi konular üzerine yaşanan kaygılar daha da artar (Karabekiroğlu, 2014: 283-290).

Ergenin arkadaşlık kurmadan sosyalleşmesi zordur. Arkadaşlık ilişkileri, ergenin hayatının geri kalan döneminde kuracağı sosyal ilişkileri geliştirir. Bu da bireyin çevresi ile uyum içinde yaşamasını sağlar. Ergen için arkadaşları tarafından onaylanmak, aranmak, beğenilmek ve benimsenmek kendilik algısının olumlu gelişimi için büyük öneme sahiptir. Arkadaşlık kurabilen, arkadaşlığını devam ettirebilen ergen, sosyal becerilerini geliştirir. Birçok fiziksel, ruhsal, duygusal değişimin üstesinden gelebilmek için mücadele eden ergen, bu dönemin sonunda bir yaşam felsefesi, dünya görüşü ve ahlaki değerler geliştirir. Sağlıklı bir kimlik gelişimi için bebeklik ve çocukluk dönemlerinde anne baba ile ergenlik döneminde ise hem anne baba hem de arkadaşları ile sağlıklı ilişkilerin kurulması gerekir (Yavuzer, 2013: 288-300; Karabekiroğlu, 2014: 199).

“Ergenlik döneminde okul başarı durumunun düşmesinde en önemli faktörlerden bir tanesi aile atmosferidir. Ergenlik döneminde akademik başarı durumu yüksek olan öğrencilerde bile ani duygu değişimiyle hızlı düşüşler yaşayabilmektedir. Burada, hem problemin kaynağı hem de çözümü bilhassa aile içi etkileşim ve iletişimdir.” (Taş, 2020:84)

2.4. İstismar

İstismarın sözlük anlamı birinin iyi niyetini kötüye kullanma, sömürmedir (Türk Dil Kurumu, 2016). İstismar söz konusu olduğunda öncelikle çocuk, kadın ve yaşlı istismarı akla gelmekle beraber sadece bu şekilde gruplandırılmamaktadır. İstismara, maruz kalınan ciddi bir durum olarak geniş bir yelpazede çalışmalarda yer verilmektedir. Ayrıca çok sayıda istismar çeşidi aynı anda bir arada bulunabildiği için net sınırlar çizip birbirinden ayırmak oldukça zordur (Öngün ve Ünsal, 2018).

Şiddet kavramı araştırmacılar, medya organları ya da çeşitli örgütler aracılığıyla her daim kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarmış önemli bir konudur. Bu konunun önemli bir boyutunu kadına şiddet ve aile içi şiddet olayları oluşturmaktadır. Her iki boyut için de düşünülürse en çok zararı çocuklar görmektedir. Toplumların geleceklere olarak kabul gören çocukların dövülmeleri, küçük düşürülmeleri, cinsel obje olarak kullanılmaları, terk edilmeleri her dinde, her coğrafyada ve tüm zamanlarda görülmüş evrensel bir olgudur. Köle olarak satılmaları, zor şartlarda çalıştırılmaları, doğar doğmaz tanrıya adak olarak öldürülmeleri bu örneklerden birkaçıdır (Kozcu, 1988).

Cinsel istismarın çocuk ve ergenler üzerinde yıkıcı etkileri söz konusudur. Bu etkilerin başında gelişmekte olan ergenin kendine yönelik özsaygısı gelmektedir. Ergenlik dönemi bireyin kimlik gelişimi için kritik bir öneme sahiptir ve bu evrede yaşanan istismar özsaygıyı etkilemektedir. Cinsel istismara uğramış ve uğramamış bireylerin karşılaştırıldığı bir çalışmada cinsel istismar mağduru olan üniversiteli kız ergenlerin daha düşük öz saygıya ve yaşama karşı daha umutsuz bir bakış açısına sahip oldukları gözlenmiştir (Guillon, 2003).

Ergenlik dönemi istismar vakaları ve öz saygı ilişkisini irdeleyen başka çalışmalar da mevcuttur (PérezFuentes ve ark. 2013, Priebe ve ark. 2010). Lam (2015)'in yürüttüğü çalışmada cinsel istismar mağduru olmuş ergenlerde düşük öz saygı ve içe yönelim problemleri gözlenmiştir.

İstismar ve ihmal vakalarının şiddeti çocukların ölümüne sebep olacakları gibi bir çok mağdur ergende kalıcı gelişimsel problemlere de yol açmaktadır. İstismar ve ihmal edilmiş ergenlerde kişilik bozuklukları, öğrenme güçlükleri, düşük benlik algısı, saldırganca davranışlar, bağlanma bozuklukları, depresyon, güvensizlik, iletişim bozuklukları ve hiperaktif davranışlar gözlenmektedir. Her yıl dünya genelinde milyonlarca çocuk ve ergen istismar ve ihmal edilmekte ve binlercesi de ölmektedir (Cohn, 1983).

Bu olayların aksine çocuk ve ergenlerin şiddetten korunması gerektiği düşüncesi ancak 19. yüzyılın sonlarına doğru bir sorun olarak görülmeye başlanmıştır. Çocukların istismardan korunmasına yönelik ilgi uyandıran ilk kişi Amerikalı çocuk doktoru C. Henry Kempe'dir. Kempe (1962) örselenmiş çocuk sendromu (Battered

Child Syndrome) adlı makale yazmış ve bu makaleyle başta tıpçılar olmak üzere çocuk istismarına ilgiyi artırmayı başarmıştır. Örselenmiş çocuk sendromunu küçük yaşlardaki çocuklarda kalıcı hasara ve ölüme yol açabilecek olan öz ya da üvey anne babanın sebep olmuş olduğu fiziksel istismar olarak tanımlamıştır. Örselenmiş çocuk sendromunun belirtileri kemik kırılması, doku şişmesi, vücuttaki morluklar, gelişim geriliği ve eski yara izleridir.

Çocuk istismarı ve ihmali konusunda yapılan bu ilk araştırmanın bulguları ise tespit edilen 302 vakanın 33'ünde ölüm 85'inde ise kalıcı beyin hasarı meydana geldiği şeklindedir (Kempe, 1962).

Çocuk ve ergenin istismarı ve ihmali önceleri sadece tıp çevresinin dikkatini çekse de daha sonra hukukçular, eğitimciler, sosyal hizmetler ve toplumsal değerlerden etkilenmektedir. Çocuk istismarı ırk ya da etnik köken ayırt etmeksizin her toplumda gözlenmektedir (Morales, 2001). Gelişmemiş ülkelerde çocukların yetersiz beslenmeleri, fazla hasta olmaları, zayıf olmaları görece daha fazla beklenir bir durumken, zengin ve gelişmiş ülkelerde anne baba bağı kopmuş ve çocuğun izole olması durumlarında madde kullanımı, cinsel sömürü görece beklenir bir durum olabilir (Kozcu, 1988).

Ergenin istismar edilmesi hukuk çerçevesinde suç olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple açığa çıkmış cinsel istismar vakaları adli sürece sevk edilmektedir. Adli sürece ergenin dahil olması duygusal yıpranmışlığı da beraberinde getirmektedir. Bu süreç içinde ergenin sorgulanmaya maruz kalması, olayı tekrar tekrar anlatarak travmayı yeniden yaşaması gibi durumlar yaşanan stresin etkilerini çoğaltmaktadır. Adli süreçte yaşanabilecek duygusal travmaları en aza indirmek için kurulan Çocuk İzlem Merkezleri'nde çocuk ve ergen ruh sağlığına özen gösterecek farklı alanlardan profesyoneller bir arada çalışmaktadır (Bağ ve Alşen, 2017).

Çocuk istismarı ve ihmali konusunun farklı disiplinler tarafından da ele alınması ortak bir tanımlı güçleştiren unsurlardandır. Çocuk istismarı fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar, ihmali, ekonomik veya farklı sömürü türlerini içine alan karmaşık bir süreçtir. Çocuk istismarının ve ihmalinin türleri kaynaktan kaynağa farklılık göstermekte olup türler arasında net bir ayırmadan bahsedilmemektedir. Çünkü bir çocuğun fiziksel olarak istismar edilmesi ya da ihmali edilmesi çocuğun

duygusal olarak da yıpranmasına sebep olabilir. İstismarcı anne baba, akraba, bakıcı, yabancı, komşu, öğretmen, polis, sağlıkçı ya da diğer çocuklar olabilir .(Dünya Sağlık Örgütü, 2006).

Araştırmalar şiddete maruz kalan ya da tanık olan çocukların, ilerleyen dönemlerde şiddet uygulama ihtimallerinin fazla olduğunu göstermektedir. Yani çocuklara şuan istismarda bulunan kimselerin de çocukluklarında istismara maruz kalma olasılıkları çok yüksektir. Bu yüzden de şiddetin şiddeti doğurduğu söylenmektedir. Bir toplumda şiddet olaylarının yaşanmasını engellemek için öncelikle çocuklara uygulanan şiddetin önlenmesi gerekmektedir (Keser, Odabaş ve Elibüyük, 2010).

İstismar ve ihmal kavramları birbirlerini etkileyen, birbirine benzer kavramlar olsa da aralarındaki en önemli fark istismarın aktif bir olgu iken, ihmalin pasif bir olgu olmasıdır. İstismar kavramının fiziksel, duygusal, cinsel türlere ayrıldığı çoğu kaynakta yaygınken bazı kaynaklarda ihmalin de fiziksel ihmal, duygusal ihmal ve cinsel ihmal olarak ele andığı görülmektedir (Aral ve Gürsoy, 2001).

0-18 yaş aralığındaki çocuğun şahsına bakım vermekle yükümlü şahıs veya şahıslar üzerinden olumsuz etki verici özellikte olan, istemli veyahut istem dışı ve önüne geçilebilir bir eylem ve davranışlara maruz bırakılması çocuk istismarıdır. Bu durum çocuğun fiziksel, psiko-sosyal gelişimini sekteye uğratan, meydana geldiği toplumun kültür değerleriyle uyuşmayan ve bu konuya yönelik uzmanlık sahibi kişiler tarafından da istismar olarak kabul edilen bir davranış olması gerekli görülmesi söz konusudur (Polat, 2000).

Çocuk istismarı çeşitli sebepleri ve olumsuz sonuçları olan, tıbbi, hukuksal ve gelişime yönelik psiko-sosyal manada önemli bir problemdir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) bir yetişkin tarafınca isteyerek veya istemeyerek uygulanan ve çocuğun hayati fonksiyonlarını, fiziki ve psiko-sosyal olgunlaşmasını negatif biçimde etkileyen eylemleri çocuk istismarı olarak açıklamaktadır (Kara ve ark, 2004).

Çocuk istismarı tanımı; çocukların ebeveynleri gibi, onların gelişimlerini yakından takibini yapan ve bakımı ile görevli mesuliyet güç ve güven ilişkisi içinde oldukları şahıslar ya da yabancılar tarafından: fiziksel veya psikolojik açıdan sağlığına olumsuz etki verecek, sosyal anlamda gelişimlerini engelleyecek şekilde

gerçekleştirilen bütün duygusal, fiziksel ya da cinsel davranışları, ihmali, ticari amaçla sömürmeyi içine alır. Farklı bir tanım ise çocuk istismarı; ebeveyn ya da bakım veren gibi bir yetişkin tarafınca çocuğa yöneltilen, toplumsal kurallar ve profesyonel kişilerce uygunsuz ya da hasar verici olarak nitelendirilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan eylem ve eylemsizliklerin tümü olarak kabul etmektedir. Çocuk ihmal ve istismarı özetle çocuğun psiko-sosyal, fizyolojik ve cinsel gelişimini olumsuz yönde etkileyen fiziksel, duygusal ve cinsel içerikli davranışlar bütünüdür diyebiliriz. Özetle çocuk ihmal ve istismarı, fiziksel yaralanma, ihmal, duygusal istismar, cinsel istismar ve çocuğa kötü muamele anlamına gelen çocuğun mevcut varlığındaki olumlu durumun devamlılığının engellendiği genel anlamda sağlığının tehdit altında olduğu tüm durumlar şeklinde tanımlanabilir (Taş, 2017).İstismar söz konusu olduğunda birbirinden farklı disiplinlerin ortak yaklaşımı gereklidir. Şiddet günümüzde ne yazık ki günden güne artan önemli bir problemdir (Lök, 2015).İstismar, uygulanış şekline göre ve istismara uğrayan kişiye göre olmak üzere iki şekilde gruplandırılabilir (Ziyalar, 1999):

1. Uygulanış şekline göre istismar çeşitleri:

- Duygusal istismar
- Fiziksel istismar
- Cinsel istismar
- Ekonomik istismar
- İhmal

2. Uğrayan kişiye göre istismar çeşitleri:

- Çocuk istismarı
- Akran istismarı
- Ergen istismarı
- Kadın istismarı
- Yaşlı istismarı

2.5. Uygulanış Şekline Göre istismar Çeşitleri

2.5.1. Fiziksel İstismar

Bugün tüm türleriyle ele aldığımız çocuk istismarı ve ihmali kavramı ilk olarak fiziksel istismarın tıp çevresinde ilgi çekmesiyle oluşmuştur. Kempe ve diğerleri (1962) çocukların vücutlarındaki izleri gözlemleyerek ailelerin isteyerek ya da istemeyerek çocuklarına zarar verdiklerini düşünerek çocuk istismarı ve ihmaliyle ilgili ilk çalışmaları başlatmışlardır. Herhangi bir kaza harici çocukta meydana gelen yaralanmalara sebep olan yetişkin davranışları olarak tanımlanmıştır. Çocuk gelişimi ve toplum bilimi uzmanları fiziksel istismarı; ebeveynler ya da çocukla aynı evde kalıp çocuğun bakımından sorumlu olan kişiler tarafından, çocuğa vurma, tokat atma, alet kullanarak dövme, kapalı yere hapsedmek, evden atmak, aç bırakmak gibi davranışlarda bulunarak orantısız ve aşırı cezaların verilmesini; ebeveynlerin çocuk üzerindeki disiplin ve kontrol haklarını kötüye kullanmalarını içermektedir (Bilir, Arı, Dönmez ve Güneysu, 1991).

Ergen vakalarda görülen fiziksel istismar beraberinde suç davranışlarını da getirebilmektedir. Fiziksel istismar ve suça yönelme sık görülen bir birlikteliktir (Lewis, 1992). Fiziksel istismar yaşamış ergenlerde karşı gelme ve diğer davranış bozukluklarını da sıkça rastlanmaktadır (Livingston, 1987).

Fiziksel istismara uğramış ergen vakalarda intihar düşünceleri ve intihar girişimi de literatürde sıkça rastlanan olgulardandır (Tackett, 2002). Fiziksel istismarın ergenlerde bıraktığı izler sadece fiziksel değil aynı zamanda duygusal ve davranışsal izlerdir. Bu sebeple fiziksel istismara uğramış ergenlerde piskopati, madde kötüye kullanımı, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu da görülebilmektedir (Pizarro, 1999).

Fiziksel istismar sonrası genellikle morarmalar, çürükler, kemiklerdeki çatlak ve çıkıklar ve beyin travmaları en yaygın hasarlar olarak görülmektedir. Ayrıca çocukların ölümüne neden olan hamilelik sürecinde annenin aşırı madde ve alkol kullanması gibi olaylar da fiziksel istismar kapsamında ele alınmaktadır (Kozcu, 1988). Bu fiziksel belirtiler sebebiyle fiziksel istismar; duygusal ya da cinsel istismara göre daha kolay tespit edilebilmektedir. Çocuğun ihmal edilmesinin, reddedilmesinin, ilgisiz büyütülmesinin ya da tehdit edilmesinin gözle görülebilir belirtileri bulunmamaktadır.

Bunun yanı sıra, duygusal olarak istismar edilmiş çocukların fiziksel olarak da istismar edilme olasılıkları vardır. Bu duygusal ya da cinsel olarak istismar edilmiş çocukların her zaman fiziksel istismara maruz kalacağı anlamına gelmemektedir. Fakat fiziksel istismara maruz kalmış çocukların duygusal olarak istismar edilmiş olma ihtimalleri daha yüksektir (Bilir ve diğerleri,1991).

Fiziksel istismar, diğer istismar türlerine göre en kolay belirlenebildiği gibi ayrıca en sık rastlanan istismar türüdür. Çocukların %65.72'sinin ebeveynleri tarafından fiziksel istismara maruz kaldığı belirlenmiştir (Aral ve Gürsoy, 2001).

Kırsal yerleşim yerlerde yakın ilişkiler ve zengin sosyal ağlar bu istismar türünün önüne geçmeye bir nebze olsun önüne geçmeyi başarmışlardır. Bunun yanı sıra kente nazaran az fakat istismar buna rağmen etkisini göstermektedir. Kente göç etmiş ailelerin psikolojik ve gelişimsel destek ve bu desteği oluşturan ilişkilerin eksikliğiyle birlikte, geçim sıkıntısı ve uyum problemi de yaşanınca, fiziksel istismarın oluşmasına zemin oluşturmaktadır. Dolayısıyla hem kırsal hem kentsel bölgelerde farklı sebeplerden dolayı fiziksel istismar vakaları yaşanmaktadır (Zeytinoğlu ve Kozcu, 1989).

Çocuk istismarının ve ihmalinin sebeplerini incelerken sosyolojik ve kültürel öğelerin dışında hukuki öğelerin de incelenmesi gerekmektedir. Medeni Kanun'da ve Ceza Kanunu'nda günümüze kadar var olmuş bazı hükümler çocuk istismarına zemin oluşturur niteliktedir. Medeni Kanun çocuğu anne babaya "şahıs üzerinde mutlak hak" yetkisi vermiştir. Çocuğun velayeti olarak gözüken bu hak anne babaya bakıp gözetmenin dışında "Tedip Hakkı" da vermektedir. Bu hak ebeveynlere çocuğunu eğitmek için cezalandırma olanağı sunmaktadır. Bu hakkın istismar olayının üstünün kapatılmasına zemin oluşturduğu düşünülmektedir (Polat, 2008).

Bilir ve diğerleri (1991) fiziksel istismarın her yaş grubunda karşılaşılan bir problem olsa da en yaygın olarak kendini koruyamayacak yaş aralığı olan bebeklik ve okul öncesi dönemde görüldüğünü ifade etmiştir. Zeytinoğlu ve Kozcu (1989) ise aksine küçük yaşların (0-3 yaş) fiziksel istismara maruz kalmanın en az olduğu yaş aralığı olduğunu, bunun sebebinin ise ebeveynlerin bu yaştaki çocuklara disiplin kurallarıyla yaklaşmadığı, hoşgörüsüyle yaklaştığını, ilerleyen dönemler de ise artan beklentiyle beraber disipline etmek amacıyla istismar edebildiklerini söylemiştir.

Fiziksel istismar, fiziksel acı çektirme ya da yaralama amacıyla yapılan kasıtlı davranışları içerir (Kılınçer ve Dost, 2015). Özellikleri ve belirtileri nedeniyle fiziksel istismar, istismar çeşitleri içerisinde kolayca tanımlandığı için çalışmalar sıklıkla bu istismar çeşidi üzerine yapılmaktadır. Bir şeyler fırlatma, incitme, yaralama, itme, itip kakma, sarsma, tokatlama, saçını çekme, yumruk atma, tekmeleme, dövme, ısırma gibi kaba kuvvet kullanılan ve olası bir hasar oluşturacak davranışların hepsi fiziksel istismardır. Açıklanamayan yaralar, yanıklar ve izleri fiziksel istismar kapsamındadır (Yeşil ve diğ., 2016).

Fiziksel istismarda; ekimoz, basit yumuşak doku hasarları, yanıklar, iç organ yaralanmalarından nedeni belirlenemeyen ölümlere varan pek çok durumla karşılaşılabilir. Fiziksel istismar, kişiler tarafından sıklıkla “kaza” olduğu düşünüldüğü için gözden kaçırılmaktadır. Bu konudaki en mühim sorun, cezalandırma yöntemi olarak görülen fiziksel istismarın, bazı toplumlarda istismar olarak algılanmaması ile ilgilidir (Duman, 2015).

Fiziksel istismarın çocukluk, ergenlik ve genç yetişkinlikteki antisosyal davranışlar ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Kişilerin kronik olarak fiziksel istismara maruz kalmasının, ilerleyen zamanlarda suç işlemeleri ile dolaylı olarak ilişkili olduğu saptanmıştır (Jung ve diğ., 2015).

Çocuklar ve yaşlılar genellikle güvendikleri veya bakımlarını üstlenen kişiler tarafından fiziksel istismara maruz kalmaktadır. Çocuklarda düşme, kendi kendine yaralanma gibi durumlar da gözlenebilir ama kontrol altında tutulması gerekir. Ebeveynlerin genellikle sinirlenince ve kendilerini kaybedince çocuklara istismarda bulduklarını ifade ettikleri gözlenmiştir. Çocuklar ebeveynleri dışında; okulda öğretmeni veya müdürü tarafından, sokakta komşuları tarafından da fiziksel istismara uğramaktadır (Gökalp ve diğ., 2018). Yaşlıya bakım veren kişiler tarafından sergilenen fiziksel istismar davranışları; ağrı çektirme, yetersizliğe sebep olma, fiziksel olarak engelleme, art niyetle ilaç uygulama, zorla besleme ve yatakta tutma şeklinde gözlenmektedir (Yeşil ve diğ., 2016).

Fiziksel istismara uğrayan kadın, kocasının terk etmesi, utanma, korku gibi sebeplerden dolayı devamında susmayı tercih edebilmektedir. Ülkemizde yapılan araştırmalarda tokat atmak, vurmak, dövmek gibi eylemlerin terbiye aracı olarak

görüldüğü yerlerde fiziksel cezalandırma yöntemlerinin uygulandığı gözlenmiştir (Tüzün, 1998; Ziyalar, 1999; Polat, 2002). Şiddet, öğrenilen bir davranıştır. Şiddet mağduru kişilerin, aynı şiddeti başkalarına uygulamasıyla kısır bir döngü oluşmaktadır (Çalışkan ve Çevik, 2018).

2.5.2. Cinsel İstismar

Çocuk istismarı ve ihmaliyle ilgili ilk bilimsel araştırmayı yapan Kempe ve Kempe (1978) çocuğun cinsel istismarını, henüz gelişimlerini tamamlayamamış olan çocuk ve ergenlerin, tam olarak kavrayıp onay veremeyeceklerinin düşünüldüğü, toplum normlarına uygun olmayan cinsel ilişkilere karıştırılmaları olarak tanımlamıştır (Akt. Bifulco, Brown ve Adler, 1991). Browne ve Filkelhor (1986) çocuğun cinsel istismarını, henüz 18 yaşını tamamlamamış bir çocuğa kendisinden en az beş yaş büyük biri tarafından zor kullanılarak yapılan tüm cinsel faaliyetler olarak tanımlamıştır.

Kozcu (1988) ise, cinsel istismarı daha basit bir şekilde, yetişkinlerin çocukları cinsel çıkarları için kullanması olarak tanımlamıştır. Cinsel istismar oluş biçimine göre gruplandırılabilir. May (1978; akt. Kozcu, 1988) cinsel istismarı oluş biçimini dikkate alarak bedensel temas içeren ve bedensel temas içermeyen olmak üzere ikiye ayırmıştır. Sözel sarkıntılık, gözetleyicilik, teşhircilik ve pornografik görüntüler izletilmesi gibi davranışlar bedensel temas içermeyen davranışlar kategorisini oluştururken; oral, anal ve vajinal cinsel ilişki, genital organlara temas gibi davranışlar bedensel temas içeren davranışlar kategorisini oluşturmaktadır.

Çocuğun cinsel istismarında bulunan kişilere bakıldığı zaman bu kişilerin genellikle çocuğun üzerinde maddi, fiziksel ya da duygusal bir güce sahip olduğu görülmektedir. Yani bu kişiler çocuğa hediyeler alarak, para vererek, fiziksel şiddet kullanarak, tehdit ederek ya da çocuğun muhtaç olduğu ilgi ve sevgi veya maddi ihtiyacını giderecekmişçesine davranarak istismar davranışında bulunmaktadırlar (Kozcu, 1988). Örneğin, çok küçük yaşlardaki sokak çocuklarına bakıldığında içlerinde kız çocuklarının oldukları görülmektedir. Fakat biraz daha büyüüp onlu yaşlarına geldiğinde bu kız çocuklarına sokaklarda rastlamak pek mümkün değildir. Bunun en büyük sebebi bu kızları çocuk yaşlarda fuhuşa ve çocuk pornosuna itilmesidir (Polat, 2008).

Çocuk istismarının yaygınlığı hakkında net bir orandan bahsetmek mümkün değildir. Fuentes ve diğerlerinin (2013) on binlerce katılımcıyla yürüttükleri araştırmada çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kalma oranının %10.14 olduğunu bulmuşlardır. Korkmazlar-Oral ve diğerlerinin (2010) Türkiye’de yaptıkları geniş kapsamlı araştırmada da cinsel istismarın yaygınlığını %10 olarak tespit etmişlerdir. Bu oranlar çocuk cinsel istismar olaylarının yaygınlığının, fiziksel ve duygusal istismarın yaygınlığından daha düşük seviyede olduğunu göstermektedir.

Çocuk istismarı ve ihmali konusunda yapılmış iki araştırmanın birinde istismar ve ihmal kavramları tümüyle birlikte ele alınmıştır. Birlikte ele alınmayıp, özel olarak üzerinde en çok çalışılan istismar türü %36.72 ile cinsel istismar kavramıdır (Bakır ve Kapucu, 2017). Bu bulgu da, araştırmacıların cinsel istismara daha fazla odaklandığını göstermektedir. Araştırmaların yanı sıra kamuoyunun da en çok ilgisini çeken istismar türünün cinsel istismar olduğu söylenebilir. Terzi ve Özbay (2014) yaptıkları araştırmada üç ay boyunca gazetelerde yer alan istismar vakalarının %30’unu 18 yaşını doldurmamış ergenlerin uğradığı cinsel istismarın oluşturduğunu tespit etmişlerdir. Bu sonuçlar cinsel istismarın yaygınlık olarak fiziksel ve duygusal istismardan düşük olduğunu fakat kamuoyu ve araştırmacılar için daha dikkat çekici olduğunu göstermektedir.

Çocukluk çağında maruz kalınan istismar olaylarının tümü bireyin gelişimine ve yaşam kalitesine büyük zararlar vermektedir. Cinsel istismar vakalarının daha ciddi gelişimsel bozukluklara sebep oldukları ve cinsel istismar mağduru çocuklarda ilerleyen dönemlerde ciddi psikiyatrik bozukluklar gözlenmiştir (Bakır ve Kapucu, 2017; Fuentes vd., 2013)..

Cinsel istismar, cinsel tacize uğrama, kişinin isteği dışında cinsel davranışlara zorlanması, cinselliğin tehdit, yaptırım ve kontrol etme aracı olarak kullanılması ve tecavüz gibi davranışlar şeklinde tanımlanmaktadır (Kılınçer ve Dost, 2015).

Cinsel istismar, toplumun kabul etmediği, uygunsuz şehvet arzularının etkisinde, cinsel doyum sağlamak için yapılan tek taraflı, çarpık ve bencil eylemleri içerir. Bu eylemler, kişiyi cinsel ilişkiye girmek amacıyla fiziksel güç kullanarak zorlama, kişi isteksiz olmasına rağmen onunla cinsel ilişkiye girme şeklinde olabildiği gibi, cinsel

amaçlı dokunma, öpme veya edilgin cinsel davranışlarla da sınırlı olabilir (Öngün ve Ünsal, 2018).

Başkalarıyla cinsel birlikteliğe zorlama, istemediği kişiyle evlenmeye zorlama, çocuk yaşta evlendirmeler, telefon, mektup, sosyal medya aracılığıyla cinsel içerikli davranışlar sergileme, doğum kontrol yöntemi kullanımı hakkını engelleme, kadının rızası olmadan çocuk doğurmaya zorlama ya da doğum hakkını engelleme, kürtaja zorlama, tecavüz, sözlü olarak veya davranış olarak sarkıntılığa maruz bırakma, teşhircilik, röntgencilik, cinsel ilişkinin çocuklara izlettirilmesi cinsel istismar olarak değerlendirilmektedir. Cinsel istismar çoğunlukla fiziksel istismar ile birlikte görülmektedir (Çalışkan ve Çevik, 2018).

Cinsel istismara maruz kalındığında kesinlikle bildirilmesi gerekir (Gökalp ve diğ., 2018). Cinsel istismar mağdurlarının sadece %15'i bu durumu bildirmekte ve büyük kısmı cinsel istismarı, genellikle utandıkları veya korktukları için bir sır olarak saklamaktadır. Bundan dolayı cinsel istismarın sıklığı hakkında doğru istatistiksel verilere ulaşmak zordur. Yapılan bir çalışmada cinsel istismar açısından erkek üniversite öğrencilerinde aile planlaması yöntemi kullanılmasına engel olmanın ve cinsel ilişkiye zorlamanın; kadın öğrencilerde ise istememesine rağmen dokunmanın ve cinsel ilişkiye zorlamanın en sık rastlanan davranış olduğu bulunmuştur (Öngün ve Ünsal, 2018).

Kaplan ve Aksel (2013), araştırmalarında cinsel istismara uğramış ergenleri incelemişlerdir. Araştırmadan elde edilen verilere göre ergenlerdeki saldırganlığı etkileyen önemli faktörlerden biri de ebeveyn ergen ilişkisidir. Aile içinde şiddet veya istismara uğramış ergenlerde saldırganlık davranışları daha fazla gözlenmiştir (Kaplan ve Aksel, 2013).

İstismara uğramış ergenlerle yapılan başka bir çalışmada ise sosyal becerilerdeki eksiklik ön plana çıkmaktadır. Araştırmadan elde edilen veriler istismara uğramış ergenlerin sosyal ilişki becerilerinde daha zayıf olduklarını, daha dürtüsel davranım sergilediklerini göstermiştir (Feiring, 1999).

Ergenlik, kendilik bilincinde artış ile birlikte bilişsel ve pubertal değişiklikler meydana geldiği, normal gelişimsel stresörlerin arttığı bir dönemdir. Bu dönemde

gelişen cinsel istismar gibi bir atipik bir yaşam olayı, olumsuz duygulanım ve duygudurum değişkenliğinde artış ile ilişkilidir. Cinsel istismar kurbanı olan ergenlerde, çocuklardan daha fazla post travmatik stres bozukluğu (PTSB) görülmektedir (Feiring, 1999).

İstismara uğramış erkek ergenlerde kızlardan farklı olarak cinsel yaşamda meydana gelen değişimler dikkat çekmektedir. Cinsel istismara uğramış erkek ergenlerde homoseksüalite, rastgele cinsel ilişki, cinsellikte doyumsuzluk gibi durumlar ortaya çıkmaktadır. Cinsellikle erken yaşta tanışan ergenlerde sigara, madde ve alkol kullanımı da sık görülen riskler arasındadır (Kaplan, 2002).

2.5.3. İhmal

İstismar ve ihmal kavramları arasında en büyük fark, istismar aktif bir davranışken ihmal ise pasif bir durumdur. Eylemsizlik olarak da nitelendirilebilir. Çocuğun ihmali, ailenin ve çocukla ilgili sorumluluğu olan özel ve devlet kurumlarının çocuğa karşı olan temel yükümlülüklerini yerine getirmemesi olarak tanımlanmaktadır (Kozcu, 1988).

Dünya Sağlık Örgütü ise, ihmali çocuğun sağlıklı gelişim gösterebilmesi ve iyi oluşunu koruyabilmesi için sağlık, beslenme, eğitim, barınak ve duygusal gelişim alanlarındaki ihtiyaçlarından bir ya da birkaçının ebeveynler tarafından yerine getirilememesi olarak tanımlanmaktadır. Çocuğun ihmal ediliyor olması ailenin fakir olduğu anlamına gelmemektedir (World Health Organization, 2006).

Çocuğun ihmali kavramı, araştırmacılar tarafından göz ardı edilmiş bir kavramdır. Çocuğa kötü muamele kapsamında ele alınan fakat her daim fiziksel, duygusal ve cinsel istismarın gölgesinde kaybolmuş üvey evlattır. Bunun en büyük nedeni çocuk ihmalinin genelde ekonomik ve toplumsal nedenlere bağlı olduğu görülmektedir. Bu yüzden gelişmiş ülkeler çocuk ihmalinin azınlıkta olan yoksulların problemi olarak gördüğünden, gelişmemiş ülkelerde ise işsizlik, yoksulluk, kısıtlı sağlık ve eğitim hizmetleri gibi birçok problemle ilişkilendirildiği için çocuk ihmali kavramının genellikle ihmal edildiği söylenebilir (Kozcu, 1988). Çocuk sağlığı ve gelişimi uzmanları bile çocuk ihmalinin sonuçlarının en az fiziksel, duygusal ve cinsel istismarın sonuçları kadar bireyi etkilediği sonuçlarıyla karşılaşınca şaşırılmaktadırlar.

Çocuğun ihmal edilmesi çocuğun üzerinde kısa ve uzun vadeli olarak bilişsel, duygusal ve davranışsal problemlere yol açmaktadır. İhmal edilmiş bireylerde özellikle bilişsel ve akademik başarısızlık, sosyal izolasyon ve sınırlı akran etkileşimi görülmektedir. Bağlanma kuramıyla da ilişkili olarak çocuğun ihmali erken yaşlarda meydana gelirse, sonuçları daha zararlı ve kalıcı olabilmektedir (Hildyard ve Wolfe, 2002).

Çocuk ihmali, öncelikle ebeveynleri olmak üzere bakımıyla yükümlü kişilerin ve diğer erişkinlerin, çocuğun beslenme, sağlık, giyinme, barınma, güvenlik eğitim, sevgi, gibi temel ihtiyaçlarını ihmal etmeleri ve/veya karşılayamamaları sebebiyle çocuğun fiziksel, duygusal, ahlaksal veya sosyal gelişiminin ve güvenliğinin zarar görmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Acehan ve diğ., 2013).

Duygusal ihmal; çocukların duygusal gelişimlerinde önemli bir yeri olduğu halde onlara ilgi ve sevgi gösterilmemesi, özellikle ergenlik yıllarında destek ve denetimden yoksun bırakılmaları olarak tanımlanır (İman, 2015).

Fiziksel ihmal çocuğun yaşına uygun gıdalarla yeterli şekilde beslenmemesi, uygun ve temiz giydirilmemesi, uygun bir fiziki çevrede yaşamaması, ev içi ve dışı kazalara karşı önlem alınmaması gibi durumları içerir. Sağlık ihmali ise fiziksel ihmalin bir alt grubudur; çocuğun hastalandığında hekime geç getirilmesi veya hiç getirilmemesi, aşılarının yaptırılmaması, tedaviye uyulmamasını içerir. Henüz doğmamış bebeğin ihmali de fiziksel ihmaldir. Annenin gebelikte sigara, alkol ve uygunsuz ilaç gibi zararlı maddeleri kullanması, yetersiz beslenmesi, gebelik takibini yaptırmaması bebeğin hem anne karnındaki hem de hayatının ilerleyen dönemlerindeki sağlığını etkileyecektir (Acehan ve diğ., 2013).

Cinsel ihmal, iki yaşından sonra cinsel kimliğine uygun davranmaya başlayan çocuğun, yaşına ve cinsiyetine uygun davranılmamasıdır. Cinsel ihmale uğrayan çocuklarda ilerleyen dönemlerde davranış bozuklukları görülebilmektedir (Acehan ve diğ., 2013).

2.5.4. Pedofili

Yetişkin bireyin; hem cinsi ya da karşı cinsteki çocuğu cinsel anlamda çekici bulması ve ona cinsel eğilim içerisinde ilgi göstermesidir. Tanımda geçen ilgi kavramı, çocuk

istismarıyla arasındaki en büyük farktır. Çocuk istismarcılarının çocuklarla ilişki kurmalarının sebebi onlara duydukları cinsel ilgi değildir. İstismarcılar genellikle yetişkinlerle sorun yaşayıp cinsel engellenmişlik duygusu içinde bulunmaktadır ve bu engellenmişliği çocuklarla cinsel ilişki kurarak gidermeye çalışmaktadır. Buradan yola çıkarak tüm çocuk istismarcılarının pedofil ve tüm pedofillerin çocuk istismarcısı olduğu söylenemez (Topçu, 2009b).

Pedofili karmaşık ve psikoseksüel bir bozukluktur ve toplum için önemli problemlere sebep olmaktadır. Bu bireyler eylemlerini genellikle gizli yaptıkları ve tedavi olmak için başvurmadıklarından, pedofili vakaların yaygınlığını tespit etmek pek mümkün olmamaktadır. Bu bireyler tespit edildikten sonra farmakolojik ve davranış terapisi ile yineleyebilen istismar davranışları kontrol altına alınmalıdır. Bu da, adli ve klinik süreçlerinin birlikte yürütülmesi demektir. Tüm kontrol çalışmalarına rağmen bireyin çocuğa karşı cinsel eğiliminin değişmeyeceği bilinmelidir. Pedofil bireylerin tespitini, takibini ve tedavisini zorunlu tutan yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Aksi takdirde suçun tekrar işlenmesi önüne geçilemeyecektir (Erdoğan, 2010).

2.5.5. Ensest

Türkçedeki karşılığı “fücur” olan ensest ilişki, cinsel istismarın aile içinde yaşanması anlamına gelmektedir. Ensest ilişki vakalarına bakıldığında genellikle çocuk ya da ergenlik döneminde kız çocuğu ile baba ya da diğer erkek akrabalar (dede, abi, üvey baba vb.) arasında yaşandığı görülmektedir (Topçu, 2009b). Türkiye nin bir ilinde yapılan bir araştırma bu bilgiyi destekler nitelikte olup, mağdurun genelde 12-14 yaşları arasında kız çocuğu ve istismarcının genelde öz baba olduğu bulunmuştur (Taşgın ve Sarı, 2014).

Ensest kavramı, hem yasal olarak hem de kültürel olarak farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Bazı toplumlar aynı ev içerisinde barınmaya göre, bazı toplumlar kan bağına göre, bazı toplumlar ise soya göre tanımlama yapmaktadır. Bunun en iyi örneği ise, bazı toplumlarda akraba evliliklerinin halen geçerli olması ve normal karşılanmasıdır. Buna rağmen yakın akraba evliliklerinin ensest bir ilişki olduğu düşünülmektedir (Topçu, 2009b).

2.6. Duygusal/Psikolojik İstismar

Duygusal istismar “sembolik olarak birisini inciten veya tehditleri birisini incitmek için kullanan, sözel ve sözel olmayan davranışlar” şeklinde tanımlanmaktadır (Öngün ve Ünsal, 2018). Psikolojik istismar, ruhsal sömürü, sözel istismar, duygusal kötü muamele gibi farklı kavramlarla anılan duygusal istismar, kişileri olumsuz etkileyen tutum ve davranışlarla karşı karşıya bırakmak veya ihtiyaçları olan sevgi ve ilgiden yoksun bırakıp psikolojik hasara uğratmak şeklinde açıklanabilir (Serter, 2018).

Duygusal istismar kişiye yönelik doğrudan fiziksel güç kullanımını içermeyen davranışlarla meydana gelir. Duygusal ihtiyaçların zorbalık, küçümseme, rahatlama, güç gösterisinde bulunma amacıyla sömürülmesi, bir yaptırım aracı olarak kullanılmasıdır. Duygulara kayıtsız kalma, alay etme, bağırma, aşağılama, sevgi göstermeme şeklindeki davranışları içerir (Duman, 2015; Kılınçer ve Dost, 2015).

Duygusal istismar, kırıncı bir dil olmaktan da öte aşağılayıcı eleştiriler yapmak, reddetmek, yalnız bırakmak, yıldırım, baskı kurmak, suçlamak, kontrol etmek, şiddet ve korkuya dayalı iletişim kurmak, değer vermemek, ayrımcılık yapmak, lakap takmak, utandırmak, fiziksel olmayan düşmanca davranışlar sergilemek, kişisel eşyalara kasıtlı olarak zarar vermek, başkalarıyla olan aktiviteleri sınırlamak, tehdit edici davranışlarda bulunmak, suça teşvik etmek gibi davranışları kapsar (Serter, 2018).

Çocuklara ve kadınlara yönelik duygusal istismar davranışlarına baktığımızda, yukarıda bahsedilenlere ek olarak çocuktan yaşının üstünde sorumluluk beklemek, ona evde yokmuş gibi davranmak, terk etmekle korkutmak da çocuğun duygusal istismarıdır (Altıparmak ve diğ., 2013). Kadına yönelik duygusal istismar davranışları kadının sevgi, merhamet, tasdik gibi gereksinimlerini önemsememek, gelenek ve göreneklerine ait önemseddiği değerleri küçümsemek, ilişkiyi bitirmekle ve çocuklarını elinden almakla tehdit etmek, ilişkideki bilgileri kötüye kullanmak, gücünü veya yeterliliğini kabul etmemek, kasten kıskançlığa kışkırtmak, telefon veya elektronik postalarını kontrol etmek, ailesi ve arkadaşlarıyla görüşmesini engellemek, eve kapatmak, çevreden soyutlamak, eşyalarına zarar vermek şeklinde de sergilenmektedir (Aktaş, 2017).

Duygusal istismar çocuklarda ve yetişkinlerde en sık rastlanan istismar çeşidi olmasının yanında, farkına varılması, tanımlanması ve yasal olarak ispatlanması en zor olanıdır (Aktaş, 2017). Özellikle çocukluk çağı duygusal istismarı; tanımlanması daha karmaşık, en çok gizlenen, en az farkına varılan ve üzerinde en az çalışılan fakat en sık karşılaşılan istismar türüdür (Arslan, 2017). Çocuğun kimliğinin zedelenmesine, psikolojik gelişiminin duraklamasına ve davranış bozukluklarına sebep olmaktadır. Çocukluk döneminde duygusal istismarın sıklığını belirlemek zordur. Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu tarafından 2010 yılında Türkiye’de yapılan bir çalışmanın sonucuna göre 7-18 yaş arası çocuk ve gençlerin %51’i duygusal istismara uğramıştır (Serter, 2018).

Ergenlerde duygusal istismar, anksiyete, depresyon, sosyal fobi, yeme bozuklukları, obsesif kompulsif davranışlar, antisosyal davranışlar ve intihara eğilim gibi psikopatolojik hastalıkların yanı sıra; alkol ve sigara kullanımı, uyumsuzluk, akademik başarısızlık, kendini kabul düzeyinde düşüş, düşük benlik saygısı gibi pek çok problemin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu problemlerin meydana gelmesinin önlenmesinde ebeveynlerin ve öğretmenlerin tutumları ve gayretleri çok önemlidir. Ebeveynlerin ve öğretmenlerin ergene karşı olumsuz tutum ve davranışları, ergenin sosyal becerilerinin gelişmesine ve kendine güven duymasına engel olabilmektedir (Şimşek ve Önder, 2011).

Duygusal istismar tek başına görülebileceği gibi, diğer istismar türleriyle birlikte de ortaya çıkabilmektedir. Duygusal istismar diğer istismar çeşitlerini bir şemsiye gibi altında toplamasına rağmen; diğer istismar türlerine oranla daha az ilgi görmektedir. Gözle görülür fiziksel bir bulgu oluşturmaması bu istismar türünü yıllarca saklayabilmektedir (Abowitz ve diğ., 2010).

Çocukta belirli bir iz yaratmadığı için belirlenmesi daha güç olan duygusal istismarın incelenmesi fiziksel istismara göre daha sonraki yıllarda başlanmıştır. Konunun araştırılmasında en büyük katkıyı psikologlar ve eğitimciler sunmuştur. Psikologlar ve eğitimciler aslında duygusal istismar sayılan bir davranışın aileler tarafından disiplin aracı olarak görülmesinin zorluklarıyla karşılaşmaktadır. Çocuğunu eğitmek amacıyla kasıtlı olarak tehdit eden, aşağılayan ve korkutan bir aileye duygusal istismarı anlatabilmek oldukça zordur (Kozcu, 1988). Ailelerin geleneksel olarak öğrendikleri çocuk yetiştirme uygulamalarının bazıları çocuğun duygusal istismarına

sebeptir ve aileler bu alışkanlıklarını kolay bırakmamaktadırlar. Bu yüzden toplumsal ritüel haline gelmiş çocuk yetiştirme uygulamaların yanlışlığını anlatmak ve duygusal istismarın tam olarak ne olduğuyla ilgili ailelerde genel bir bilincin oluşması gerekmektedir (Taş, 2017).

Dünya Sağlık Örgütü duygusal istismarı geniş bir şekilde şöyle tanımlamıştır: “Duygusal istismar; çocuğa gelişimsel olarak uygun destekleyici bir çevrenin sağlanmamasıdır. Buna dâhil olan durumlar arasında; birincil bağlanma yani figürün sunulmaması ve buna bağlı olarak, çocuğun içinde yaşadığı toplumla uyumlu, potansiyelleri ile bütünleşen, tutarlı ve bütüncül, duygusal ve sosyal birtakım yetkinlikleri kazanamaması da yer almaktadır. Çocuğun sağlığına, fiziksel, zihinsel, manevi, ahlaki ya da sosyal gelişimine zarar verici ya da zarar verme potansiyeli yüksek eylemlerle karşı karşıya kalması da duygusal istismar kapsamında bulunmaktadır” (Dünya Sağlık Örgütü, 2006).

Duygusal istismar, diğer istismar türlerine göre biraz daha karmaşıktır. Örneğin, bebeklik dönemine uygun olan bir davranış, ilerleyen yıllarda çocuğa zarar verebileceğinden istismar sınıfına girebilir. Anne babanın çok fazla koruyucu olması bebeklik döneminde çocuğu çok fazla etkilemezken, ilerleyen dönemlerde etkileyebilir. Bu yüzden duygusal istismar diğer istismar türlerine nazaran tespit edilmesi daha zor ve karmaşık görülmektedir (Polat, 2008). Tespit edilmesindeki zorluğa rağmen yapılan araştırmaların duygusal istismarın çok yaygın olduğunu göstermektedir. Türkiye’de yapılmış geniş kapsamlı bir araştırmada her iki çocuktan birinin duygusal istismara maruz kaldığı bulunmuştur (Korkmazlar-Oral vd., 2010).

Duygusal istismar yalnız bir şekilde bulunabileceği gibi diğer istismar türleriyle birlikte de bulunduğu bilinmektedir. Duygusal olarak istismara maruz kalmış çocukların ihmal edilme ya da cinsel istismara maruz kalma durumları olabilmektedir. Ayrıca fiziksel ve cinsel istismarın belli yaş aralığında daha sık meydana gelme ihtimali bulunmuşken duygusal istismar için böyle bir genelleme yapılamamaktadır ve sınırsız olarak her yaş grubunda görülebilmektedir (Bilir vd., 1991). Yaygınlık olarak en fazla olan duygusal istismar, üzerinde özel olarak araştırma yapılması bakımında %8 ile en sonda yer almaktadır. Bunun sebebi duygusal istismarın genellikle tek başına oluşmaması, somut belirtilerinin olmaması ya da çocuk üzerindeki etkilerinin çok geç ortaya çıkması olarak düşünülmektedir.

Özel olarak üzerinde araştırma yapıp çalışılmasına gereksinim vardır (Bakır ve Kapucu, 2017).

2.6.1. Psikolojik/Duygusal İstismara Yönelik Kuramsal Yaklaşımlar

2.6.1.1. Psikolojik Model

Bu model çerçevesinde yapılan araştırmalar incelendiğinde, çocuğa yönelik ihmal ve istismarda bulunan kişilerin, çocukluk dönemlerinde aynı yaşantıların mağdurları olarak karşımıza çıkmakta oldukları görülmüştür (Finkel, 19994; Bussen, 2001; Lahoti, 2001). Ayrıca bu model çerçevesinde; ebeveyn patolojisi, kişilik bozukluğu veya psikoz tanısı almış ebeveynlerin, çocuklarını ihmal ve istismara daha fazla maruz bıraktığı düşünülmektedir. Bununla beraber bu yargıları destekleyecek yeterli sayıda bilimsel çalışma alan yazınında yer almamakta, bu yaklaşım tüm psikolojik istismar yaşantılarını açıklayamamaktadır (Buchanan, 1996; akt. Scannapieco ve Conell-Carrick, 2005).

2.6.1.2. Sosyolojik Model

Sosyolojik model incelendiğinde, sosyal yapı ve bu yapı altında yaşamını idame ettiren kişinin bu yapı ile ilişkisinin altı çizilmektedir. Bu ilişkide yaşanan aksaklıklar kişinin sosyal destek arayışını ve çabasını olumsuz etkilemekte, kişinin sosyal yapı ile olan bağını işlevsiz hale getirmektedir. İhmal ve istismar yaşantılarının görüldüğü birçok ailede, sosyal desteğin sağlanması için gerekli örgütsel bağlar daha azdır ya da zayıftır. Aile sosyal destek sağlayacakları organizasyonlara ulaşma konusunda da zorluk yaşadıkları için, artan stres olgusu ihmal ve istismar yaşantıları için uygun çevre ve zemin yaratmaktadır. Bununla birlikte, sosyolojik değişkenleri inceleyen birçok araştırma bu değişkenler ile ihmal ve istismar yaşantıları arasında doğrusal ilişkinin olduğuna dair yargıları yeterince ve güçlü bir şekilde desteklememektedir (Scannapieco ve Conell-Carrick, 2005).

2.6.1.3. Sosyal öğrenme teorisi

Bandura'nın Sosyal Öğrenme Teorisi (1977), psikolojik istismar yaşantılarını öğrenme ve model alma süreçleriyle ilişkili görür. Dolaylı veya doğrudan şiddete maruz kalan çocuk bir yandan şiddet davranışın normal bir davranış olduğunu ve karşılaştığı zorlu durumlarda baş etmek için başvurulan uygun bir yöntem olduğunu öğrenirken, aynı zamanda bunun ödüllendirildiğini ve işlevsel bir yöntem olduğunu da öğrendiği düşünülmektedir. Daro (1998; akt. Scannapieco ve Conell-Carrick,

2005), çocukların modelledikleri aile dinamiklerine yönelik ebeveynlik stillerini yetişkinliğe taşıyacaklarını belirtmekte, bunun kuşaktan kuşağa aktarılan bir döngü oluşturacağını savunmaktadır. Bununla beraber Scannapieco ve Conell-Carrick (2005), oldukça karmaşık olan ihmal ve istismar yaşantılarının sadece öğrenme ve model alma süreçleriyle açıklamanın yetersiz kalacağı görüşündedir.

2.6.1.4. Ekolojik Model

Çocuk ihmal ve istismarını açıklayan ekolojik sistemler kuramı, farklı çevresel faktörlere, bu faktörlerin etkileşimlerine ve çocuk gelişimine doğrudan ve dolaylı etkilerine odaklanmaktadır (Bronfenbrenner, 1979). Yani aile içerisindeki bireyi değerlendirirken, toplumun yapısının aileyi, ailenin de bireyi şekillendirdiği düşünülmektedir. Bu yüzden Belksy (1980) bu olguların birbirlerine ekolojik olarak ilişkili olduğunu belirtirken çocuk ihmal ve istismarını açıklamak için kişisel faktörlerin yanı sıra bireyi çevreleyen sosyal bağlamların da araştırma sürecine dâhil edilmesi gerektiğini savunmaktadır.

2.6.1.5. Ekolojik/Etkileşimsel Model

Ekolojik/Etkileşimsel kuram bize, çocuk ihmal ve istismarını açıklamak için geniş ve bütünlendirici süreçler sunmanın yanında, ek olarak bu yaşantıların gelişim dönemleri üzerindeki etkilerini de göstermektedir. Ekolojik kuram çocuk ihmal ve istismarının daha çok etiyolojisi üzerine odaklanırken, ekolojik/etkileşimsel model çocuk ihmal ve istismarının sonuçlarını odaklanmakta olup özellikle bu yaşantıların gelişimsel çıktılarına dikkat çekmektedir (Cicchetti ve Lynch, 1993).

2.7. Öfke

Öfke, her insanın yaşamında kaçınılmaz olarak var olan, günlük hayatın içinde farklı yoğunlukta sık olarak yaşanan bilişsel, duygusal, davranışsal, fizyolojik ve biyolojik etmenlerin birbirlerini etkilemesi ve etkileşmesi sonucunda planlanmadan ortaya çıkan, üzüntü, sevgi, mutluluk, korku gibi insani, içsel, doğal, temel, evrensel bir duygu durum değişikliğidir (Çetinkaya, 2013; Şahin, 2005; Türk ve Hamamcı, 2014) Öfke, kişinin gereksinim ve istekleri bir engelle karşılaştığında, yoksun bırakıldığında, beklentilerini gerçekleştiremediğinde, sosyal yaşamında reddedilme, eleştirilme, incinme, haksızlığa uğrama gibi durumlarla karşılaştığında, kendi kişiliğine ve bütünlüğüne bir saldırı, bir tehdit olduğu veya olacağını düşündüğünde

ortaya çıkabilen, kendisini olumlu bir şekilde anlatamaması sonucunda kendi dünyasında yaşadığı çatışmalardan kaynaklanan, kişiye hoşnutsuzluk ve rahatsızlık veren, yoğun yaşanan bir duygusal tepkidir. Öfke, insanlara ve olaylara karşı gösterilen, kontrol edilebilen, fakat edilemediğinde kişinin kendisi ve başkaları için yıkıcı sonuçlara yol açabilme potansiyeline sahip duygusal bir durumdur (Canpolat ve Atıcı, 2016).

2.8. Öfke Duygusunun İfade Şekilleri

Öfke hafif bir hoşnutsuzluk ve rahatsızlıktan ileri düzeyde bir kızgınlık ve hiddete kadar değişik şekillerde kendini gösterebilir. Öfkenin farklı ifade edilme şekilleri kişilik özellikleri, edinilen tecrübeler ve öfkeyle baş edebilme becerileriyle ilgilidir. Öfke kişilerde, öfkenin dışa vurumu, öfkenin içe vurumu ve öfke kontrolü şeklinde kendini göstermektedir. Öfke durumluk öfke, sürekli öfke olarak da tanımlanabilmektedir (Esen ve Arkadaşları, 2016).

2.8.1. Öfkenin Dışa Vurumu

Öfkenin dışa vurumu, stresle başa çıkmak için öfke duygusunun sözlü veya davranışsal olarak dışarıya, yani karşı tarafa aktarılması şeklinde kendini gösteren uyumsal bir tepkidir. Genellikle öfkesini dışa vuran kişiler enerjilerini kontrolsüz bir şekilde dışarıya aktarma eğilimindedirler. Bu kontrolsüzlük devam ettikçe kişiler arası ilişkilerde sorunlar ortaya çıkmaya başlar. Bu nedenle öfkelerini dışa vurma eğilimli kişilerin öfke ve öfkelenme sebeplerini, öfke belirtilerini tanımaları ve fark etmeleri önemlidir. Bu sağlandıktan sonra da öfkelerini kontrol etme, uygun bir şekilde gösterme ve ifade etme becerisi kazandırılmalıdır (Özmen, 2006).

2.8.2. Öfkenin İçe Vurumu

Öfkenin içe vurumu, kişinin mevcut olan öfke sebeplerine karşı öfkeyi içinde tutarak geliştirdiği alternatif bir uyum mekanizmasıdır. İnsan doğasında var olan ve işlevselliği olan temel duygulardan biri olan öfke duygusunun işlevselliğini bozan veya engelleyen şey kişinin öfkesini içte tutması veya kendine yönlendirmesidir. Öfkesini içe yönlendiren kişiler genellikle öfkeli olduklarını kabul etmezler. Öfkelerini ifade etme tarzları küsme, kırılma, surat asma, tavır alma şeklinde olur.

Öfkelenmelerinde öfkelerini karşı tarafa aktarmak yerine anlaşılmayı ve öfkelerini uygun zamanda kendilerine göre doğru bir şekilde ifade etmeyi beklerler (Özmen, 2006). Oysa sağlıklı olan, kişinin hissettiği gerginliği o anda çözümülesidir. Bu sağlanamadığında, dolaylı yollardan giderilmeye çalışılan gerginlik öfke şeklinde ortaya çıkar. Öfkenin sürekli olarak bastırılması ve içe atılması kişide psikosomatik rahatsızlıklara da sebep olabilir. Bu nedenle öfkelerini içte tutma eğilimli kişilerin öfkelerini ve öfkelerini ifade etmelerine engel olan etkenleri tanımaları ve fark etmeleri önemlidir. Bu sağlandıktan sonra da öfkelerini uygun bir şekilde gösterme ve ifade etme becerisi kazandırılmalıdır (Özmen, 2006).

2.9. Öfke Kontrolü

Öfke kontrolü kişinin kişiler arası ilişkilerinde ne düzeyde öfkelerini kontrol edebildiğini gösteren kontrol deneyimleriyle ortaya çıkan durumdur (Siyez ve Tan Tuna, 2014). Öfke kontrolü, öfke duygusunun ve nedenlerinin tam olarak tanınması, belirtilerinin anlaşılması, uygun ve olumlu öfke ifade şekillerinin ve öfke ile baş etme yöntemlerinin öğrenilme sürecidir (Şekerci ve ark, 2017). Öfke kontrolü kişinin öfkelerini şiddet ve saldırganlıktan uzak, kendisine ve çevresine zarar vermeyecek şekilde, uygun, sağlıklı, doğru bir şekilde ifade etme, gösterebilme becerisini edinmesidir.

2.9.1. Durumluk Öfke

Durumluk öfke, yaşanan duruma göre hoşnutsuzluk ve gerginlik duygusu ile ilişkili farklı yoğunlukta yaşanabilen öfkedir. Durumluk öfke, temelinde beklentilerin karşılanmaması, hayal kırıklığı, kırılma, acı duyma, incinme gibi duyguların olduğu birikmişliklerin ani olarak öfke şeklinde ortaya çıkması durumudur. (Özmen, 2006)

2.9.2. Sürekli Öfke

Sürekli öfke, kişinin çoğu zaman ileri düzeyde öfkeli olması, öfkeyi başlatıcı çok fazla uyarıcı olması ve öfke durumunda karşı tarafın öfkelenmesine neden olabilecek tepkiler verilmesidir. Sürekli öfke düzeyi yüksek kişiler basit bir uyarıcıyla dahi öfkelenebilirler ve her an öfkelenmeye meyillidirler. Çoğu zaman neye öfkelenmelerini bilmezler, kendilerinin öfkeli olduklarını kabul etmek istemezler ve

öfkelerini yansıtan tepkilerinin doğru ve uygun tepkiler olduğunda ısrar ederler. (Esen ve arkadaşları,2016).

2.10. Kuramlara Göre Öfke Duygusunun Açıklanması

2.10.1. James Lang Kuramı

James ve Lang'ın duygularla ilgili yaptığı açıklamalar konuyla ilgili tarihte yapılan ilk geniş kapsamlı açıklamalardır. Bu kurama göre, davranışlar duygulardan önce gelmektedir ve duyguların ortaya çıkmasını ve ifade edilmesini etkilemektedir. Kişinin bir uyaran karşısında oluşan bedensel tepkileri (kalp atışının artması, terleme, solunumun hızlanması vb.) fark etmesi kişide gerginliğe ve öfke duyguna yol açmaktadır (Özmen, 2006).

2.10.2. Cannon-Bard Kuramı

Cannon-Bard Kuramı' na göre uyaran sonucunda ortaya çıkan tüm tepkiler birlikte, aynı anda ortaya çıkmaktadır. James-Lang ve Cannon-Bard, duygu-davranış ilişkisi üzerinde üzerinde durmuşlardır. Öfke kontrolünün sağlanmasında, öfke duygusuyla ortaya çıkan bedensel tepkilerin kontrol edilmesinin önemli olduğunu söyleyen görüşler bulunmaktadır (Özmen, 2006).

2.10.3. Biyolojik Yaklaşım

Biyolojik Yaklaşım göre, insanda saldırgan davranışların ve bunlarla bağlantılı kızgınlık, hiddet, öfke düşmanlık gibi duyguların ortaya çıkmasında rolü olan, merkezi sinir sistemi tarafından yönlendirilen ve hormonların rolüyle işlerlik kazanan biyokimyasal yapılar bir uyarı geldiğinde öfke duygusunu başlatırlar ve sürdürürler. Bu yaklaşıma göre, kavga içgüdüğü genetik bir miras olarak aktarılmaktadır (Akt. Çetinkaya, 2013).

2.10.4. Davranışçı Yaklaşım

Davranışçı Kuramcılar, öfkeye verilen tepkilerin diğer davranışlar gibi anne baba tutumları ve çevreden etkileşimler yoluyla öğrenildiğini savunurlar. Araştırmacılara göre bir çocuk isteklerini elde etmek ve amacına ulaşmak için bağırarak ve

saldırganlık göstermenin işe yaradığını fark ederse bunu devam ettirecek ve her isteğinde öfkesini kullanacaktır (Çetinkaya, 2013).

2.10.5. Gestalt Yaklaşımı

Gestalt Yaklaşımına göre, kişilerin kızgınlık, öfke hiddet gibi duyguları tam bir farkındalıkla yaşanmadıklarında altta gizlenerek kişinin iletişimini engelleyici bir şekilde şimdiki yaşamlarına taşınırlar. Bu kurama göre duyguların yaşanması önemlidir. Çünkü açığa çıkarılmamış duygular bitirilmemiş işler demektir ve yarım kalmış, tamamlanmamış işler öfke olarak gün yüzüne çıkarlar (Çetinkaya, 2013).

2.10.6. Sosyal Öğrenme Yaklaşımı

Sosyal Öğrenme Kuramına göre kişinin davranış özellikleri ve tepki gösterme biçimi deneyimlerine ve geçmişte öğrendiklerine dayanmaktadır. Kişi isteklerini sürekli olarak saldırganlık ve öfkeyle elde etmişse bunu öğrenmiştir ve pekişen davranışını bu şekilde sürdürecektir. Fakat bu taklit otomatik olarak gerçekleşmediği gibi, çocuklar her davranışı taklit etmezler, neyin taklit edilip edilmeyeceğini çocuğun bilişsel becerileri, kişiliği, model aldığı kişiyle olan ilişkisi, geçmiş deneyimleri belirler. Bandura, çocukların anne babalarının veya çevresindeki kişilerin davranışlarını gözlemleyerek, taklit ederek öğrendiklerini ve davranış geliştirdiklerini belirtmektedir. Bandura bir yetişkinin oyuncak bir bebeği tekmelediğini gören ve daha sonra oyun odasına alınan çocukların, bu sahneyi görmemiş çocuklara göre anlamlı düzeyde daha fazla saldırgan davrandığını gözlediğini söylemiştir. Model alınarak öğrenilen bu saldırgan davranış zaman içerisinde ödül veya ceza yoluyla güçlenebilir veya zayıflayabilir. Aynı zamanda başkalarının ödül veya ceza aldığını görmekte davranışın yerleşmesini ve sürdürülmesini etkilemektedir (Çetinkaya, 2013).

2.10.7. Varoluşçu Yaklaşım

Varoluşçulara göre sadece insana özel olan, kaçınılmaz şekilde her insan tarafından farklı şekillerde yaşanan öfke duygusu, insanın yok oluşa ve yaşamın anlamsızlığına karşı gösterilen tepkidir, ölüm karşısında güçsüz ve çaresiz hissedilmesiyle ilgilidir (Çetinkaya, 2013).

2.10.8. Psikoanalitik Yaklaşım

Dürtülerle ilişkili olan psikoanalitik kurama göre, öfke duygusu ve davranışı bilinç dışında gizlenmiş olan düşüncelerle ilgilidir. Eğer öfkeye sebep olan etkenler tespit edilip, anlaşılırsa öfke çözülebilir. Freud'a göre, kişiliğin oluştuğu temel gelişim dönemlerindeki takılmalar öfke ve saldırganlık duygularına sebep olmaktadır. Yaşamımızın ilk dönemi olan oral dönemde takılma veya bu döneme geri dönüş, saldırgan davranışların temelini ve sebebini oluşturmaktadır. Isırma, çiğneme, tükürme, ağlama tepkileri oral dönemde görülen saldırganlık tepkileridir ve bu tepkiler yıkıcı eğilimlerin ilk belirtileri olarak kabul edilirler. Bu yaklaşıma göre, sürekli başkalarının arkasından konuşan, alay eden, iğneleyen, suçlayan, çok konuşan, çabuk öfkelenen ve kızan, sesini yükselten, şiddet gösteren kişilerin oral dönemde takılı kaldığı düşünülmektedir (Akt:Çetinkaya,2013).

Yine öfkeyle ilgili bir dönem de anal dönemdir. Çocuk için öfke dışkı ile eş anlam taşır ve dışkının çıkartılması kızgınlıkla yapılan saldırgan bir davranış olarak değerlendirilir. Çocuğun anüs kaslarının denetimiyle kazandığı güçlülük duygusunun anne tarafından örselenmesi öfkeye, kızgınlığa sebep olabilir. Bu dönemde tuvalet eğitimi olumlu şekilde verilip tamamlanmadıysa sağlıklı olmayan olumsuz kişilik özellikleri ortaya çıkabilir. Kızgınlık ve öfke duygularının (dışkının) bastırılması ve içte tutulmaya çalışılması duygusal ketlenmeye sebep olabilir (anal tutucu karakter). Boşaltma alışkanlığını edinmiş çocuklarda annenin dengesiz tutumlarına ve ilgisizliğine karşı duyulan öfke, ileriki yaşamlarında otoriteye başkaldırma, derbederlik, sadist ve mazoşist eğilimler, öfke tepkileri gösterme, zıt duyguları bir arada yaşama gibi belirtilerle ortaya çıkabilir. Psikoanalitik Kurama göre, öfke yaşantısını etkileyen diğer bir dönem olan fallik dönemde çocuk için doyum aracı cinsel organlardır. Başlangıçta içe dönük, kendiyle ilgili nesne ilişkisi daha sonraları karmaşa oluşmasına sebep olur, bu karmaşaya ödipal karmaşa denir. Ödipal karmaşanın bastırılması için gerekli olan gücü bu dönemde tamamlanan üst benlik sağlar. Üst benlik anne baba tutumları ve toplumsal değerler tarafından oluşturulur. Bu çatışmanın etkisiyle anne babası ve çevresi tarafından suçlanacağından ve ceza verileceğinden çekinen ve korkan çocuk üst benlik sayesinde korkularından kurtulur, fakat bir süre sonra da kendi üst benliğinden korkmaya başlar. Üst benlikten benliğe yönelen baskı korku ve suçluluk duygusu bir süre sonra kızgınlığa öfkeye ve

saldırgan davranışlara dönüşür. Bir süre sonra kişi kural ve engel tanımayan yıkıcı, kırıcı, şiddete meyilli bir kişi haline gelir (Çetinkaya, 2013).

2.10.9. Bilişsel Davranışçı Kuram

Davranışçı kuramcılar, öfke sonucunda ortaya çıkan tepkilerin öğrenilmiş tepkiler olduğu ve ödüllendirmenin davranışın sürdürülmesinde etkili olduğunu vurgulamaktadır. Bilişsel Davranışçı görüşe göre, akla aykırı düşünceler, iç konuşmalar, inanç ve beklentiler öfkenin sebebidir ve bu inançların yok edilmesi öfkenin azalmasına sebep olacaktır (Çetinkaya, 2013).

2.10.10. Bütüncül Yaklaşım

Hatalı anne baba tutum ve davranışları çocukta anksiyete oluşmasına sebep olur. Horney bu anksiyeteyi "düşman bir dünya içinde yalnızlık ve çaresizlik duygusu" olarak tanımlamıştır. Oluşan bu temel anksiyete kızgınlık, öfke ve bu duyguların dışarıdan fark edilmesi ihtimaline karşı oluşturulan korku duygularını da barındırır. Bir süre sonra başlayan nevrotik süreç kişiyi içe dönük, itaatkar veya saldırgan bir hale getirir. Nevrotik kişilik oluşum sürecinde kişi isteklerini geri plana iter, tek amacı kendini korumaktır. Bu durum kişide çaresizlik, toplumdaki soyutlanma, kızgınlık, derin bir değersizlik ve öfke duygusu oluşmasına sebep olur (Akt. Çetinkaya, 2013).

2.10.11. Tranksaksiyonel Analiz

Tranksaksiyonel Analiz kuramının kurucusu Eric Berne 'e göre, "insanın kişiliği ego-ben tarafından şekillenir". Bunlar anne -baba, yetişkin ve çocuk ego durumlarıdır. Anne- baba ben durumu kişinin okul öncesi ilk beş yıllık döneminde, eleştirmeden, doğru olarak kaydettiği ebeveyn tutumlarının yaşandığı duygu düşünce ve davranışlardan oluşmaktadır. Bu dönemde anne-babaya ait veriler net bir şekilde süzülmeden kaydedilerek içselleştirilir. Şayet anne-baba şiddet meyilli, saldırgan davranışlar gösteren kişilerse çocukta uyarılar karşısında saldırgan tutumlar sergileyecektir (Çetinkaya, 2013).

2.10.12. Gerçeklik Terapisi

William Glasser tarafından geliştirilen Gerçeklik Terapisine göre mutlu veya mutsuz olmak, üzölmek, tasalanmak, öfkelenmek kişinin kendi seçimleri sonunda ortaya çıkan durumlardır. Her türlü durumu oluşturan kişinin kendi davranışlarıdır. Kişi kendi hayatının kontrolünü yapabilecek ve başına gelen her şeyin sorumluluğunu alabilecek durumdadır. Gerçeklik Terapisi kişinin nasıl daha sorumlu ve olumlu yönde üretken davranabileceğini öğretir (Çetinkaya, 2013).

2.11. Öfke Duygusunun Nedenleri

Öfke duygusu bazı durumlarda kişinin isteklerinin engellenmesi, trafikte veya sırada uzun süre kalma, bir başkası tarafından eleştirilme vb. gibi dış uyaranlar, bazı durumlarda bu dış uyaranların kişide oluşturduğu geçmişe ait travmatik çağrışımların etkisiyle ortaya çıkabildiği gibi bazen de iç uyarıcıların etkisiyle, yani o anda hissedilen duygu ve düşüncelerin etkisiyle ortaya çıkabilir. Aynı zamanda kişinin sevdiği birinin kaybı, iş kaybı, sağlık kaybı vb. gibi kayıplar, saldırıya uğrama, göç, savaş, işsiz kalma gibi tehdit ve korkular, isteklerinin veya ihtiyaçlarının giderilmemesi gibi herhangi bir engellenmeyle karşılaşma durumunda hissedilen yetersizlik ve çaresizlik duygusu, herhangi bir rededilme, alay edilme, incinme sonucunda yaşanan değersizlik ve hayal kırıklığı duyguları öfke duygusunun oluşmasında rol oynayabilir. Kişinin bir başka kişi veya kişiler tarafından baskı görmesi, itaat edilmeye zorlanması, sözlü veya fiziksel saldırıya uğraması, bir haksızlığa maruz kalması kişinin hak ve hukukuna bir saldırı olarak algılanması sonucunda öfke ortaya çıkabilir (Özmen, 2006).

2.11.1. Öfke Duygusunun Belirtileri

Kişiler öfke durumunda kişilik özellikleri, öfkeyi tetikleyen olaylar, durumlar ve kişisel öfke yaşantılarına (deneyimlenmiş ve öğrenilmiş davranışlar) göre yoğunluğu, süresi ve ifade etme şekli açısından farklı tepkiler verirler. Öfke duygusunun olumlu ve etkili bir şekilde yönetilememesi fiziksel, psikolojik, sosyal ve yasal sorunların ortaya çıkmasına neden olabilir (Özdemir ve Çivitci, 2016). Kişiler öfkelerini hafif bir gerginlik, hoşnutsuzluk veya ileri derecede kızgınlık ve hiddeti gösteren, uygun ve sağlıklı olmayan "karşı tarafa sözlü ve fiziksel şiddet ve saldırıda bulunmak,

öfkeyi bastırmaya çalışırken patlama şeklinde tepkide bulunmak, kendine zarar vermek" gibi veya uygun ve sağlıklı olan " harekete geçme ve problem çözme" gibi farklı şekillerde ifade edebilirler (Türk ve Hamamcı, 2014; Şekerci ve ark, 2017). Kalp atışının artması, terleme, kas kasılması, hareketlenme, üşüme, boğulma hissi, ağız kuruması, ses tonunun yükselmesi, dişlerin-yumrukların sıkılması vb. gibi fizyolojik belirtileri öfke duygusunun davranışsal işaretleri ve belirtileri olarak değerlendirebiliriz (Canpolat ve Atıcı, 2015).

2.11.2. Öfke Duygusunun İşlevselliği

Öfke duygusu birçok kuramcıya göre olumsuz bir duygu olarak tanımlansa da yaygın olan bir başka görüşe göre de olumsuz olan öfkenin ortaya konma, ifade edilme ve yönlendirilme şeklidir (Şahin, 2005). Birçok probleme sebep olmasına rağmen öfke tek başına psikiyatrik bir tanı değildir. Fakat yapılan araştırmalar (Yeni, 2010; Yıldız, 2008; Wilde, 2001) kontrolden çıkıp uzun süreli ve aşırı tepkili yaşanan, sağlıklı bir şekilde başa çıkılamayan ve yönetilemeyen, dolayısıyla olumsuz ve zararlı bir şekle dönüşen öfkenin, kişisel ve sosyal ilişkilerde iletişim bozukluklarına, iş ve akademik yaşamda sorunlara sebep olabildiğini, kişiyi ve yakın çevresini olumsuz etkileyerek yıkıcı sonuçlara yol açma potansiyeli taşıdığını ortaya koymuştur (Kelleci ve ark, 2014).

Oysaki öfke duygusu doğru ve uygun bir şekilde ifade edildiğinde yapıcı, işe yarayan, etkili ve sağlıklı bir duygudur. Öfke duygusunun işlevselliğini genel olarak şöyle özetleyebiliriz:

- Öfke duygusu, kişilerarası ilişkilere anlam katar, olumsuz duyguların ifade edilmesinde destek olur,
- Yaşamın devamı için gerekli bir tepki olan öfke duygusu yeri geldiğinde kişiyi tehditlere karşı koruma ve savunma imkanı verir,
- Hedefe ve isteklerine ulaşmak, sorunu çözmek için eyleme geçirir, motive eder, dinamizm ve enerji verir,
- Stresle baş etmede destek olur, yeni öğrenmelere karşı uyarıcı rolü oynar.
- Haksızlık karşısında hak, hukuk ve adaletin korunması ve sağlanmasında eyleme geçirici rol oynar. (Görgü ve Sütçü, 2015).

2.12. Öfke Duygusunun Yol Açtığı Fiziksel ve Psikolojik Sorunlar

Yapılan araştırmalarda, kalp damar ve hipertansiyon hastalarında öfke düzeyinin sağlıklı kişilere göre yüksek olduğu, (Donker, 2000) öfke duygusunun yeme bozukluğu tedavisini etkilediği, (Eckhart, 2004) bu kişilerin gastrointestinal sistem bozuklukları ve ağrı belirtileri veren birçok fiziksel rahatsızlık yaşadığı, öfkenin somatizasyon geliştirmede etkili olduğu, (Edman, 2005) depresyonu olan erkek antisosyal kişilik bozukluğu hastalarında hem bastırılmış öfke, hem de dışa vurulan öfke düzeylerinin yüksek olduğu, öfke düzeyi yüksek öğrencilerin aile bağlarının zayıf olduğu, öfkenin intihar davranışında tanısıl bir işaret olduğu, öfke düzeyi ile madde bağımlılığı, öfke düzeyi ile dissosiyatif bozukluk, (Goldstein, 1992) öfke düzeyi ile irrasyonel dūřünceler arasında anlamlı düzeyde ilişki olduğu tespit edilmiştir (Kelleci ve ark, 2014, Canpolat ve Atıcı, 2015). Yine yoğun yaşanan ve kontrol edilemeyen öfke duygusu, travma sonrası stres bozuklukları, duygu durum bozuklukları, kişilik bozuklukları gibi ruhsal bozukluklarda çođu zaman birlikte görölmektedir (Görgü ve Sütçü, 2016; Çetinkaya, 2013).

2.13. İlgili Çalışmalar

2.13.1.Öfke İle İlgili Çalışmalar

Okman (1999) tarafından ergenlerin öfke ifade tarzları ve kendilik imgeleri algısının araştırıldığı çalışmada ergenlerin öfke ifade tarzlarının ve kendilik imgelerinin yaşa, cinsiyete, okul türüne ve anne-babanın eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını da ilişkisel olarak incelenmiştir. Bu çalışmada, olumlu kendilik imgesine sahip ergenlerde, öfke-içte, öfke-dışa ve sürekli öfke boyutlarında azalma, öfke-kontrol boyutunda ise artma olduğu bulunmuştur. 15 yaş grubu ergenlerinin sürekli öfkeye daha eğilimli oldukları, öfke-içte, öfke-dışa ve öfke-kontrol boyutlarının anadolu lisesi lehine farklılaşma gösterdiği saptanmıştır. Annenin eğitim durumunun ortaokul veya lise ve yüksekokul veya üniversite düzeyinde olmasının ergenin öfke-dışa boyutu üzerinde; babanın yüksekokul veya üniversite düzeyinde

eğitimli olmasının ise, ergenin öfke-kontrol boyutu üzerinde etkili bir değişken olduğu bulunmuştur.

Albayrak ve Kutlu (2009) tarafından yapılan başka bir çalışmada ise 6-18 yaş arası ergenlerin öfke ifade tarzını ve ergenin bireysel/ailesel özellikleri ile öfke ifade tarzı arasındaki ilişki araştırılmıştır. 905 lise son sınıf öğrencisi ile yürütölen çalışmada öğrencilerin, sürekli öfke puanlarının 23.24 ± 5.72 ; öfke içe vurum puanlarının 15.42 ± 3.78 ; öfke dışa vurum puanlarının 17.70 ± 4.55 ; öfke kontrol puanlarının ise 19.39 ± 4.53 olduğu bulunmuştur. Ayrıca, öğrencilerin sağlık sorunlarından etkilenmeleri ve Beden Kitle İndeks'leri arttıkça öfke içe vurumunun arttığı belirlenmiştir.

Fiyakalı (2008) tarafından anne babası boşanmış ve boşanmamış ergenlerle yapılan çalışmada öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzları incelenmiştir. Araştırma grubunu, 2006-2007 eğitim-öğretim yılında Türkiye'nin bir ilinde 19 farklı resmi liseye devam eden 454 kız ve 382 erkek olmak üzere toplam 836 öğrenci oluşturmaktadır. 836 öğrencinin 383'nün anne-babası boşanmış, 453 öğrencinin ise anne-babası boşanmamıştır. Elde edilen bulgulara göre, anne-babası boşanmış ve boşanmamış lise öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzları arasında cinsiyete, sınıf düzeyine ve anne-baba eğitim düzeyine göre anlamlı bir fark olmadığı ancak anne baba tutumlarına göre anlamlı bir farkın olduğu görölmüştür. Anne-baba boşanma durumu ve anne tutum düzeyi ortak etkisinin öğrencilerin sürekli öfke ve öfke kontrol tarzlarında; anne-baba boşanma durumu ve baba tutum düzeyi ortak etkisinin ise, öğrencilerin sürekli öfke, öfke dışta ve öfke kontrol tarzlarında anlamlı bir fark yarattığı görölmüştür.

Baker ve arkadaşlarının (2009) yaptığı çalışmada ergenlerin öfke ifade tarzları ve ruminatif kişilik özellikleri ile psikolojik belirtileri arasındaki ilişkiyi cinsiyete bağlı olarak incelenmiştir. Ruminasyon ve sürekli öfke/ öfke ifade tarzları ile depresif belirtiler ve kaygı belirtileri arasındaki ilişki hem erkeklerde hem de kızlarda gözlemlenmiştir. Ruminasyon; her iki cinsiyet için de psikolojik belirtileri tek başına açıklayabilen güçlü bir yordayıcıyken, ruminasyonun etkisi kontrol edildikten sonra sürekli öfke/ öfke ifade tarzları da depresif belirtiler ve kaygı belirtileriyle istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde ilişkili bulunmuştur.

Malhi ve meslektaşları (2017), ergenlik dönemindeki öfke ile duygu durum düzenleme becerileri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yapılan çalışmanın sonucunda; huzursuzluk ve öfke belirtileri ile duygu durum düzenlemede güçlük arasındaki ilişkinin anlamlı ve dolaylı olduğu sonucu elde edilmiş duygu durum düzenleme becerilerinin huzursuzluk ve öfkede aracı rolü olduğu saptanmıştır.

Ergenlikte öfke duygusu ile ilgili yapılan diğer çalışmalarda ise öznel iyi oluşluk ile öfke arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığına ilişkin bulgular elde edilmiştir (Helliwell&Wang, 2014; Hamama & Arazi, 2012; Phillips, Henry, Hosie& Milne, 2006). Bununla birlikte, öznel iyi oluş düzeyi yüksek olan bireylerde öfkeyi tetikleyen hususların kontrol edilmesi ve yönetilmesi daha mümkün olduğundan öznel iyi oluş ve buna bağlı duygu durumu ile öfke arasında negatif yönlü bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkün olmaktadır.

Yaşam doyumu ile saldırganlık içeren davranışlar ve öfke düzeyi arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusu iken olumsuz duygulanım ile ise pozitif yönlü bir ilişkiye işaret edilmektedir (Hamama & Arazi, 2012). Bu da yaşam doyumu ile öfke arasındaki negatif yönlü ilişkinin bir işareti olarak değerlendirilmiştir.

Yapılan çalışmalar ergenlik döneminde öfke duygusunun yoğun olarak yaşandığını, öfke ifade tarzlarının ise çeşitli faktörlerden etkilendiğini göstermektedir. Ailelerin sergiledikleri tutumlar ergenlerin öfke ifade tarzlarını etkileyen faktörler arasında yer almaktadır

2.13.2.Psikolojik İstismar İle İlgili Araştırmalar

Psikolojik istismarın dünya genelinde yaygınlığına bakıldığında araştırma sonucuna göre yaklaşık her yüzçocuktan 36'sının istismara uğradığı raporda kendisini göstermektedir.(Stoltenborgh ve diğ., 2012).Benzer şekilde, Gilbert ve diğerlerinin (2009) hazırlamış olduğu araştırma raporunda; İngiltere'de %23;Amerika'da %11, Kanada'da % 23 veAvustralya'da ise % 34 çocuğun psikolojik istismaramaruz kaldığı sonucuna varılmıştır. UNICEF ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk EsirgemeKurumu'nun 2008 yılında yaptığı ve 2010 yılında yayınlanan Türkiye'de Çocuk İstismarıve Aile İçi Şiddet Araştırması'na göre Türkiye'de yaşayan 7-18 yaş aralığından çocuk veergenlerin %51'nin ebeveynleri tarafından psikolojik istismara

maruz kaldığı tespit edilmiştir. Psikolojik istismar, çocuğun ve ergenin psikolojik gelişim sağlığını olumsuz etkileyen ve gelişiminin negatif yönde etkisi olan her türlü duygu, eylem ve davranışları içermektedir (Dünya Sağlık Örgütü, 2010). Ebeveynleri tarafından psikolojik istismara maruz bırakılan çocuklara şaşılayıcı, iğneleyici bir ifade ile reddedilen, çocuğun ruhunu olumsuz etkileyen tüm negatif davranışlar çocuklara uygulanabilmekte ve bu çocuklara duygusal olarak yatırım yapılmamaktadır (Glaser, 2002; Hart ve Glaser, 2011). Yani psikolojik istismar yaşantıları çocuğun duygusal ve psikolojik gelişimine zarar veren ve mütemadiyen olan ebeveyn tutumlarını kapsamaktadır. (Uslu, 2014). Bu ebeveyn tutumlarını örneklendirmek gerekirse; küçümseme, aşağılama, red etme, alay etme, çocuğu kabullenmeme, tehdit etme, kendisinden izole etme, kendi çıkarları için kullanma ve gelişimini aşacak fazla sorumluluk vermedir. (Polat, 2007). Ayrıca psikolojik istismar, kişinin benliğini, duygusunu, öznel iyi oluş ve gelişimi ailesi tarafından olumsuz etkilenen çocukların kendilerini; değersiz, istenmeyen ve sevilmeyen hissetmelerine neden olan tekrarlanan kalıp davranışları da içerir (Brassard ve diğ., 1991). Lazenbatt (2010) ihmal ve istismarın bireylerin, ergenlerin ve çocukların psikolojik gelişim sağlığına etkilerini araştırdığı çalışmasında aşağıdaki sonuçlara erişilmiştir.:

- Kötü davranış muameleye maruz kalan bireylerin, çocukların uzun vadede; fiziksel sağlığı, düşünsel ve duygusal değişimi ve gelişimi, psikolojik iyi oluşu ve yetişkin işlevselliği negatif yönde etkilenmektedir.
- Çocuk ve ergen ihmal ve istismarı uzun vadede, sosyal, yaşamsal ve ekonomik problemlere, psikolojik ruh sağlığının dengesinin bozulmasına, duygu işlevselliğine negatif etki oluşturmaya, sağlık sorunlarına, akademik başarısızlıklara, işsizliğe, madde kullanımına ve bağımlılığa, öfke kontrolünün bozulmasına, suç ve şiddet içeren davranışlara neden olmaktadır.
- İhmal ve istismar, depresyon ve kaygı bozukluklarını, (anksiyete, panik atak ve travma sonrası stres bozukluğu, gibi), duygu bozukluğu ve davranış bozukluğunu tetiklemede kolaylaştırıcı bir rol üstlenmektedir.
- Psikolojik istismar, bireyin her döneminde ebeveyn-çocuk ilişkisi dâhil kişinin tüm ilişki biçimlerini olumsuz etkileyebilmekte ve çocuğun sosyal, duygusal ve psikolojik gelişimini, davranışlarını ve kendisine karşı bakış açısını dolayısıyla kendi düşünce, davranış ve algılarının yönünü ve işlevini belirlemektedir.

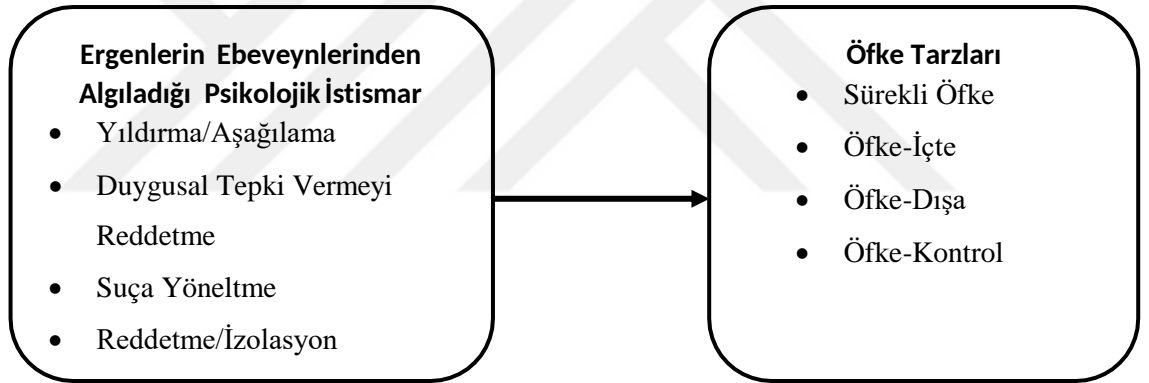
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Yöntem bölümünde araştırmanın hangi yöntemle yapıldığı, araştırmanın evreni ve örneklemini, veri toplamak amacıyla kullanılan araçlar, verilerin toplanması süreci ve analizlerin yapıldığı tekniklere ilişkin bilgiler bulunmaktadır.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırma, ilişkisel tarama yöntemiyle yapılmıştır. İlişkisel yöntemler, iki ya da daha çok değişken arasındaki birlikte değişim ilişkisini ortaya koymaktadır. İlişkisel tarama modellerinden olan korelasyonel araştırmalar, değişkenler arasındaki ilişkinin düzeyinin belirlenmesi ve bu ilişkilerle ilgili daha üst araştırmalar yapılmasına olanak sağlayan ipuçları vermesi yönünden önemli görülmektedir. (Karasar, 1999).

Şekil 1. Araştırma Modeli

3.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemini

Araştırmanın evrenini 2020 yılında İstanbul İlinde Eyüp ilçesinde yaşayan 14-24 yaş aralığındaki ergen düzeydeki bireyler oluşturmaktadır. Araştırmanın çalışma grubunu sosyal ortamlarda doldurulmak üzere rastgele olarak seçilmiş 434 gönüllü katılımcı ile gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1. Çalışmaya Katılan Ergenlerin Demografik Bilgileri

		Frekans	Yüzde
Cinsiyet	Erkek	368	84.79
	Kız	66	15.21
Yaş	14-15 Yaş	146	33.64
	16-17 Yaş	242	55.76
	18 Yaş ve Üzeri	46	10.60
	İlk Çocuk	173	39.86
Doğum Sırası	Ortanca Çocuk	87	20.05
	Son Çocuk	156	35.94
	Tek Çocuk	18	4.15
Aylık Ortalama Gelir	1500 TL ve Altı	36	8.29
	1501-3000 TL	153	35.25
	3001-4500 TL	139	32.03
	4500 TL ve Üzeri	106	24.42
	Okur-Yazar Değil	30	6.91
Anne Eğitim Durumu	İlkokul	171	39.40
	Ortaokul	136	31.34
	Lise	97	22.35
	Okur-Yazar Değil	18	4.15
Baba Eğitim Durumu	İlkokul	138	31.80
	Ortaokul	154	35.48
	Lise	105	24.19
	Üniversite	19	4.38
	Demokrat	140	32.26
Algılanan Ebeveynlik Tutumu	Aşırı Koruyucu	121	27.88
	Otoriter	84	19.35
	Mükemmeliyetçi	47	10.83
	Tutarsız	42	9.68
Aile Şekli	Geniş Aile	337	77.65
	Çekirdek Aile	97	22.35
Toplam		434	100.00

Katılımcıların %84.79'i (n = 368) erkek ve %15.21' (n = 66) kızdır. Öğrencilerin %33.64'i (n = 146) 14-15 yaş, %55.76' (n = 242) 16-17 yaş ve %10.60'i (n = 46) 18 yaş ve üzeridir. Katılımcıların %39.86'i (n = 173) ilk çocuk, %20.05' (n = 87) ortanca

çocuk %35.94'i (n = 156) son çocuk ve %4.15'i (n = 18) tek çocuktur. Katılımcıların %8.29'i (n = 36) aylık ortalama hane geliri 1500 tl ve altı, %35.25' (n = 153) 1501-3000 tl %32.03'i (n = 139) 3001-4500 tl ve %24.42'i (n = 106) 4500 tl ve üzeridir. Ergenlerin %6.91'i (n = 30) annesinin okur-yazar olmadığını, %39.40' (n = 171) ilkokul %31.34'i (n = 136) ortaokul ve %22.35'i (n = 97) lise mezunu olduğunu belirtmiştir. Ergenlerin %4.15'i (n = 18) babasının okur-yazar olmadığını, %31.80' (n = 138) ilkokul %35.48'i (n = 154) ortaokul %24.19'i (n = 105) lise ve %4.38'i (n = 19) üniversite mezunu olduğunu belirtmiştir. Ergenlerin %32.26'i (n = 140) yetiştirilirken anne-babasının demokrat, %27.88' (n = 121) aşırı koruyucu %19.35'i (n = 84) otoriter %10.83'i (n = 47) mükemmeliyetçi ve %9.68'i (n = 42) tutarsız tutum sergilediğini belirtmiştir. Katılımcıların %77.65'i (n = 337) geniş aile ve %22.35' (n = 97) çekirdek aile ile yaşadığını belirtmiştir.

3.3. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında veri toplama aracı olarak; Psikolojik İstismar Ölçeği ve Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği ile katılımcıların sosyo-demografik bilgilerini toplamak amacıyla oluşturulan Kişisel Demografik Bilgi Formu kullanılmıştır.

3.3.1. Demografik Bilgi Formu

Araştırmacı tarafından hazırlanan bu form katılımcıların demografik değişkenlerini öğrenmek için kullanılmıştır. Bu formda cinsiyet, yaş, annenizin eğitim düzeyi, babanızın eğitim düzeyi, ailenizin ortalama aylık geliri, doğum sırası, yetiştirilen ebeveyn tutumu ve aile şeklini belirlemeye yönelik sorular bulunmaktadır.

3.3.2. Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği (SÖÖİTÖ)

Spielberger ve arkadaşları tarafından 1988'te geliştirilmiş olan Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzları Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlaması Özer tarafından 1994'te yapılmıştır. Ölçek ergenlere ve yetişkinlere uygulanabilmektedir. Sürekli öfke ve öfke ifade tarzları ölçeği, biri sürekli öfkeyi diğeri öfkenin ifade tarzını ölçen iki alt boyuttan oluşmaktadır. Öfkenin ifade tarzı alt boyutu; öfke içe vurumu, öfke dışı vurumu ve öfke kontrol boyutlarından oluşmaktadır (Özer, 1994). Ölçek, 4'lü derecelendirmeye sahip likert tipi 34 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin ilk 10 maddesi "Sürekli Öfke"

alt boyutunu, sonraki 24 maddesi ise “Öfke İfade Tarzı” nı ölçmektedir. Öfke içe vurumunu 13, 15, 16, 20, 23, 27, 31. maddeler, öfke dışı vurumunu 12, 17, 19, 22, 24, 29, 32, 33. maddeler, öfke kontrolünü ise 11, 14, 18, 21, 25, 28, 30, 34 maddeler ölçmektedir (Özer, 1994). Ölçeğin puanlaması yapılırken, “hiç tanımlamıyor” yanıtı 1 puan, “biraz tanımlıyor” yanıtı 2 puan, “oldukça tanımlıyor” yanıtı 3 puan, “tümüyle tanımlıyor” yanıtı 4 puan olarak değerlendirilmektedir. Ölçeğin kesim noktası ve genel toplam puanı olmamakla beraber sürekli öfke alt boyutundan alınabilecek puanlar 10 ile 40 arası, Öfke ifade tarzları alt boyutunun her bir grubundan alınabilecek puanlar 8 ile 32 arasındadır. Öfke içe vurumu boyutundan elde edilen yüksek puanlar öfkenin dışarı yansıtılmadığını, öfke dışı vurumu boyutundan elde edilen yüksek puanlar öfkenin rahatça ifade edilebildiğini, Öfke kontrol alt boyutundan alınan yüksek puanlar öfkenin kontrolünün sağlanabildiğini göstermektedir (Savaşır ve Şahin, 1997). Ölçeğin güvenilirlik çalışmaları ilk kez Spielberger ve arkadaşları tarafından yapılmıştır ve alfa değerlerinin 0.82 ile 0.90 arasında değiştiği saptamıştır (Özer, 1994). Bu çalışmada ise cronbach alfa değerleri sürekli öfke için 0.78, öfke içe vurum için 0.64, öfke dışı vurum için 0.81, öfke kontrolü için 0.83 olarak bulunmuştur

3.3.3. Psikolojik İstismar Ölçeği (PIÖ)

Çalışmada algılanan psikolojik istismarı ölçmek için Arslan (2015) tarafından geliştirilen Psikolojik İstismar Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma kapsamında ilk önce psikolojik istismarın sekiz alt boyutunu karşılayan 48 maddelik bir soru havuzu oluşturulmuştur. Bu soru havuzu uzman görüşleri doğrultusunda 40’a düşürülmüş olup 180 ergen bireye pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama ardından madde toplam korelasyonları .30 altında kalan maddeler atılmış olup araştırmanın ana grubunu oluşturan 493 (258 kız, 235 erkek) lise öğrencisine geliştirilen ölçek uygulanmıştır. Tüm bu işlemler ardından analiz sonuçları ölçeğe ilişkin 27 maddenin dört faktörde toplandığını göstermiştir. Madde yükleri .51 ile .84 arasında değişen bir yapı elde edildiği görülmüş olup doğrulayıcı faktör analizi sonuçları, ölçeğin uyum değerlerinin iyi olduğu gözlemlenmiştir [χ^2 (N=493) = 1132.84 p<.0001; χ^2 /df= 3.53; GFI = .85 , CFI = .97 , 52 RMSEA = .076 , SRMR = .053]. Modelin uyum indeksleri iyi sonuçlar ürettiği için araştırma kapsamında herhangi bir modifikasyona gidilmemiştir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .93 ve alt boyutlar için iç tutarlılık

katsayılarının .83 ile .93 arasında değiştiği grlmştr. lt geçerliliği kapsamında depresyon, olumsuz benlik algısı ve psikolojik sağlıklılık kullanılmış ve psikolojik istismar ile ölçekler arasında anlamlı ilişki bulunmuştur. Ölçek; yıldıırma/aşağılama, duygusal tepki vermeyi reddetme, suça yöneltme ve reddetme/izolasyon alt boyutlarından oluşmaktadır.

3.4. Verilerin Analizi

Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyi ile öfke ifade biçimleri arasındaki ilişki ölçülmesinde araştırmaya katılan kişilerin görüşleri esas alınmıştır. Yapılan alışma bittikten sonra araştırma konunu içeren ölçekler kontrol edilmiş olup yönergeye uygun doldurulmayan ölçekler değerlendirilmeye alınmaması sağlanmıştır. Toplanan veriler SPSS 22 bilgisayar temelli istatistik programı ile çözümlenmiştir.

Tablo 2. Ölçek ve Alt leklere Ait İç Tutarlılık Katsayıları

	Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
Psikolojik İstismar	.93	27
Yıldıırma/Aşağılama	.90	9
Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme	.76	6
Suça Yöneltme	.80	6
Reddetme/İzolasyon	.76	6
Öfke Tarzları leği	.84	34
Sürekli fke	.82	10
Öfke-İçte	.77	8
Öfke-Dışa	.77	8
Öfke-Kontrol	.70	8

Güvenirlilik testi olarak Cronbach Alpha testi tercih edilmiş, bulunan alfa değerlerinin yeterli düzeyde değere sahip oldukları grlmştr. (Kılıç, 2016)alışmada, izlenecek olan istatistiksel analiz yönteminin hangisi olması gerektiğine karar verebilmek amacıyla ölçeklerin basıklık ve arpıklık istatistikleri değerlendirilmiştir.

Tablo 3. Değişkenlere İlişkin Özet İstatistikler

	N	X̄	SS	Çarpıklık	Basıklık
Psikolojik İstismar	434	45.17	15.71	1.150	.374
Yıldırma/Aşağılama	434	13.13	5.69	1.496	1.027
Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme	434	13.00	5.01	.589	.410
Suçta Yönelme	434	8.88	3.65	1.469	1.281
Reddetme/İzolasyon	434	10.16	3.89	.999	.184
Sürekli Öfke	434	26.07	6.96	.227	-.968
Öfke-İçte	434	18.70	5.56	.494	-.029
Öfke-Dışa	434	18.73	5.22	.463	-.214
Öfke-Kontrol	434	19.49	5.04	.353	.007

Tablo 3’de verilerin çarpıklık ve basıklık indekslerinin istatistikleri incelendiğinde ise tüm değişkenlerin değerlerinin -3 ve +3 aralığında olduğu ve buna göre normal dağılım gösterdikleri belirlenmiştir (Turanlı, Cengiz ve Bozkır, 2012). Bu noktada verilerin çözümlenmesinde parametrik analiz tekniklerinin kullanılmasına karar verilmiştir. Araştırmada Bağımsız Örneklem T-Testi, ANOVA, Pearson Korelasyon Analizi ve Regresyon Analizi kullanılarak veriler analiz edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde uygulanan analiz yöntemleri sonucunda elde edilen bulguları ve yorumlarına yer verilmiştir.

4.1. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeylerinin Demografik Değişkenlere Yönelik İncelenmesi

“Ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısı düzeyleri cinsiyet göre farklılık göstermekte midir?” alt problemine yanıt aranmasına yönelik uygulanan bağımsız örneklem t-testi sonuçları Tablo 4'de sunulmuştur.

Tablo 4. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeylerinin Cinsiyete Yönelik Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları

	Grup	N	X̄	SS	t	sd	p
Psikolojik İstismar	Erkek	368	44.68	15.62	-1.525	432	.128
	Kız	66	47.88	16.10			
Yıldırma/Aşağılama	Erkek	368	12.94	5.70	-1.591	432	.112
	Kız	66	14.15	5.60			
Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme	Erkek	368	12.89	4.95	-1.090	432	.276
	Kız	66	13.62	5.31			
Suça Yönelme	Erkek	368	8.82	3.74	-.874	432	.382
	Kız	66	9.24	3.13			
Reddetme/İzolasyon	Erkek	368	10.03	3.78	-1.606	432	.109
	Kız	66	10.86	4.41			

Tablo 4 incelendiğinde ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar ($t_{(432)} = -1.525, p > 0.05$), yıldırma/aşağılama ($t_{(432)} = -1.591, p > 0.05$), duygusal tepki vermeyi reddetme ($t_{(432)} = -1.090, p > 0.05$), suça yönelme ($t_{(432)} = -.874, p > 0.05$) ve reddetme/izolasyon ($t_{(432)} = -1.606, p > 0.05$) algısı düzeylerinin cinsiyete göre istatistik derecede farklılık göstermediği gözlenmiştir.

“Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyleri yaş göre farklılık göstermekte midir?” alt problemine yanıt aranmasına yönelik uygulanan tek yönlü anova analizi sonuçları Tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 5. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeylerinin Yaşa Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları

Değişkenler	Grup	N	XSS	VK	KT	sd	KO	F	p
Psikolojik İstismar	14-15 Yaş	146	43.58	14.30	GA	594.513	2	297.25	1.205 .301
	16-17 Yaş	242	45.81	16.16	Gİ	106329.54	431	246.70	
	18 Yaş ve Üzeri	46	46.80	17.48	T	106924.05	433		
Yıldırma/Aşağılama	14-15 Yaş	146	12.66	5.19	GA	51.142	2	25.57	.789 .455
	16-17 Yaş	242	13.32	5.95	Gİ	13976.88	431	32.42	
	18 Yaş ve Üzeri	46	13.59	5.85	T	14028.03	433		
Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme	14-15 Yaş	146	12.50	4.39	GA	73.244	2	36.62	1.463 .233
	16-17 Yaş	242	13.15	5.29	Gİ	10787.75	431	25.03	
	18 Yaş ve Üzeri	46	13.83	5.28	T	10860.99	433		
Suça Yönelme	14-15 Yaş	146	8.53	3.61	GA	31.287	2	15.64	1.172 .311
	16-17 Yaş	242	9.01	3.67	Gİ	5750.48	431	13.34	
	18 Yaş ve Üzeri	46	9.33	3.66	T	5781.77	433		
Reddetme/İzolasyon	14-15 Yaş	146	9.89	3.58	GA	18.406	2	9.20	.607 .546
	16-17 Yaş	242	10.33	3.99	Gİ	6538.93	431	15.17	
	18 Yaş ve Üzeri	46	10.07	4.33	T	6557.34	433		

Tablo 5 incelendiğinde ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar ($F_{(2,431)} = 1.205, p > 0.05$), yıldırma/aşağılama ($F_{(2,431)} = .789, p > 0.05$), duygusal tepki vermeyi reddetme ($F_{(2,431)} = 1.463, p > 0.05$), suça yönelme ($F_{(2,431)} = 1.172, p > 0.05$) ve reddetme/izolasyon ($F_{(2,431)} = .607, p > 0.05$) algısı düzeylerinin yaşa göre istatistik derecede farklılık göstermediği gözlenmiştir.

“Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyleri doğum sırası göre farklılık göstermekte midir?” alt problemine yanıt aranmasına yönelik uygulanan tek yönlü anova analizi sonuçları Tablo 6'de sunulmuştur.

Tablo 6. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeylerinin Doğum Sırasına Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları

	Grup	N	\bar{X}	SS	VK	KT	sd	KO	F	p
Psikolojik İstismar	İlk Çocuk	173	44.45	15.15	GA	285.281	3	95.094	.383	.765
	Ortanca Çocuk	87	46.20	17.52	Gİ	106638.774	430	247.997		
	Son Çocuk	156	45.12	15.52	T	106924.055	433			
	Tek Çocuk	18	47.56	14.23						
Yıldırma/Aşağılama	İlk Çocuk	173	12.82	5.43	GA	95.081	3	31.694	.978	.403
	Ortanca Çocuk	87	13.95	6.56	Gİ	13932.949	430	32.402		
	Son Çocuk	156	12.91	5.52	T	14028.030	433			
	Tek Çocuk	18	13.94	5.06						
Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme	İlk Çocuk	173	13.08	5.14	GA	5.739	3	1.913	.076	.973
	Ortanca Çocuk	87	12.86	5.07	Gİ	10855.259	430	25.245		
	Son Çocuk	156	13.04	5.00	T	10860.998	433			
	Tek Çocuk	18	12.61	3.58						
Suça Yönelme	İlk Çocuk	173	8.73	3.52	GA	69.105	3	23.035	1.734	.159
	Ortanca Çocuk	87	9.23	3.92	Gİ	5712.665	430	13.285		
	Son Çocuk	156	8.66	3.43	T	5781.770	433			
	Tek Çocuk	18	10.50	5.06						
Reddetme/İzolasyon	İlk Çocuk	173	9.81	3.79	GA	42.089	3	14.030	.926	.428
	Ortanca Çocuk	87	10.15	4.04	Gİ	6515.256	430	15.152		
	Son Çocuk	156	10.51	3.95	T	6557.346	433			
	Tek Çocuk	18	10.50	3.70						

Tablo 6 incelendiğinde ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar ($F_{(3,430)} = .383, p > 0.05$), yıldırma/aşağılama ($F_{(3,430)} = .978, p > 0.05$), duygusal tepki vermeyi reddetme ($F_{(3,430)} = .076, p > 0.05$), suça yönelme ($F_{(3,430)} = 1.734, p > 0.05$) ve reddetme/izolasyon ($F_{(3,430)} = .926, p > 0.05$) algısı düzeylerinin doğum sırasına göre istatistik derecede farklılık göstermediği gözlenmiştir.

“Ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısı düzeyleri aylık ortalama gelir göre farklılık göstermekte midir?” alt problemine yanıt aranmasına yönelik uygulanan tek yönlü anova analizi sonuçları Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeylerinin Aylık Ortalama Gelire Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları

	Grup	N	\bar{X}	SS	VK	KT	sd	KO	F	p
Psikolojik İstismar	1500 TL ve Altı	36	49.33	18.42	GA	941.894	3	313.965	1.274	.283
	1501-3000 TL	153	44.16	14.72	Gİ	105982.161	430	246.470		
	3001-4500 TL	139	44.47	15.63	T	106924.055	433			
	4500 TL ve Üzeri	106	46.11	16.16						
Yıldırma/Aşağılama	1500 TL ve Altı	36	14.25	6.55	GA	102.891	3	34.297	1.059	.366
	1501-3000 TL	153	12.78	5.28	Gİ	13925.139	430	32.384		
	3001-4500 TL	139	12.83	5.45	T	14028.030	433			
	4500 TL ve Üzeri	106	13.63	6.24						
Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme	1500 TL ve Altı	36	14.17	5.47	GA	103.394	3	34.465	1.378	.249
	1501-3000 TL	153	12.53	4.59	Gİ	10757.604	430	25.018		
	3001-4500 TL	139	12.90	5.32	T	10860.998	433			
	4500 TL ve Üzeri	106	13.42	4.97						
Suça Yöneltilme	1500 TL ve Altı	36	10.25	4.42	GA	87.719	3	29.240	2.208	.087
	1501-3000 TL	153	8.58	3.36	Gİ	5694.051	430	13.242		
	3001-4500 TL	139	8.73	3.71	T	5781.770	433			
	4500 TL ve Üzeri	106	9.05	3.65						
Reddetme/İzolasyon	1500 TL ve Altı	36	10.67	4.35	GA	16.892	3	5.631	.370	.775
	1501-3000 TL	153	10.27	3.82	Gİ	6540.454	430	15.210		
	3001-4500 TL	139	10.01	4.04	T	6557.346	433			
	4500 TL ve Üzeri	106	10.01	3.66						

Tablo 7 incelendiğinde ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar ($F_{(3,430)} = 1.274, p > 0.05$), yıldırma/aşağılama ($F_{(3,430)} = 1.059, p > 0.05$), duygusal tepki vermeyi reddetme ($F_{(3,430)} = 1.378, p > 0.05$), suça yöneltilme ($F_{(3,430)} = 2.208, p > 0.05$) ve reddetme/izolasyon ($F_{(3,430)} = .370, p > 0.05$) algısı düzeylerinin aylık ortalama gelire göre istatistik derecede farklılık göstermediği gözlenmiştir.

“Ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısı düzeyleri anne eğitim durumu göre farklılık göstermekte midir?” alt problemine yanıt aranmasına yönelik uygulanan tek yönlü anova analizi sonuçları Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeylerinin Anne Eğitim Durumuna Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları

	Grup	N	X̄	SS	VK	KT	sd	KO	F	p
Psikolojik İstismar	Okur-Yazar Değil	30	52.60	19.74	GA	1799.282	3	599.761	2.453	.063
	İlkokul	171	44.82	16.09	Gİ	105124.773430	244	476		
	Ortaokul	136	44.33	15.02	T	106924.055433				
	Lise	97	44.65	14.19						
Yıldırma/Aşağılama	Okur-Yazar Değil	30	15.60	7.75	GA	205.849	3	68.616	2.135	.095
	İlkokul	171	13.08	5.80	Gİ	13822.181	430	32.145		
	Ortaokul	136	12.95	5.54	T	14028.030	433			
	Lise	97	12.70	4.81						
Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme	Okur-Yazar Değil	30	13.47	4.61	GA	32.536	3	10.845	.431	.731
	İlkokul	171	12.94	4.91	Gİ	10828.462	430	25.182		
	Ortaokul	136	12.71	4.52	T	10860.998	433			
	Lise	97	13.38	5.92						
Suça Yönelme	Okur-Yazar Değil	30	10.90	4.86	GA	132.119	3	44.040	3.352	.019
	İlkokul	171	8.68	3.51	Gİ	5649.650	430	13.139		
	Ortaokul	136	8.76	3.57	T	5781.770	433			
	Lise	97	8.77	3.45						
Reddetme/İzolasyon	Okur-Yazar Değil	30	12.63	4.48	GA	205.140	3	68.380	4.629	.003
	İlkokul	171	10.12	4.04	Gİ	6352.205	430	14.773		
	Ortaokul	136	9.91	3.68	T	6557.346	433			
	Lise	97	9.79	3.49						

Tablo 8 incelendiğinde ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar ($F_{(3,430)} = 2.453, p > 0.05$), yıldırma/aşağılama ($F_{(3,430)} = 2.135, p > 0.05$) ve duygusal tepki vermeyi reddetme ($F_{(3,430)} = .431, p > 0.05$) algısı düzeylerinin anne eğitim durumuna göre istatistik derecede farklılık göstermediği gözlenmiştir. Ancak ergenlerin ebeveyn suça yönelme ($F_{(3,430)} = 3.352, p < 0.05$) ve reddetme/izolasyon ($F_{(3,430)} = 4.629, p < 0.01$) algısı düzeylerinin anne eğitim durumuna göre istatistik derecede farklılık gösterdiği gözlenmiştir. Oluşan farkın hangi gruplar lehine olduğunu tespit etmek amacı ile suça yönelme ve reddetme/izolasyon değişkenleri için post hoc testlerinden Tukey işe koşulmuştur. Sonuçlara ilişkin Tukey testi sonuçları Tablo 9 ve Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 9. Suça Yönelme Düzeylerinin Anne Eğitim Durumu Tukey Testi Sonuçları

Grup		<u>Ort. farkı</u>	Sh	t	p _{Tukey}
Okur-Yazar Değil	İlkokul	1.593	0.703	2.266	0.108
	Ortaokul	1.706	0.719	2.373	0.084
	Lise	1.963	0.754	2.605	0.047

Buna göre tablo 9 görüldüğü gibi annesi okur-yazar olmayan ergenlerin ebeveyn suça yönelme algısının, annesi lise eğitimi almış olan ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Tablo 10. Reddetme/İzolasyon Düzeylerinin Anne Eğitim Durumu Tukey Testi Sonuçları

		<u>Ort. farkı</u>	Sh	t	p _{Tukey}
Okur-Yazar Değil	İlkokul	2.197	0.741	2.966	0.017
	Ortaokul	2.498	0.757	3.297	0.006
	Lise	2.713	0.794	3.417	0.004

Buna göre tablo 10 görüldüğü gibi annesi okur-yazar olmayan ergenlerin ebeveyn reddetme/izolasyon algısının, annesi ilkokul, ortaokul ve lise eğitimi almış olan ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

“Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyleri baba eğitim durumu göre farklılık göstermekte midir?” alt problemine yanıt aranmasına yönelik uygulanan tek yönlü anova analizi sonuçları Tablo 9'de sunulmuştur.

Tablo 11. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeylerinin Baba Eğitim Durumuna Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları

Grup	N	\bar{x}	SS	VK	KT	sd	KO	F	p	
Psikolojik İstismar	Okur-Yazar Değil	18	51.67	19.37	GA	2151.626	4	537.907	2.203	.068
	İlkokul	138	44.29	14.84	Gİ	104772.429	429	244.225		
	Ortaokul	154	43.60	14.57	T	106924.055	433			
	Lise	105	46.36	16.76						
	Üniversite	19	51.47	19.08						
Yıldırma/Aş	Okur-Yazar Değil	18	15.78	7.29	GA	249.933	4	62.483	1.946	.102

ağılama	İlkokul	138	12.91	5.49	Gİ	13778.097	429	32.117		
	Ortaokul	154	12.60	5.15	T	14028.030	433			
	Lise	105	13.39	6.08						
	Üniversite	19	15.00	6.82						
	Okur-Yazar Değil	18	14.00	5.35	GA	137.909	4	34.477	1.379	.240
Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme	İlkokul	138	12.75	4.82	Gİ	10723.088	429	24.996		
	Ortaokul	154	12.51	4.66	T	10860.998	433			
	Lise	105	13.67	5.54						
	Üniversite	19	14.21	5.48						
	Okur-Yazar Değil	18	10.44	4.64	GA	120.489	4	30.122	2.283	.060
Suça Yönelme	İlkokul	138	8.67	3.42	Gİ	5661.281	429	13.196		
	Ortaokul	154	8.64	3.30	T	5781.770	433			
	Lise	105	8.90	3.79						
	Üniversite	19	10.68	5.42						
	Okur-Yazar Değil	18	11.44	4.02	GA	95.071	4	23.768	1.578	.179
Reddetme/İzolasyon	İlkokul	138	9.96	3.66	Gİ	6462.275	429	15.064		
	Ortaokul	154	9.84	3.77	T	6557.346	433			
	Lise	105	10.40	4.17						
	Üniversite	19	11.58	4.56						

Tablo 11 incelendiğinde ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar ($F_{(4,429)} = 2.203, p > 0.05$), yıldırma/aşağılama ($F_{(4,429)} = 1.946, p > 0.05$), duygusal tepki vermeyi reddetme ($F_{(4,429)} = 1.379, p > 0.05$), suça yönelme ($F_{(4,429)} = 2.283, p > 0.05$) ve reddetme/izolasyon ($F_{(4,429)} = 1.578, p > 0.05$) algısı düzeylerinin baba eğitim durumuna göre istatistik derecede farklılık göstermediği gözlenmiştir.

“Ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısı düzeyleri algılanan ebeveynlik tutumuna göre farklılık göstermekte midir?” alt problemine yanıt aranmasına yönelik uygulanan tek yönlü anova analizi sonuçları Tablo 10'de sunulmuştur.

Tablo 12. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeylerinin Ebeveynlik Tutumuna Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları

Değişkenler	Grup	N	X̄	SS	VK	KT	sd	KO	F	p
Psikolojik İstismar	Demokrat	140	39.52	10.764	GA	16.254.37	4	4.063.595	19.227	.000
	Aşırı Korumacı	121	43.38	14.527	Gİ	90.669.67	429	211.351		
	Otoriter	85	53.49	17.433	T	106.924.0	433			

	Mükemmeliyetçi	47	41.44	13.421						
	Tutarsız	29	51.34	15.119						
	ihmkar	13	62.07	19.560						
Yıldırma/Aşağılama	Demokrat	140	11.38	3.864	GA	1.596.90 0	4	399.225	13.77 7	.000
	Aşırı Koruyucu	121	12.57	5.434	Gİ	12.431.1 3	429	28.977		
	Otoriter	85	15.72	6.573	T	14.028.0 3	433			
	Mükemmeliyetçi	47	12.34	5.426						
	Tutarsız	29	14.69	5.594						
	ihmkar	13	18.84	7.381						
Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme	Demokrat	140	11.64	4.701	GA	1.443.68 6	4	360.922	16.44 2	.000
	Aşırı Koruyucu	121	12.19	4.695	Gİ	9.417.31 1	429	21.952		
	Otoriter	85	15.41	4.841	T	10.860.9 9	433			
	Mükemmeliyetçi	47	11.59	4.074						
	Tutarsız	29	15.58	5.011						
	ihmkar	13	17.61	4.194						
Suça Yönelme	Demokrat	140	7.771	4.701	GA	464.259	4	116.065	9.364	.000
	Aşırı Koruyucu	121	8.620	4.695	Gİ	5.317.51 0	429	12.395		
	Otoriter	85	10.24	4.841	T	5.781.77 0	433			
	Mükemmeliyetçi	47	8.447	4.074						
	Tutarsız	29	9.828	5.011						
	ihmkar	13	12.30	4.194						
Reddetme/İzolasyon	Demokrat	140	8.729	2.711	GA	845.267	4	211.317	15.87 1	.000
	Aşırı Koruyucu	121	10.00	3.690	Gİ	5.712.07 9	429	13.315		
	Otoriter	85	12.10	4.112	T	6.557.34 6	433			
	Mükemmeliyetçi	47	9.064	3.003						
	Tutarsız	29	11.24	4.603						
	ihmkar	13	13.30	4.854						

Tablo 12 incelendiğinde ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar ($F_{(4,429)} = 19.227, p < 0.001$), yıldırma/aşağılama ($F_{(4,429)} = 13.777, p < 0.001$), duygusal tepki vermeyi reddetme ($F_{(4,429)} = 16.442, p < 0.001$), suça yönelme ($F_{(4,429)} = 9.364, p < 0.001$) ve reddetme/izolasyon ($F_{(4,429)} = 15.871, p < 0.001$) algısı düzeylerinin algılanan ebeveynlik tutumuna göre istatistik derecede farklılık gösterdiği gözlenmiştir. Oluşan farkın hangi gruplar lehine olduğunu tespit etmek amacı ile bütün değişkenler için post hoc testlerinden Tukey testi işe koşulmuştur. Sonuçlara ilişkin Tukey testi sonuçları sırası ile sunulmuştur.

Tablo 13. Genel Psikolojik İstismar Düzeylerinin Algılanan Ebeveynlik Tutumu Tukey Testi Sonuçları

Gruplar		Ort. farkı	Sh	t	Cohen d	p _{Tukey}
Demokrat	Aşırı Koruyucu	-3.852	1.760	-2.189	-0.305	.245
	Otoriter	-13.966	1.949	-7.164	-1.022	.001
	Mükemmeliyetçi	-1.918	2.390	-0.803	-0.167	.967
	Tutarsız	-11.816	2.893	-4.085	-1.018	.001
	İhmalkâr	-22.548	4.111	-5.485	-1.926	.001
Aşırı Koruyucu	Otoriter	-10.114	2.006	-5.041	-0.641	.001
	Mükemmeliyetçi	1.933	2.437	0.793	0.136	.969
	Tutarsız	-7.965	2.931	-2.717	-0.544	.074
	İhmalkâr	-18.697	4.138	-4.518	-1.242	.001
Otoriter	Mükemmeliyetçi	12.047	2.577	4.675	0.747	.001
	Tutarsız	2.149	3.049	0.705	0.127	.981
	İhmalkâr	-8.583	4.222	-2.033	-0.485	.325
Mükemmeliyetçi	Tutarsız	-9.898	3.348	-2.957	-0.703	.038
	İhmalkâr	-20.630	4.443	-4.643	-1.385	.001
Tutarsız	Ihmalkar	-10.732	4.732	-2.268	-0.647	.210

Buna göre tablo 13’de görüldüğü gibi anne-babası otoriter, tutarsız ve ihmalkar ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısının, anne-babası demokrat ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Benzer şekilde anne-babası otoriter ve ihmalkar ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısının, anne-babası aşırı koruyucu ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha yüksektir. Anne-babası mükemmeliyetçi ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısının, anne-babası otoriter ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha düşüktür. Son olarak mükemmeliyetçi ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısının, anne-babası tutarsız ve ihmalkar ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha düşüktür.

Tablo 14. Yıldırma/Aşağılama Düzeylerinin Algılanan Ebeveynlik Tutumu Tukey Testi Sonuçları

Gruplar		Ort. farkı	Sh	t	Cohen d	Ptukey
Demokrat	Aşırı Koruyucu	-1.185	0.660	-1.795	-0.254	.470
	Otoriter	-4.344	0.731	-5.940	-0.859	.001
	Mükemmeliyetçi	-0.955	0.896	-1.065	-0.222	.895
	Tutarsız	-3.304	1.085	-3.045	-0.786	.030
	ihmkar	-7.460	1.542	-4.839	-1.755	.001
Aşırı Koruyucu	Otoriter	-3.159	0.753	-4.198	-0.533	.001
	Mükemmeliyetçi	0.230	0.914	0.251	0.042	1.000
	Tutarsız	-2.119	1.099	-1.928	-0.388	.387
	ihmkar	-6.276	1.552	-4.043	-1.113	.001
Otoriter	Mükemmeliyetçi	3.389	0.967	3.506	0.547	.007
	Tutarsız	1.040	1.144	0.909	0.164	.944
	ihmkar	-3.117	1.584	-1.968	-0.467	.363
Mükemmeliyetçi	Tutarsız	-2.349	1.256	-1.871	-0.428	.422
	ihmkar	-6.506	1.666	-3.904	-1.106	.002
Tutarsız	ihmkar	-4.156	1.775	-2.342	-0.672	.180

Buna göre tablo 14 de görüldüğü gibi anne-babası otoriter, tutarsız ve ihmkar ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn yıldırma/aşağılama algısının, anne-babası demokrat ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Benzer şekilde anne-babası otoriter ve ihmkar ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn yıldırma/aşağılama algısının, anne-babası aşırı koruyucu ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha yüksektir. Anne-babası mükemmeliyetçi ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn yıldırma/aşağılama algısının, anne-babası otoriter ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha düşüktür. Son olarak mükemmeliyetçi ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn yıldırma/aşağılama algısının, anne-babası ihmkar ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha düşüktür.

Tablo 15. Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme Düzeylerinin Algılanan Ebeveynlik Tutumu Tukey Testi Sonuçları

		Ort. farkı	Sh	t	Cohen d	ptukey
Demokrat	Aşırı Koruyucu	-0.547	0.580	-0.944	-0.116	.935
	Otoriter	-3.769	0.642	-5.867	-0.793	.001
	Mükemmeliyetçi	0.047	0.788	0.060	0.010	1.000
	Tutarsız	-3.943	0.953	-4.137	-0.829	.001
	İhmalkar	-5.973	1.355	-4.409	-1.281	.001
Aşırı Koruyucu	Otoriter	-3.222	0.661	-4.873	-0.677	.001
	Mükemmeliyetçi	0.594	0.803	0.740	0.131	.977
	Tutarsız	-3.396	0.966	-3.516	-0.714	.006
	İhmalkar	-5.425	1.364	-3.979	-1.166	.001
Otoriter	Mükemmeliyetçi	3.816	0.849	4.494	0.832	.001
	Tutarsız	-0.174	1.005	-0.174	-0.036	1.000
	İhmalkar	-2.204	1.391	-1.584	-0.462	.610
Mükemmeliyetçi	Tutarsız	-3.990	1.103	-3.617	-0.896	.004
	İhmalkar	-6.020	1.464	-4.112	-1.469	.001
Tutarsız	İhmalkar	-2.029	1.559	-1.301	-0.424	.784

Buna göretablo 15’de görüldüğü gibi anne-babası otoriter, tutarsız ve ihmalkar ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn duygusal tepki vermeyi reddetme algısının, anne-babası demokrat ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Benzer şekilde anne-babası otoriter, tutarsız ve ihmalkar ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn duygusal tepki vermeyi reddetme algısının, anne-babası aşırı koruyucu ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha yüksektir. Anne-babası mükemmeliyetçi ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn duygusal tepki vermeyi reddetme algısının, anne-babası otoriter ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha düşüktür. Son olarak mükemmeliyetçi ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn duygusal tepki vermeyi reddetme algısının, anne-babası tutarsız ve ihmalkar ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha düşüktür.

Tablo 16. Suça Yönelme Düzeylerinin Algılanan Ebeveynlik Tutumu Tukey Testi Sonuçları

Gruplar		Ort. farkı	Sh	t	Cohen d	ptukey
Demokrat	Aşırı Koruyucu	-0.848	0.425	-1.995	-0.276	.347
	Otoriter	-2.476	0.471	-5.256	-0.757	.001
	Mükemmeliyetçi	-0.675	0.577	-1.170	-0.239	.851
	Tutarsız	-2.056	0.699	-2.942	-0.759	.040
	ihmkar	-4.536	0.993	-4.568	-1.576	.001
Aşırı Koruyucu	Otoriter	-1.627	0.485	-3.357	-0.428	.011
	Mükemmeliyetçi	0.173	0.589	0.294	0.049	1.000
	Tutarsız	-1.208	0.708	-1.705	-0.347	.529
	ihmkar	-3.688	1.000	-3.689	-0.993	.003
Otoriter	Mükemmeliyetçi	1.800	0.623	2.891	0.460	.046
	Tutarsız	0.419	0.737	0.569	0.107	.993
	ihmkar	-2.061	1.020	-2.020	-0.481	.333
Mükemmeliyetçi	Tutarsız	-1.381	0.809	-1.707	-0.413	.528
	ihmkar	-3.861	1.073	-3.597	-1.007	.005
Tutarsız	ihmkar	-2.480	1.143	-2.169	-0.640	.254

Buna göretablo 16 görüldüğü gibi anne-babası otoriter, tutarsız ve ihmalkar ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn suça yönelme algısının, anne-babası demokrat ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Benzer şekilde anne-babası otoriter ve ihmalkar ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn suça yönelme algısının, anne-babası aşırı koruyucu ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha yüksektir. Anne-babası mükemmeliyetçi ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn suça yönelme algısının, anne-babası otoriter ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha düşüktür. Son olarak mükemmeliyetçi ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn suça yönelme algısının, anne-babası ihmalkar ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha düşüktür.

Tablo 17. Reddetme/İzolasyon Düzeylerinin Algılanan Ebeveynlik Tutumu Tukey Testi Sonuçları

		Ort. farkı	Sh	t	Cohen d	ptukey
Demokrat	Aşırı Koruyucu	-1.271	0.439	-2.896	-0.397	.046
	Otoriter	-3.377	0.486	-6.944	-1.021	.001

	Mükemmeliyetçi	-0.335	0.596	-0.562	-0.120	.993
	Tutarsız	-2.513	0.722	-3.482	-0.808	.007
	İhmalkar	-4.579	1.025	-4.465	-1.558	.001
Aşırı Koruyucu	Otoriter	-2.106	0.501	-4.207	-0.544	.001
	Mükemmeliyetçi	0.936	0.608	1.540	0.266	.639
	Tutarsız	-1.241	0.731	-1.698	-0.320	.534
	İhmalkar	-3.308	1.032	-3.204	-0.868	.018
Otoriter	Mükemmeliyetçi	3.042	0.643	4.732	0.810	.001
	Tutarsız	0.865	0.761	1.137	0.204	.866
	İhmalkar	-1.202	1.053	-1.141	-0.285	.864
Mükemmeliyetçi	Tutarsız	-2.178	0.835	-2.607	-0.590	.098
	İhmalkar	-4.244	1.108	-3.829	-1.224	.002
Tutarsız	İhmalkar	-2.066	1.181	-1.750	-0.442	.499

Buna göretablo 17’de görüldüğü gibi anne-babası aşırı koruyucu, otoriter, tutarsız ve ihmalkar ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn reddetme/izolasyon algısının, anne-babası demokrat ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Benzer şekilde anne-babası otoriter ve ihmalkar ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn reddetme/izolasyon algısının, anne-babası aşırı koruyucu ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha yüksektir. Anne-babası mükemmeliyetçi ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn reddetme/izolasyon algısının, anne-babası otoriter ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha düşüktür. Son olarak mükemmeliyetçi ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn reddetme/izolasyon algısının, anne-babası tutarsız ve ihmalkar ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha düşüktür.

“Ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısı düzeyleri aile şekli göre farklılık göstermekte midir?” alt problemine yanıt aranmasına yönelik uygulanan bağımsız örneklem t-testi sonuçları Tablo 11’de sunulmuştur.

Tablo 18. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeylerinin Aile Şekline Yönelik Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları

	Grup	N	X̄	SS	t	sd	p
Psikolojik İstismar	Geniş Aile	337	44.93	14.97	-.571	432	.568
	Çekirdek Aile	97	45.97	18.13			
Yıldırma/Aşağılama	Geniş Aile	337	12.99	5.44	-.966	432	.335
	Çekirdek Aile	97	13.62	6.51			

Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme	Geniş Aile	337	13.13	5.05	1.017	432	.309
	Çekirdek Aile	97	12.55	4.86			
Suça Yönelme	Geniş Aile	337	8.77	3.39	-1.124	432	.262
	Çekirdek Aile	97	9.25	4.46			
Reddetme/İzolasyon	Geniş Aile	337	10.04	3.72	-1.149	432	.251
	Çekirdek Aile	97	10.56	4.44			

Tablo 18 incelendiğinde ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar ($t_{(432)} = -.571, p > 0.05$), yıldırma/aşağılama ($t_{(432)} = -.966, p > 0.05$), duygusal tepki vermeyi reddetme ($t_{(432)} = 1.017, p > 0.05$), suça yönelme ($t_{(432)} = -1.124, p > 0.05$) ve reddetme/izolasyon ($t_{(432)} = -1.149, p > 0.05$) algısı düzeylerinin aile şekline göre istatistik derecede farklılık göstermediği gözlenmiştir.

4.2. Ergenlerin Öfke Tarzları Düzeylerinin Demografik Değişkenlere Yönelik İncelenmesi

“Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri cinsiyet göre farklılık göstermekte midir?” alt problemine yanıt aranmasına yönelik uygulanan bağımsız örneklem t-testi sonuçları Tablo 19'da sunulmuştur.

Tablo 19. Ergenlerin Öfke Tarzları Düzeylerinin Cinsiyete Yönelik Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları

	Grup	N	\bar{X}	SS	t	sd	p
Sürekli Öfke	Erkek	368	26.07	7.04	-.003	432	.998
	Kız	66	26.08	6.54			
Öfke-İçte	Erkek	368	18.61	5.48	-.746	432	.456
	Kız	66	19.17	6.01			
Öfke-Dışa	Erkek	368	18.65	5.22	-.763	432	.446
	Kız	66	19.18	5.24			
Öfke-Kontrol	Erkek	368	19.61	4.96	1.174	432	.241
	Kız	66	18.82	5.47			

Tablo 19 incelendiğinde ergenlerin sürekli öfke ($t_{(432)} = -.003, p > 0.05$), öfke-içte ($t_{(432)} = -.746, p > 0.05$), öfke-dışa ($t_{(432)} = -.763, p > 0.05$) ve öfke-kontrol ($t_{(432)} =$

1.174, $p > 0.05$) düzeylerinin cinsiyete göre istatistik derecede farklılık göstermediği gözlenmiştir.

“Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri yaş göre farklılık göstermekte midir?” alt problemine yanıt aranmasına yönelik uygulanan tek yönlü anova analizi sonuçları Tablo 13'de sunulmuştur.

Tablo 20. Ergenlerin Öfke Tarzları Düzeylerinin Yaşa Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları

	Grup	N	X̄	SS	VK	KT	sd	KO	F	p
Sürekli Öfke	14-15 Yaş	146	25.207.08	GA	180.781	2	90.391	1.874.155		
	16-17 Yaş	242	26.616.97	Gİ	20788.859431	48.234				
	18 Yaş ve Üzeri	46	26.046.33	T	20969.641433					
Öfke-İçte	14-15 Yaş	146	17.645.27	GA	243.665	2	121.833	3.992.019		
	16-17 Yaş	242	19.245.57	Gİ	13152.187431	30.516				
	18 Yaş ve Üzeri	46	19.176.05	T	13395.853433					
Öfke-Dışa	14-15 Yaş	146	17.904.90	GA	154.366	2	77.183	2.860.058		
	16-17 Yaş	242	19.125.39	Gİ	11633.092431	26.991				
	18 Yaş ve Üzeri	46	19.335.08	T	11787.459433					
Öfke-Kontrol	14-15 Yaş	146	19.584.90	GA	8.656	2	4.328	.170	.844	
	16-17 Yaş	242	19.515.09	Gİ	10991.786431	25.503				
	18 Yaş ve Üzeri	46	19.095.30	T	11000.442433					

Tablo 20 incelendiğinde ergenlerin sürekli öfke ($t(1.874) = 2.431, p > 0.05$), öfke- dışa ($F(2.431) = 2.860, p > 0.05$) ve öfke-kontrol ($F(2.431) = .170, p > 0.05$) düzeylerinin yaşa göre istatistik derecede farklılık göstermediği gözlenmiştir. Ancak ergenlerin öfke-içte ($F(2.431) = 3.992, p < 0.05$) düzeylerinin yaşa göre istatistik derecede farklılık gösterdiği gözlenmiştir. Oluşan farkın hangi gruplar lehine olduğunu tespit etmek amacı ile bütün değişkenler için post hoc testlerinden Tukey testi işe koşulmuştur. Sonuçlara ilişkin Tukey testi sonuçları tablo 21’ de sunulmuştur.

Tablo 21. Öfke-İçte Düzeylerinin Algılanan Ebeveynlik Tutumu Tukey Testi Sonuçları

Gruplar	Ort. farkı	Sh	t	Cohen d	ptukey	
14-15	16-17	-1.484	0.612	-2.426	-0.254	0.041
	18 ve üstü	-1.075	0.997	-1.079	-0.191	0.528
16-17	18 ve üstü	0.409	0.947	0.432	0.068	0.902

Buna göre 16-17 yaş arası olan ergenlerin öfke-içte düzeylerinin, 14-15 yaş arası olan ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

“Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri doğum sırası göre farklılık göstermekte midir?” alt probleminde yanıt aranmasına yönelik uygulanan tek yönlü anova analizi sonuçları Tablo 14'de sunulmuştur.

Tablo 22. Ergenlerin Öfke Tarzları Düzeylerinin Doğum Sırasına Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları

	Grup	N	X̄	SS	VK KT	sd	KO	F	p	
Sürekli Öfke	İlk Çocuk	173	25.58	6.89	GA	99.518	3	33.173	.683	.563
	Ortanca Çocuk	87	26.77	6.90	Gİ	20870.123	430	48.535		
	Son Çocuk	156	26.12	6.99	T	20969.641	433			
	Tek Çocuk	18	27.00	7.81						
Öfke-İçte	İlk Çocuk	173	18.10	5.43	GA	130.885	3	43.628	1.414	.238
	Ortanca Çocuk	87	18.92	5.44	Gİ	13264.967	430	30.849		
	Son Çocuk	156	19.05	5.65	T	13395.853	433			
	Tek Çocuk	18	20.28	6.45						
Öfke-Dışa	İlk Çocuk	173	18.72	5.47	GA	65.265	3	21.755	.798	.495
	Ortanca Çocuk	87	19.43	5.44	Gİ	11722.193	430	27.261		
	Son Çocuk	156	18.35	4.95	T	11787.459	433			
	Tek Çocuk	18	18.83	3.67						
Öfke-Kontrol	İlk Çocuk	173	19.57	4.97	GA	10.205	3	3.402	.133	.940
	Ortanca Çocuk	87	19.38	4.85	Gİ	10990.238	430	25.559		
	Son Çocuk	156	19.54	5.22	T	11000.442	433			
	Tek Çocuk	18	18.83	5.38						

Tablo 22 incelendiğinde ergenlerin sürekli öfke ($F_{(3,430)} = .683, p > 0.05$), öfke-içte ($F_{(3,430)} = 1.414, p > 0.05$), öfke-dışa ($F_{(3,430)} = .798, p > 0.05$) ve öfke-kontrol

($F_{(3,430)} = .133, p > 0.05$) düzeylerinin doğum sırasına göre istatistik derecede farklılık göstermediği gözlenmiştir.

“Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri aylık ortalama gelire göre farklılık göstermekte midir?” alt problemine yanıt aranmasına yönelik uygulanan tek yönlü anova analizi sonuçları Tablo 15'de sunulmuştur.

Tablo 23. Ergenlerin Öfke Tarzları Düzeylerinin Aylık Ortalama Gelire Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları

	Grup	N	\bar{X}	SS	VK	KT	sd	KO	F	p
Sürekli Öfke	1500 TL ve Altı	36	26.447.66	GA	134.322	3	44.774.924	429		
	1501-3000 TL	153	25.846.80	Gİ	20835.319430	48.454				
	3001-4500 TL	139	25.556.88	T	20969.641433					
	4500 TL ve Üzeri	106	26.967.05							
Öfke-İçte	1500 TL ve Altı	36	18.725.70	GA	15.041	3	5.014	.161.922		
	1501-3000 TL	153	18.545.57	Gİ	13380.812430	31.118				
	3001-4500 TL	139	18.635.89	T	13395.853433					
	4500 TL ve Üzeri	106	19.015.10							
Öfke-Dışa	1500 TL ve Altı	36	19.475.28	GA	34.704	3	11.568.423	.736		
	1501-3000 TL	153	18.655.24	Gİ	11752.755430	27.332				
	3001-4500 TL	139	18.475.31	T	11787.459433					
	4500 TL ve Üzeri	106	18.935.08							
Öfke-Kontrol	1500 TL ve Altı	36	19.785.59	GA	17.278	3	5.759	.225.879		
	1501-3000 TL	153	19.544.72	Gİ	10983.165430	25.542				
	3001-4500 TL	139	19.225.37	T	11000.442433					
	4500 TL ve Üzeri	106	19.674.90							

Tablo 23 incelendiğinde ergenlerin sürekli öfke ($F_{(3,430)} = .924, p > 0.05$), öfke-içte ($F_{(3,430)} = .161, p > 0.05$), öfke-dışa ($F_{(3,430)} = .423, p > 0.05$) ve öfke-kontrol ($F_{(3,430)} = .225, p > 0.05$) düzeylerinin aylık ortalama gelire göre istatistik derecede farklılık göstermediği gözlenmiştir.

“Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri anne eğitim durumu göre farklılık göstermekte midir?” alt problemine yanıt aranmasına yönelik uygulanan tek yönlü anova analizi sonuçları Tablo 16'de sunulmuştur.

Tablo 24. Ergenlerin Öfke Tarzları Düzeylerinin Anne Eğitim Durumuna Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları

	Grup	N	\bar{X}	SS	VK	KT	sd	KO	F	p
Sürekli Öfke	Okur-Yazar Değil	30	27.107.16	GA	252.710	3	84.237	1.748	.156	
	İlkokul	171	25.757.01	Gİ	20716.930	430	48.179			
	Ortaokul	136	25.406.84	T	20969.641	433				
	Lise	97	27.286.89							
Öfke-İçte	Okur-Yazar Değil	30	18.875.79	GA	36.400	3	12.133.391	.760		
	İlkokul	171	18.685.68	Gİ	13359.452	430	31.068			
	Ortaokul	136	18.355.14	T	13395.853	433				
	Lise	97	19.145.91							
Öfke-Dışa	Okur-Yazar Değil	30	19.075.31	GA	118.898	3	39.633	1.461	.225	
	İlkokul	171	18.595.06	Gİ	11668.560	430	27.136			
	Ortaokul	136	18.214.86	T	11787.459	433				
	Lise	97	19.615.88							
Öfke-Kontrol	Okur-Yazar Değil	30	18.675.63	GA	113.553	3	37.851	1.495	.215	
	İlkokul	171	19.684.94	Gİ	10886.890	430	25.318			
	Ortaokul	136	19.975.17	T	11000.442	433				
	Lise	97	18.734.80							

Tablo 24 incelendiğinde ergenlerin sürekli öfke ($F_{(3,430)} = 1.748, p > 0.05$), öfke-içte ($F_{(3,430)} = .391, p > 0.05$), öfke-dışa ($F_{(3,430)} = 1.461, p > 0.05$) ve öfke-kontrol ($F_{(3,430)} = 1.495, p > 0.05$) düzeylerinin anne eğitim durumuna göre istatistik derecede farklılık göstermediği gözlenmiştir.

“Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri baba eğitim durumu göre farklılık göstermekte midir?” alt probleminin yanıt aranmasına yönelik uygulanan tek yönlü anova analizi sonuçları Tablo 17’de sunulmuştur.

Tablo 25. Ergenlerin Öfke Tarzları Düzeylerinin Baba Eğitim Durumuna Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları

	Grup	N	\bar{X}	SS	VK	KT	sd	KO	F	p
Sürekli Öfke	Okur-Yazar Değil	18	25.50	6.99	GA	143.394	4	35.848	.738	.566
	İlkokul	138	26.08	7.05	Gİ	20826.247	429	48.546		
	Ortaokul	154	25.69	6.98	T	20969.641	433			
	Lise	105	26.30	6.69						

	Üniversite	19	28.47	7.76					
	Okur-Yazar Değil	18	19.72	5.94	GA	135.788	4	33.947	1.098.357
	İlkokul	138	18.43	5.33	Gİ	13260.064	429	30.909	
Öfke-İçte	Ortaokul	154	18.39	5.56	T	13395.853	433		
	Lise	105	18.92	5.61					
	Üniversite	19	20.84	6.52					
	Okur-Yazar Değil	18	18.22	4.15	GA	9.607	4	2.402	.087 .986
	İlkokul	138	18.90	5.33	Gİ	11777.851	429	27.454	
Öfke-Dışa	Ortaokul	154	18.65	5.35	T	11787.459	433		
	Lise	105	18.72	4.95					
	Üniversite	19	18.68	6.02					
	Okur-Yazar Değil	18	19.78	5.61	GA	114.572	4	28.643	1.129.342
	İlkokul	138	19.80	4.96	Gİ	10885.870	429	25.375	
Öfke-Kontrol	Ortaokul	154	19.51	5.05	T	11000.442	433		
	Lise	105	19.41	4.94					
	Üniversite	19	17.21	5.52					

Tablo 25 incelendiğinde ergenlerin sürekli öfke ($F_{(4,429)} = .738, p > 0.05$), öfke-içte ($F_{(4,429)} = 1.098, p > 0.05$), öfke-dışa ($F_{(4,429)} = .087, p > 0.05$) ve öfke-kontrol ($F_{(4,429)} = 1.129, p > 0.05$) düzeylerinin baba eğitim durumuna göre istatistik derecede farklılık göstermediği gözlenmiştir.

“Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri algılanan ebeveynlik tutumu göre farklılık göstermekte midir?” alt problemine yanıt aranmasına yönelik uygulanan tek yönlü anova analizi sonuçları Tablo 18’de sunulmuştur.

Tablo 26. Ergenlerin Öfke Tarzları Düzeylerinin Algılanan Ebeveynlik Tutumuna Yönelik Tek Yönlü ANOVA Analizi Sonuçları

	Grup	N	X̄	SS	VK	KT	sd	KO	F	p
Sürekli Öfke	Demokrat	140	24.95	7.32	GA	732.792	4	183.198	3.884	.004
	Aşırı Koruyucu	121	25.65	6.76	Gİ	20236.848	429	47.172		
	Otoriter	84	28.17	6.72	T	20969.641	433			
	Mükemmeliyetçi	47	25.19	6.44						
	Tutarsız	42	27.83	6.32						
Öfke-İçte	Demokrat	140	17.74	5.61	GA	394.404	4	98.601	3.253	.012
	Aşırı Koruyucu	121	18.74	5.35	Gİ	13001.448	429	30.306		

	Otoriter	84	19.57	6.01	T	13395.853	433		
	Mükemmeliyetçi	47	18.02	4.88					
	Tutarsız	42	20.76	5.18					
	Demokrat	140	18.23	5.47	GA	85.224	4	21.306	.781 .538
	Aşırı Koruyucu	121	18.65	5.06	Gİ	11702.234	429	27.278	
Öfke-Dışa	Otoriter	84	19.15	4.96	T	11787.459	433		
	Mükemmeliyetçi	47	18.87	5.84					
	Tutarsız	42	19.62	4.59					
	Demokrat	140	19.94	5.35	GA	78.747	4	19.687	.773 .543
	Aşırı Koruyucu	121	19.07	4.82	Gİ	10921.695	429	25.458	
Öfke-Kontrol	Otoriter	84	19.17	4.29	T	11000.442	433		
	Mükemmeliyetçi	47	20.09	6.14					
	Tutarsız	42	19.19	4.65					

Tablo 26 incelendiğinde ergenlerin öfke-dışa ($F_{(4,429)} = .781, p > 0.05$) ve öfke- kontrol ($F_{(4,429)} = .773, p > 0.05$) düzeylerinin algılanan ebeveynlik tutumuna göre istatistik derecede farklılık göstermediği gözlenmiştir. Ancak ergenlerin sürekli öfke ($F_{(4,429)} = 3.884, p < 0.01$) ve öfke-içte ($F_{(4,429)} = 3.253, p < 0.05$) düzeylerinin algılanan ebeveynlik tutumuna göre istatistik derecede farklılık gösterdiği gözlenmiştir. Oluşan farkın hangi gruplar lehine olduğunu tespit etmek amacı ile bütün değişkenler için post hoc testlerinden Tukey testi işe koşulmuştur. Sonuçlara ilişkin Tukey testi sonuçları sırası ile sunulmuştur.

Tablo 27. Sürekli Öfke Düzeylerinin Algılanan Ebeveynlik Tutumu Tukey Testi Sonuçları

Grup		Ort. farkı	Sh	t	Cohen d	ptukey
Demokrat	Aşırı Koruyucu	-0.890	0.985	-0.904	-0.109	.946
	Otoriter	-3.835	1.091	-3.517	-0.470	.006
	Mükemmeliyetçi	-0.656	1.336	-0.491	-0.080	.996
	Tutarsız	-2.258	1.617	-1.397	-0.279	.729
	ihmalkar	-7.972	2.297	-3.470	-0.968	.008
Aşırı Koruyucu	Otoriter	-2.945	1.121	-2.628	-0.374	.093
	Mükemmeliyetçi	0.234	1.361	0.172	0.030	1.000
	Tutarsız	-1.368	1.638	-0.836	-0.178	.961
	ihmalkar	-7.082	2.312	-3.063	-0.907	.028
Otoriter	Mükemmeliyetçi	3.179	1.440	2.208	0.407	.236

	Tutarsız	1.577	1.703	0.926	0.209	.940
	İhmalkar	-4.137	2.359	-1.754	-0.537	.497
Mükemmeliyetçi	Tutarsız	-1.602	1.870	-0.857	-0.217	.956
	İhmalkar	-7.316	2.482	-2.948	-0.963	.039
Tutarsız	İhmalkar	-5.714	2.644	-2.161	-0.859	.258

Buna göretablo 27 görüldüğü gibi anne-babası otoriter ve ihmalkar ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin Sürekli Öfke algısının, anne-babası demokrat ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Benzer şekilde anne-babası ihmalkar ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin Sürekli Öfke algısının, anne-babası aşırı koruyucu ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha yüksektir. Son olarak mükemmeliyetçi ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin Sürekli Öfke algısının, anne-babası ihmalkar ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha düşüktür.

Tablo 28. Öfke-İçte Düzeylerinin Algılanan Ebeveynlik Tutumu Tukey Testi Sonuçları

Grup		Ort. farkı	Sh	t	Cohen d	p _{Tukey}
Demokrat	Aşırı Koruyucu	-0.954	0.718	-1.329	-0.177	0.769
	Otoriter	-2.305	0.795	-2.898	-0.367	0.045
	Mükemmeliyetçi	-0.165	0.975	-0.169	-0.031	1.000
	Tutarsız	-2.603	1.180	-2.206	-0.482	0.237
	İhmalkar	-4.908	1.677	-2.927	-0.877	0.042
Aşırı Koruyucu	Otoriter	-1.351	0.818	-1.650	-0.217	0.566
	Mükemmeliyetçi	0.789	0.994	0.794	0.154	0.969
	Tutarsız	-1.649	1.196	-1.379	-0.317	0.739
	İhmalkar	-3.954	1.688	-2.343	-0.731	0.179
Otoriter	Mükemmeliyetçi	2.139	1.051	2.035	0.326	0.324
	Tutarsız	-0.299	1.244	-0.240	-0.044	1.000
	İhmalkar	-2.604	1.722	-1.512	-0.357	0.657
Mükemmeliyetçi	Tutarsız	-2.438	1.365	-1.785	-0.512	0.476
	İhmalkar	-4.743	1.812	-2.617	-0.922	0.095
Tutarsız	İhmalkar	-2.305	1.930	-1.194	-0.425	0.840

Buna göretablo 28 görüldüğü gibi anne-babası otoriter ve ihmalkar ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin Öfke içte algısının, anne-babası demokrat ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

“Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri aile şekli göre farklılık göstermekte midir?” alt problemine yanıt aranmasına yönelik uygulanan bağımsız örneklem t-testi sonuçları Tablo 29'da sunulmuştur.

Tablo 29. Ergenlerin Öfke Tarzları Düzeylerinin Aile Şekline Yönelik Bağımsız Örneklem t-Testi Sonuçları

	Grup	N	X̄	SS	t	sd	p
Sürekli Öfke	Geniş Aile	337	25.97	6.82	-.593	432	.553
	Çekirdek Aile	97	26.44	7.45			
Öfke-İçte	Geniş Aile	337	18.60	5.43	-.694	432	.488
	Çekirdek Aile	97	19.04	6.02			
Öfke-Dışa	Geniş Aile	337	18.71	5.26	-.136	432	.892
	Çekirdek Aile	97	18.79	5.10			
Öfke-Kontrol	Geniş Aile	337	19.58	4.95	.694	432	.488
	Çekirdek Aile	97	19.18	5.37			

Tablo 29 incelendiğinde ergenlerin sürekli öfke ($t_{(432)} = -.593, p > 0.05$), öfke-içte ($t_{(432)} = -.694, p > 0.05$), öfke-dışa ($t_{(432)} = -.136, p > 0.05$) ve öfke-kontrol ($t_{(432)} = .694, p > 0.05$) düzeylerinin aile şekline göre istatistik derecede farklılık göstermediği gözlenmiştir

“Ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısı ile sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” problemine yanıt aranmasına yönelik uygulanan Pearson Korelasyon Analizi sonuçları Tablo 30'da sunulmuştur.

Tablo 30. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar ile Öfke Tarzları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi (n=434)

Değişkenler	Sürekli Öfke	Öfke-İçte	Öfke-Dışa	Öfke-Kontrol
Psikolojik İstismar	r	.31**	.34**	.20**
	p	.000	.000	.000
Yıldırma/Aşağılama	r	.29**	.33**	.19**
	p	.000	.000	.000
Duygusal Tepki Vermeyi Reddetme	r	.23**	.24**	.17**
	p	.000	.000	.000

Suçta Yöneltilme	R	.26**	.30**	.17**	-.12*
	P	.000	.000	.000	.015
Reddetme/İzolasyon	R	.29**	.32**	.13**	-.16**
	P	.000	.000	.007	.001

** $p < 0.001$, * $p < 0.05$

Tablo 30'da sunulan Pearson Korelasyon Analizi sonuçları göz önünde bulundurulduğunda, ergenlerin sürekli öfke düzeyleri ile Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar ($r_{(432)} = .31$; $p < 0.001$), yıldırma/aşağılama ($r_{(432)} = .29$; $p < 0.001$), duygusal tepki vermeyi reddetme ($r_{(432)} = .23$; $p < 0.001$), suçta yöneltilme ($r_{(432)} = .26$; $p < 0.001$) ve reddetme/izolasyon ($r_{(432)} = .29$; $p < 0.001$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin öfke-içte düzeyleri ile ergenlerin algıladığı psikolojik istismar ($r_{(432)} = .34$; $p < 0.001$), yıldırma/aşağılama ($r_{(432)} = .33$; $p < 0.001$), duygusal tepki vermeyi reddetme ($r_{(432)} = .24$; $p < 0.001$), suçta yöneltilme ($r_{(432)} = .30$; $p < 0.001$) ve reddetme/izolasyon ($r_{(432)} = .32$; $p < 0.001$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin öfke-dışta düzeyleri ile algıladığı ebeveyn psikolojik istismar ($r_{(432)} = .20$; $p < 0.001$), yıldırma/aşağılama ($r_{(432)} = .19$; $p < 0.001$), duygusal tepki vermeyi reddetme ($r_{(432)} = .17$; $p < 0.001$), suçta yöneltilme ($r_{(432)} = .17$; $p < 0.001$) ve reddetme/izolasyon ($r_{(432)} = .13$; $p < 0.001$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Ergenlerin öfke-kontrol düzeyleri ile algıladığı ebeveyn psikolojik istismar ($r_{(432)} = -.17$; $p < 0.001$), yıldırma/aşağılama ($r_{(432)} = -.12$; $p < 0.05$), duygusal tepki vermeyi reddetme ($r_{(432)} = -.19$; $p < 0.001$), suçta yöneltilme ($r_{(432)} = -.12$; $p < 0.05$) ve reddetme/izolasyon ($r_{(432)} = -.16$; $p < 0.001$) arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

“Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeylerinin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri üzerinde etkisi var mıdır?” problemine yanıt aranmasına yönelik uygulanan Basit Doğrusal Regresyon Analizi sonuçları Tablo 31'de, Tablo 32'de, Tablo 33'de ve Tablo 34'de sunulmuştur.

Tablo 31. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Sürekli Öfke Düzeyleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	B	SH	β	T	p	R	R ²	F	p
Sürekli Öfke	Psikolojik İstismar	.138	.020	.31	16.800	.000311	.097	.10	46.246	.000

Tablo 31'deki bilgilere göre, ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar sürekli öfke düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir ($F_{(1-432)}= 46.246$; $p < 0.001$; $R^2= \%10$). Buna göre ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısının ($\beta = .31$) sürekli öfke düzeyleri üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu gözlenmiştir.

Tablo 32. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Öfke-İçte Gösterme Düzeyleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	B	SH	β	T	p	R	R ²	F	p
Öfke-İçte	Psikolojik İstismar	.122	.016	.344	7.625	.000344	.119	.12	58.142	.000

Tablo 32'deki bilgilere göre, ergenlerin ebeveynleri tarafından algılanan psikolojik istismar algısının öfke-içte düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir ($F_{(1-432)}= 58.142$; $p < 0.001$; $R^2= \%12$). Buna göre ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısının ($\beta = .34$) öfke-içte düzeyleri üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu gözlenmiştir.

Tablo 33 Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Öfkeyi-Dışta Gösterme Düzeyleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	B	SH	β	t	p	R	R ²	F	p
Öfke-Dışa	Psikolojik İstismar	.065	.016	.197	4.169	.000197	.039	.04	17.383	.000

Tablo 33'deki bilgilere göre, ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeylerine öfke-dışa düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir ($F_{(1-432)}= 17.383$; $p < 0.001$; $R^2= \%4$). Buna göre ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısının ($\beta = .20$) öfke-dışa düzeyleri üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu gözlenmiştir.

Tablo 34. Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Öfke-Kontrol Düzeyleri Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	B	SH	β	t	p	R	R ²	F	p
Öfke-Kontrol	Psikolojik İstismar	-.054	.015	-.168	-3.548	.000168	.028	.12	12.589	.000

Tablo 34'deki bilgilere göre, ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar öfke-kontrol düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir ($F_{(1-432)} = 12.589$; $p < 0.001$; $R^2 = \%3$). Buna göre ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısının ($\beta = -.17$) öfke-kontrol düzeyleri üzerinde negatif yönde etkisi olduğu gözlenmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA

Bu çalışmada ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. Benzer şekilde Altunten (2019) tarafından Türkiye'nin bir ilinde yapılan araştırmada 365 ergen arasında düzenlenen çalışma sonucunda ergenlerin anneleri ve babaları tarafından algıladıkları duygusal/psikolojik istismar düzeyinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Bu çalışmada ergenlerin ebeveyn yıldırma/aşağılama algısı düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. Benzer şekilde Altunten (2019) tarafından yapılan çalışma sonucunda ergenlerin anneleri ve babaları tarafından algıladıkları aşağılama düzeyinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Bu çalışmada ergenlerin ebeveyn duygusal tepki vermeyi reddetme düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. Benzer şekilde Altunten (2019) tarafından yapılan çalışma sonucunda ergenlerin anneleri ve babaları tarafından algıladıkları gizli reddetme düzeyinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Bu çalışmada ergenlerin ebeveyn reddetme/izolasyon düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. Benzer şekilde Altunten (2019) tarafından yapılan çalışma sonucunda ergenlerin anneleri tarafından algıladıkları şiddetli reddetme düzeyinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. Buna ek olarak Altunten (2019) tarafından yapılan çalışma sonucunda erkek ergenlerin babaları tarafından algıladıkları şiddetli reddetme düzeyinin kız ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Bu çalışmada ergenlerin sürekli öfke düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. Benzer şekilde Tekin Seymenoğlu (2019) tarafından 579 ergen arasında gerçekleştirilen araştırma sonucunda ergenlerin sürekli öfke düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Bu çalışmada ergenlerin öfke-içte düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. Benzer şekilde Tekin Seymenoğlu (2019) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonucunda ergenlerin öfke-içte düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Bu çalışmada ergenlerin öfke-dışa düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. Benzer şekilde Tekin Seymenoğlu (2019) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonucunda ergenlerin öfke-dışa düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Bu çalışmada ergenlerin öfke-kontrol düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. Benzer şekilde Tekin Seymenoğlu (2019) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonucunda ergenlerin öfke-kontrol düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Bu bölümde araştırma sonucunda elde edilen bulgular sırası ile tartışılmıştır.

Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeylerinin Demografik Değişkenlere Yönelik Tartışma ve Yorum

Ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısı düzeyleri cinsiyet göre incelenmiş ve ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar, yıldırma, duygusal tepki vermeyi reddetme, suça yöneltme, ve reddetme/izolasyon algısı düzeylerinin kızlarda ve erkeklerde benzer olduğu sonucuna varılmıştır. Alan yazısındaki çalışmalar incelendiğinde mevcut çalışma ile paralel sonuçlar elde edilmiştir. Algılanan psikolojik istismarın kadın ve erkeklere göre değişmediği vurgulanmıştır (Çeşmeci, 1995)

Ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısı düzeyleri yaş göre incelenmiş ebeveyn psikolojik istismar, yıldırma/aşağılama, duygusal tepki vermeyi reddetme suça yöneltme ve reddetme/izolasyon algısı düzeylerinin yaşa göre değişmediği görülmüştür. Ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısı düzeyleri doğum sırası göre araştırılmış ve ebeveyn psikolojik istismar, yıldırma/aşağılama, duygusal tepki vermeyi reddetme, suça yöneltme ve reddetme/izolasyon algısı düzeylerinin doğum sırasına göre değişmediği belirlenmiştir. Ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısı düzeyleri geniş ailede ve çekirdek ailede yaşıyor olmalarına incelenmiş ve ebeveyn psikolojik istismar, yıldırma/aşağılama, duygusal tepki vermeyi reddetme, suça

yönelme ve reddetme/izolasyon algısı düzeylerinin aile şekline göre değişmediği görülmüştür.

Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyleri aylık ortalama gelir göre incelenmiş ve ebeveyn psikolojik istismar, yıldırma/aşağılama, duygusal tepki vermeyi reddetme, suça yönelme ve reddetme/izolasyon algısı düzeylerinin aylık ortalama gelire göre bir değişiklik göstermediği tespit edilmiştir. Burada araştırmanın örneklem sayısı ve örneklem seçimi göz ardı etmemekle birlikte çıkan sonucun tam tersini destekleyen sonuçlarda literatür araştırmasında yerini almaktadır. Her ne kadar mevcut araştırmada herhangi bir farklılık bulunmamış olsa da Hoffman (2003) psikolojik istismarın ailenin sosya-ekonomik durumu ile yakın ilişkili olduğunu belirtmiştir. Ailenin düşük sosyo-ekonomik durumunun onların eğitim, iş ve diğer sosyal kaynaklara erişimini etkileyeceği ve bununda ebeveynlerin çocuklara karşı daha cezalandırıcı ve sert davranmaya itebileceğini belirtmiştir.

Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyleri anne eğitim durumu göre incelenmesine yönelik yapılan analizlerde annesi okur-yazar olmayan ergenlerin suça yönelme algısının annesi eğitilmiş olan ergenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Benzer şekilde annesi okur-yazar olmayan ergenlerin reddetme/izolasyon algısının annesi eğitilmiş olan ergenlere göre daha yüksektir. Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyleri baba eğitim durumu göre değişimi incelenmiş ve baba eğitim durumunun ebeveyn psikolojik istismar, yıldırma/aşağılama, duygusal tepki vermeyi reddetme, suça yönelme ve reddetme/izolasyon algısı düzeylerini üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Araştırma bulguları neticesinde özellikle eğitim almamış olan annelerin psikolojik istismar algısına sebep olduğu görüldüğü ancak babanın ergenler üzerinde aynı etkiyi bırakmadığı tespit edilmiştir. Araştırmanın bu yönünden bakıldığında anne ve çocuk bağını iyileşmesi ve olumlu bir ilişkinin var olmasında önemli bir faktör olan eğitimin; çocukların gelişimsel ihtiyaçlarını giderme konusunda bilinçli haline gelmesinde olanak sağlar. Her yaşın dönemsel ihtiyaçlarını karşılamak için ebeveynlerin ve çocuğun bakımını üstlenen kişilerin belli görevleri vardır. Çocuğun anne karnında başlayan bu serüveni zamanın her bölümünde bu görevleri gidermeye ihtiyaç duymaktadır. İhtiyaçlarını gidermede bakımını gidermede yegane sorumlusu olarak görülen annenin çocuğuyla en çok zaman geçirmesinde rol oynamakta ilk

sırada yer almaktadır. Dolayısıyla Çocuğa gösterilen tüm muamelede kişiliğine tohum atmakta ve farkında olmadan eksik bıraktığı duygularına temas etmede eksiklik yaşadığı surede araştırmanın değişken olarak gösterilen istismar kavramına denk gelmekte ve tanıma uymaktadır. Dolayısıyla annenin babaya göre çocuğa bıraktığı etkisi daha fazla olmaktadır. Sonuç olarak anneden sevgi, şefkat ve ilgi bileşenlerini içeren güven kavramına karşı farkındalığı arttıkça istismar düzeyi azalmaktadır. Araştırmanın bu aşamasında ebeveyn eğitim durumların çocukların psikolojik istismar algısına etkisi olduğu vurgusu yapılmış ve buna neden olan olası etkenler üzerine düşünülmüştür.

Hoffman (2003) belirttiği gibi ebeveynlerin eğitim almamış olması hem ebeveynliğe ilişkin bilgilerin eksik olmasına hem de çocuğa yönelik istismarın olağan karşılanmasına sebep olmaktadır. Buna göre eğitim kaynakların ulaşamamak beraberinde sosyal olarak da birçok kaynağa ulaşmaya engel olmaktadır. Bu durumdaki ebeveynler çocuklarına karşı ihmalkâr ve sert davranışlar içerisinde olabilmektedir.

Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyleri algılanan ebeveynlik tutumu göre değişimi incelenmiş ve ebeveyn psikolojik istismar, yıldırma/aşağılama, duygusal tepki vermeyi reddetme, suça yöneltme ve reddetme/izolasyon algısı düzeylerinde algılanan ebeveynlik tutumuna göre değiştiği sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak anne-babası otoriter veya tutarsız ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar, yıldırma/aşağılama, duygusal tepki vermeyi reddetme, suça yöneltme ve reddetme/izolasyon algısının, anne-babası demokrat, aşırı koruyucu ve mükemmeliyetçi ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Mevcut araştırma bulguları alan yazın ile benzerlikler göstermektedir. Özellikle otoriter aile stilinin duygusal istismar hatta fiziksel istismar ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Rodriguez, 2010). Anne – baba çocuğuna karşı aldığı tavırların toplamındaki davranışların tümüne tutum olarak adlandırdığımız da çocuğun yaşamına uyum sağlayıcı hareketler gelişimini destekler. Bunun eksi yönündeki eylemler özellikle anne- baba tutumundaki farklı nüanslar ve buna ek olarak otoriter ebeveyn tutumu bireyin yaşamsal fonksiyonlarını zedelemesine yol açmakta ve duygusal boşluk oluşturmada etmen olarak kendisini göstermektedir.

Dolayısıyla bireyin anne ve babasından algıladığı psikolojik istismar algısı ebeveyn tutumuna göre değişim gösterdiği düşünülmektedir.

Otoriter olan anne ve babalar çocuklarından itaat etmelerini ve sorgulamamalarını beklemektedirler. Tutarsız anne babalar ise çocuklara karşı davranışları sıklıkla değişmekte çocukların ihtiyaçları ve istekleri dikkate alınmaz. Bu çocuklar sosyal ve bilişsel olarak etkilenmekte ve yetişkinlikte sorun yaşamaktadır (Adalbjarnardottir&Hafsteinsson, 2001; Reppold&Hutz, 2003). Araştırmalar özellikle otoriter anne babaların psikolojik istismara eğilimli olduklarını göstermiştir (Haskett, Scott ve Fann, 1995). Bu durumda uzun vade de çocukların ve gençlerin sosyal ve bilişsel olarak yetersizlikler yaşamasına sebep olacağı belirtilmiştir (Iwaniec,1996; Moor&Silvern, 2006).

Ergenlerin Öfke Tarzları Düzeylerinin Demografik Değişkenlerin İncelenmesine Yönelik Tartışma ve Yorum

Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri cinsiyet göre incelenmiş ve ergenlerin sürekli öfke, öfke-içte, öfke-dışa, ve öfke-kontrol düzeylerinin cinsiyete göre değişmediği sonucuna varılmıştır. Yapılan çalışmalar mevcut destekler nitelikte sonuçlara ulaşılmıştır. Tekin Seymenoğlu (2019) tarafından ergenlerle yapılan çalışmada ergenlerin öfke düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. Diğer yandan yapılan başka çalışmalar ise öfkeyi ifade etmenin cinsiyete göre farklılaştığı ortaya konulmaktadır. Tambağ ve Öz (2013) yaptıkları çalışmada kızların erkeklerden daha yüksek öfke belirti puanları gösterdiklerini tespit etmişlerdir. Benzer şekilde Sala da (1997) araştırmasında kızların daha fazla öfke yaşadıkları ve bunu yansıttıklarını söylemiştir. Bu araştırmaların tam aksine Balkaya ve Şahin (2003)yaptıkları çalışmada mevcut araştırmayı destekler şekilde cinsiyete göre öfke ifade etmede farklılık olmadığını belirtmişlerdir.

Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri yaş göre incelenmiş ve sadece ergenlerin öfke-içte düzeylerinin yaşa göre değiştiği tespit edilmiştir. Buna göre 16 yaş ve üzeri olan ergenlerin öfke-içte düzeylerinin, 14-15 yaş arası olan ergenlere kıyasla daha yüksektir. Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri doğum sırası göre incelenmiş ve ergenlerin sürekli öfke, öfke-içte, öfke-dışa, ve öfke-kontrol düzeylerinin doğum sırasına göre değişmediği sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak

ergenleri ilk, ortanca veya son çocuk olmalarının onların öfke tarzlarına etki etmediği söylenebilir. Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri aylık ortalama gelir göre incelenmiş ve ergenlerin sürekli öfke, öfke-içte, öfke-dışa, ve öfke-kontrol düzeylerinin aylık gelire göre değişmediği tespit edilmiştir. Sonuç olarak ergenlerin düşük veya yüksek gelir grubunda olmaları onların öfke tarzlarına etki etmediği söylenebilir.

16 yaşındaki ergen bireylerin üzerinde yetişkin insanların etkisi büyük olur. Duygusal anlamda kendini daha iyi yönetme, aile içi ilişkilerine karşı daha duyarlı hale gelmekte ve ön plana çıkma arzusu olmasından dolayı ebeveynlere karşı uyarıcıları daha açık hale gelmektedir. Bu dönemde karşılanamayan ve ortama atılan negatif duygu durumunun varlığı ergen bireylerin iç dünyasına yansımakta ve öfke duygusunun ifade etmesine yansımaktadır. Sonuç itibariyle istismarın öfke-içte veya öfke-dışta kavramlarıyla doğru orantıda olduğu olasılıklar doğrultuda değerlendirilip olası etmenler etrafında düşünülmüştür.

Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri anne ve babanın eğitim durumu göre incelenmiş ve ergenlerin sürekli öfke, öfke-içte, öfke-dışa, ve öfke-kontrol düzeylerinin annenin ve babanın eğitim durumuna göre değişmediği tespit edilmiştir. Sonuç olarak anne ve babanın eğitilmiş ve eğitim almamış olması öfke tarzları üzerinde etkili olmadığı söylenebilir. Diğer yandan başka araştırmalarda tam aksi yönde sonuçlarda elde edilmiştir. Örneğin Okman (1999) tarafından ergenlerin öfke ifade tarzları anne-babanın eğitim durumuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelediği çalışma annenin eğitim durumunun ortaokul veya lise ve yüksekokul veya üniversite düzeyinde olmasının ergenin öfke-dışa boyutu üzerinde olumlu etki yaptığı; benzer şekilde babanın yüksekokul veya üniversite düzeyinde eğitilmiş olmasının ise, ergenin öfke-kontrol boyutu üzerinde olumlu etki yaptığı belirlenmiştir.

Ergenlerin öfke tarzları düzeylerinin algılanan ebeveynlik tutumuna incelenmiş ergenlerin öfke-dışa ve öfke-kontrol düzeylerinin algılanan ebeveynlik tutumuna göre farklılaşmadığı ancak sürekli öfke ve öfke-içte düzeylerinin algılanan ebeveynlik tutumuna değiştiği sonucuna varılmıştır.

Ergenlerin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri geniş ailede veya çekirdek ailede yaşamasına göre incelenmiş ve ergenlerin sürekli öfke, öfke-içte, öfke-dışa, ve öfke-kontrol düzeylerinin aile şekline göre değişmediği tespit edilmiştir.

Ergenlerin Algıladığı Ebeveyn Psikolojik İstismar Düzeylerin Öfke Tarzları Üzerindeki Etkisinin İncelenmesine İlişkin Tartışma ve Yorum

Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyi ile sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Buna göre ergenlerin sürekli öfke düzeyleri ile algıladığı ebeveyn psikolojik istismar algısı, yıldırma/aşağılama, duygusal tepki vermeyi reddetme, suça yöneltme ve reddetme/izolasyon arasında pozitif ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyi artıkça sürekli öfke düzeyleri de artmaktadır. Ergenlerin öfke-içte düzeyleri ile psikolojik istismar algısı, yıldırma/aşağılama, duygusal tepki vermeyi reddetme, suça yöneltme ve reddetme/izolasyon arasında pozitif ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar algısı artıkça öfke-içte düzeyleri de artmaktadır. Ergenlerin öfke-dışa düzeyleri psikolojik istismar algısı, yıldırma/aşağılama, duygusal tepki vermeyi reddetme, suça yöneltme ve reddetme/izolasyon arasında pozitif ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ergenlerin psikolojik istismar algısı artıkça öfke-dışa düzeyleri de artmaktadır. Ergenlerin öfke- kontrol düzeyleri ile psikolojik istismar algısı, yıldırma/aşağılama, duygusal tepki vermeyi reddetme, suça yöneltme ve reddetme/izolasyon arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ergenlerin psikolojik istismar algısı artıkça öfke-kontrol düzeyleri düşmektedir.

Psikolojik istismara maruz kalan bireylerin duygularını ifade etmede sıkıntı yaşadıkları düşünülmektedir. Anne- Baba çocuğun ruhuna temas etmede zorluk yaşaması durumunda yaşadığı içsel süreçlerindeki enerjiyi doğru aktarmalarına engel olmakta ve duygu dünyasındaki bu boşluklarını doldurmak için çevresel uyarıcılara daha çok açık hale gelip hassaslaşmaktadırlar. Ergenlerin dönemsel durumunda ötürü bu uyarıcıları kendi benliklerinde hissetmeleri ve bu duruma anlam vermeleri öfkelerini yansıtma biçimine yansımadaki farklılığa yol açtığı düşünülmektedir.

Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeylerinin sürekli öfke ve öfke tarzları düzeyleri üzerinde yordayıcılığı incelenmiş ve psikolojik istismar algısının

sürekli öfkeyi pozitif yordadığı tespit edilmiştir. Psikolojik istismar algısı yükseldikçe sürekli öfkede artmaktadır. Benzer şekilde psikolojik istismar algısının öfke-içteyi pozitif yönde yordadığı yani psikolojik istismar algısı yükseldikçe öfke- içte de yükselmektedir. Aynı sonuçlar öfke-dışta içinde elde edilmiştir. Psikolojik istismar algısı artıkça öfke-dışta da artmaktadır. Diğer yandan psikolojik istismar algısı öfke kontrolü negatif yönde yordamaktadır. Buna göre psikolojik istismar algısı arttıkça öfke kontrolü azalmaktadır. Psikolojik istismarın en büyük etkisinin öfke-içte üzerinde olurken onu sırası ile sürekli öfke ve öfke-dışta izlemektedir. En az etkisi ise öfke-kontrol üzerinde olduğu tespit edilmiştir.

Alan yazında yapılan çalışmalar öfkeyi ifade etme ve psikolojik istismar arasındaki ilişkilere açıklık getirmektedir. Bu alanda çalışmaların büyük çoğunluğu öfke sonrası meydana gelen şiddet üzerine odaklanmıştır. Öfke ve şiddet davranışlarının ortaya çıkmasındaki en büyük etken çocukta başlayan ve daha sonra devam eden fiziksel, cinsel ve duygusal istismardır (Osvath, Voros ve Fekete 2004).Nitekim mevcut çalışmada da psikolojik istismar ile öfke tarzları arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir.

Yıldırım (2010) çalışmasında mevcut araştırma sonuçları ile paralel sonuçlar bulmuştur. Buna göre duygusal istismar ile sürekli öfke, öfke içte ve öfke dışta puanları arasında pozitif yönde ilişkiler tespit etmiştir. Diğer yandan öfke kontrol ile ise negatif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur. Bu sonuçlara göre duygusal istismara uğramış bireylerin, diğer istismar tiplerine göre hayatları boyunca daha öfkeli kişiler olabileceğini, yaşadıkları öfkelerini ise kendilerine ve çevrelerine daha fazla yansıtılabilmektedirler (Kwong, Bartholomew, Henderson, &Trinke, 2003).Son yıllarda duygularını düzenlemede yaşanan zorluklar ile psikolojik istismar arasındaki ilişkileri araştıran çalışmalarda öfke ve saldırganlık davranışlarının özellikle erken yaşta başlayan istismardan kaynaklandığı ileri sürülmüştür (Gratz, Paulson, Jakupcak, &Tull, 2009). Özellikle öfke ve öfkeyi ifade etme tarzları çocuklukta yaşanan travmatik yaşantılara bağlanmıştır (Eckhardt, Samper, & Murphy, 2008). Duyguyu düzenleme her yaşta farklılık göstermektedir. Yeni koşullara uyum sağlama ve yeni olguları benimseme özellikle ergenlik döneminde daha çok güçleşmektedir. Ergenlerin belli duyguları ifade etmesindeki farklılığı çevresel ve toplumsal faktörlerden dolayı değişmektedir. Bu dönemde özellikle ait olma duygusu

gelişmediğinde veya buna ortam hazırlayan bir ebeveyn durumu olmadığında belli duyguları yaşama şeklinde dalgalar meydana gelmektedir. Özellikle Öfke duygusu aşığılık kompleksi yaşayan ve prestiji kaybetme durumuyla baş başa kalan ergenlerde daha fazla yaşanmaktadır. Ebeveynleri tarafından ortama atılan çocuklarını reddetme, aşığılama, duygusal teması inkar gibi psikolojik istismarın alt boyutlarını oluşturan bu kavramların varlığı ergenlerin öfkesini yansıdığını araştırma sonucuyla desteklenmiş olup olası etkenler üzerine durumlar düşünülüp tartışılmıştır.

Duygu düzenleme ve öfkeyi ifade etme ebeveynlerin çocuğa bakımı bağlamında gelişmektedir (Lanius, Bluhm ve Frewen, 2011). Ebeveynler çocuğa ve gence sadece temel ihtiyaçlarını gidermek için değil aynı zamanda kendini düzenleme ve dış dünyaya tepki verme bağlamında da yardımcı olur. Özellikle yaşanan istismar veya travma durumunda bireylerin sağlıklı kişiler arası ilişkiler geliştirme, duygusal düzenleme ve nihayetinde öfkesini doğru şekilde ifade etme süreçlerini aksatmaktadır (Burns, Jackson ve Harding, 2010). Ergenler kendini tanımak için mütemadiyen “Ben Kimim” sorusunu kendilerine sormakta yanıt aramaktadırlar. Öz düzenleme becerisini aktif hale getirmekte ve buna uyum sağlamak için çaba sarf etmektedirler. Ebeveynlerin bu süreçlere handikap geliştirerek duygularını düzenleme de yetersiz kalmaları istismara yol açan davranışsal süreçler yaşatmaları ergenlerin öfkesini sağlıklı biçimde göstermelerine neden olduğu düşünülmektedir.

Anne babaların çocukluk ve ergenlik dönemimde verdikleri sorumluluk ve beklentiler arasındaki denge güvene dayalı bir ilişkinin gelişmesine katkıda bulunur. Sağlıklı karşılıklı ilişkiler bu dönemlerin daha az sorunla geçirilmesine katkı sunar (Freidman 1986,Orvin 1997).

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ

- 1) Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyinin sürekli öfke düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Buna göre ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısının sürekli öfke düzeyleri üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu gözlenmiştir.
- 2) Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyinin öfke-içte düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Buna göre ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısının öfke-içte düzeyleri üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu gözlenmiştir.
- 3) Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyinin öfke-dışa düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Buna göre ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısının öfke-dışa düzeyleri üzerinde pozitif yönde etkisi olduğu gözlenmiştir.
- 4) Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar düzeyinin öfke-kontrol düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Buna göre ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısının öfke-kontrol düzeyleri üzerinde negatif yönde etkisi olduğu gözlenmiştir.
- 5) Ergenlerin sürekli öfke düzeyleri ile Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar algısı, yıldırma/aşağılama, duygusal tepki vermeyi reddetme, suçla yönelme ve reddetme/izolasyon arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.
- 6) Ergenlerin öfke-içte düzeyleri ile Ergen algıladığı ebeveyn psikolojik istismar, yıldırma/aşağılama, duygusal tepki vermeyi reddetme, suçla

yöneltme ve reddetme/izolasyon arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

- 7) Ergenlerin öfke-dışa düzeyleri ile algıladığı ebeveyn psikolojik istismar, yıldırma/aşağılama, duygusal tepki vermeyi reddetme, suça yöneltme ve reddetme/izolasyon arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.
- 8) Ergenlerin öfke-kontrol düzeyleri ile algıladığı ebeveyn psikolojik istismar, yıldırma/aşağılama, duygusal tepki vermeyi reddetme, suça yöneltme ve reddetme/izolasyon arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir.
- 9) Ergenlerin algıladığı ebeveyn psikolojik istismar algısı düzeylerinin cinsiyete, yaşa, doğum sırasına, aylık ortalama gelire, anne eğitim durumuna, baba eğitim durumuna ve aile şekline göre anlamlı bir farklılık göstermediği ancak algılanan ebeveynlik tutumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre anne-babası otoriter veya tutarsız ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn psikolojik istismar algısının, anne-babası demokrat, aşırı koruyucu ve mükemmeliyetçi ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir.
- 10) Ergenlerin ebeveyn yıldırma/aşağılama algısı düzeylerinin cinsiyete, yaşa, doğum sırasına, aylık ortalama gelire, anne eğitim durumuna, baba eğitim durumuna ve aile şekline göre anlamlı bir farklılık göstermediği ancak algılanan ebeveynlik tutumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre anne-babası otoriter veya tutarsız ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn yıldırma/aşağılama algısının, anne-babası demokrat, aşırı koruyucu ve mükemmeliyetçi ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir.
- 11) Ergenlerin ebeveyn duygusal tepki vermeyi reddetme algısı düzeylerinin cinsiyete, yaşa, doğum sırasına, aylık ortalama gelire, anne eğitim durumuna, baba eğitim durumuna ve aile şekline göre anlamlı bir farklılık göstermediği

ancak algılanan ebeveynlik tutumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre anne-babası otoriter veya tutarsız ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn duygusal tepki vermeyi reddetme algısının, anne-babası demokrat, aşırı koruyucu ve mükemmeliyetçi ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir

12) Ergenlerin ebeveyn suça yöneltme algısı düzeylerinin cinsiyete, yaşa, doğum sırasına, aylık ortalama gelire, baba eğitim durumuna ve aile şekline göre anlamlı bir farklılık göstermediği ancak anne eğitim durumuna ve algılanan ebeveynlik tutumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre annesi okur-yazar olmayan ergenlerin ebeveyn suça yöneltme algısının, annesi eğitim almış olan ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

13) Anne-babası otoriter veya tutarsız ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn suça yöneltme algısının, anne-babası demokrat, aşırı koruyucu ve mükemmeliyetçi ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir

14) Ergenlerin ebeveyn reddetme/izolasyon algısı düzeylerinin cinsiyete, yaşa, doğum sırasına, aylık ortalama gelire, baba eğitim durumuna ve aile şekline göre anlamlı bir farklılık göstermediği ancak anne eğitim durumuna ve algılanan ebeveynlik tutumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre annesi okur-yazar olmayan ergenlerin ebeveyn reddetme/izolasyon algısının, annesi eğitim almış olan ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Buna ek olarak anne-babası otoriter veya tutarsız ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin ebeveyn reddetme/izolasyon algısının, anne-babası demokrat, aşırı koruyucu ve mükemmeliyetçi ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

15) Ergenlerin sürekli öfke düzeylerinin cinsiyete, yaşa, doğum sırasına, aylık ortalama gelire, anne eğitim durumuna, baba eğitim durumuna ve aile şekline göre anlamlı bir farklılık göstermediği ancak algılanan ebeveynlik tutumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre anne-babası

otoriter veya tutarsız ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin sürekli öfke, anne-babası demokrat, aşırı koruyucu ve mükemmeliyetçi ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

16) Ergenlerin öfke-içte düzeylerinin cinsiyete, doğum sırasına, aylık ortalama gelire, anne eğitim durumuna, baba eğitim durumuna ve aile şekline göre anlamlı bir farklılık göstermediği ancak yaşa ve algılanan ebeveynlik tutumuna göre anlamlı bir farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Buna göre 16 yaş ve üzeri olan ergenlerin öfke-içte düzeylerinin, 14-15 yaş arası olan ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Buna ek olarak anne-babası otoriter veya tutarsız ebeveyn tutumu gösteren ergenlerin öfke-içte, anne-babası demokrat, aşırı koruyucu ve mükemmeliyetçi ebeveyn tutumu gösteren ergenlere kıyasla daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

17) Ergenlerin öfke-dışa düzeylerinin cinsiyete, yaşa, doğum sırasına, aylık ortalama gelire, anne eğitim durumuna, baba eğitim durumuna, algılanan ebeveynlik tutumuna ve aile şekline göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

18) Ergenlerin öfke-kontrol düzeylerinin cinsiyete, yaşa, doğum sırasına, aylık ortalama gelire, anne eğitim durumuna, baba eğitim durumuna, algılanan ebeveynlik tutumuna ve aile şekline göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

ÖNERİLER

- 1) Bu çalışmanın genelinde öfke ve öfkeyi ifade etme tarzı üzerinde önemli risk faktörlerinden biri olan Ebeveynden algılanan psikolojik istismar değişkeni üzerindeki etkisi incelenmiştir. Yapılan bu çalışmadan elde edilen sonuçların yalnızca psikolojik istismar ile sınırlı kalmaması ve ileriye yönelik yapılacak çalışmalarda istismarın diğer formlarının da incelenmesi ve ele alınması yararlı olacağı düşünülmektedir.
- 2) Ülkemizin son zamanlarında oldukça gündemde olan Ebeveyn tarafından sergilenen psikolojik istismar durumunun çocuğun her döneminde etkisini göstermektedir. Buna istinaden okullarda anne-baba eğitimine önem verilerek çocukların dönemsel ihtiyaçlarına ve duygu dokunumuyla ilgili çalışmalar yapıp ebeveynlerin farkındalığı arttırılacağı ve böylelikle eylemsel değişikliğin oluşmasını sağlayacağı düşünülmektedir.
- 3) Okullarda Aile sınıfı açılarak orada ebeveyn ve ergen bireylerin etkileşimini destekleyecek bu yaş grubuyla sınırlı kalmayarak okula yeni adım atmış bireyleri de kapsayan alanında yetkin bireyler tarafından etkinlikler düzenlenmesi, verilmesi ve bu nitelikte öngörülen içeriğin oluşturulması aile, duygu ve iletişimi güçlendireceği düşünülmektedir.
- 4) Yapılan bu çalışmanın farklı yaş gruplarına yapılarak değişkenlerin arttırılması ve örneklem sayısı genişleterek yapılması sonuçların daha kapsamlı olacağı düşünülmektedir.
- 5) Öfke ve öfkeyi gösterme biçimleri konusunu barındıran seminer ve önleyici ve gelişimsel program hazırlanıp devlet/kamu ve diğer kurum/kuruluşlarda yer alan merkezlere sunulup ele alınması davranışların rehabilite edilmesini kolaylaştırılacağı düşünülmektedir.
- 6) Araştırma sonucunda ergenlerin ebeveynleri tarafından algıladığı psikolojik istismar algısının sürekli öfke, Öfke-içte ve öfke-dışta değişkenleriyle doğru

orantıda olduğu sonucuna erişilmiştir. Fakat buna yol açan etmenlerin aıĝa çıkmasında (öfkeyi ie ve dışa atmasında rol oynayan etmenler) araştırma konusuna dahil edilmemiştir. Bu anlamda öfkenin şekillenmesinde rol oynayan etmenler üzerinde dūřünölerek öfkenin akış yönünü belirleyen etmenlerin aıĝa çıkmasında durulabilir. Dolayısıyla literatür araştırmasına katkı sunabilecek araştırma konusu üzerinde tartışılıp bu faktörler çerçevesinde konuya ilişkin meslek gruplarıyla bir araya gelip önleyici, kapsamı geniş bir proje sunulup etkenlerin iyileşmesinde rol oynanabilir.

KAYNAKÇA

- Acehan, S., Bilen, A., Ay, M., Gülen, M., Avcı, A. ve İçme, F. (2013). Çocuk İstismarı ve İhmalinin Değerlendirilmesi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 22(4), 591–614.
Erişim adresi: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr>.
- Acehan, S., Bilen, A., Ay, MO., Gülen, M., Avcı, A., ve İçme, F. (2013). Çocuk istismarı ve ihmalinin değerlendirilmesi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*; 22(4):591-614.
- Adalbjarnardottir, S.,& Hafsteinsson, L. G. (2001). Adolescents' perceived parenting styles and their substance use: Concurrent and longitudinal analyses. *Journal of Research on Adolescence*, 11(4), 401-423.
- Aktaş, B., Pasinlioğlu, T., ve Demirdüzen, N. (2017). Kadın doğum polikliniğine başvuran evli kadınların algıladıkları duygusal istismar ve etkileyen faktörlerin incelenmesi. *Adli Tıp Dergisi*; 31(3):115-23.
- Albayrak, B. ve Kutlu, Y. (2009). Ergenlerde öfke ifade tarzı ve ilişkili faktörler / Anger expression and related factors in adolescents. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim Ve Sanatı Dergisi*. s. 57-69.
- Alisinanoğlu, F. (2002). Gençlik Dönemi Özellikleri ve Genç Anne-Baba İletişimi. *Eğitim ve Bilim*. 27. 123, 62-63.
- Alpaslan, A. H. (2012). Ergen Ruh Sağlığı ve Spor. *Kocatepe Tıp Dergisi*. 13, 181- 185.
- Altıparmak, S., Yıldırım, G., Yardımcı, F., ve Ergin, D. (2013). Annelerden alınan bilgilerle çocuk istismarı ve etkileyen etkenler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*; 14(4):354-61.
- Amerikan Psikiyatri Birliği. (2013). Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı, DSM 5, Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı (E. Köroğlu, Çev.). Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

- Aral, N. ve Gürsoy, F. (2001). Çocuk Hakları Çerçevesinde Çocuk İhmal ve İstismarı. Milli Eğitim Dergisi, 151, 1–25. Erişim adresi: <http://dhgm.meb.gov.tr>.
- Arslan, G, ve Balkıs, M. (2016). Ergenlerde duygusal istismar, problem davranışlar, öz-yeterlik ve psikolojik sağlamlık arasındaki ilişki. SUJE; 6(1):8-22.
- Arslan, G. ve Balkıs, M. (2016). Ergenlerde Duygusal İstismar, Problem Davranışlar, Özyeterlik ve Psikolojik Sağlamlık Arasındaki İlişki. Sakarya University Journal of Education, 6(1), 8–22. doi: 10.19126/suje.35977.
- Arslan, R. (2016). Çocukluk dönemi duygusal istismarı ile depresyon arasındaki ilişkide erken dönem uyumsuz şemaların aracı rolüne ilişkin bir gözden geçirme. Klinik Psikiyatri Dergisi; 19(4):202-10.
- Aydın, B. (2005). *Çocuk ve Ergen Psikolojisi*, İstanbul: Nobel Basım.
- Bağ,Ö., Alşen, S. (2017). *Çocuk izlem merkezinde cinsel istismarın değerlendirilmesi: bir merkezin bir yıllık deneyimi*. Anadolu Psikiyatri Dergisi 18:62-68.
- Baker, Ö. ve diğ. (2009). Ergenlerde Görülen Psikolojik Belirtilerin Yordayıcıları Olarak Ruminasyon ve Öfke/ Öfke İfade Tarzları. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi. 43-45.
- Bakır, E. ve Kapucu, S. (2017). *Çocuk İhmali ve İstismarının Türkiye’de Yapılan Araştırmalara Yansımaları: Bir Literatür İncelemesi*. Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 4(2), 13–24. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr>.
- Balkaya, F.,& Şahin, N. H. (2003). Çok boyutlu öfke ölçeği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 14(3), 192-202.
- Bandura, A. (1971). *Sociallearning theory*. New York: General Learning Press.
- Bebbington, P.E., Cooper, C., Minot, S., (2009). Suicideattempts, gender, andsexualabuse. *Am J Psychiatry*.
- Bekçi, B. (2006). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinde Aile İçi Çocuk İstismarı ve Öfke Tetikleyicileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 10-39.

- Belsky, J. (1980). Child maltreatment: an ecological integration. *American Psychologist*, 35(4), 320.
- Bernet W. (2007). Çocuğa kötü muamele. Sadock BJ , VA Sadock VA, editörler. Kaplan & Sadock's Comprehensive Textbook of Psychiatry (Türkçe), 8. Baskı. Çev. ed: Aydın H, Bozkurt A, Ankara: Güneş Kitabevi. 3412-25.
- Bifulco, A., Brown, G. W., & Adler, Z. (1991). Early sexual abuse and clinical depression in adult life. *British Journal of Psychiatry*, 159(01), 115–122. doi:10.1192/bjp.159.1.115.
- Bilir, Ş., Arı, M., Dönmez, N., Atik, B. ve San, P. (1991). Türkiye'nin 16 İlinde 4–12 Yaşlar Arasındaki 50,473 Çocuğa Fiziksel Ceza Verme Sıklığı ve Buna İlişkin Problem Durumlarının İncelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 1(1), 53–66. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/198055>.
- Bronfenbrenner, U. (1977). *Toward an experimental ecology of human development*. *American Psychologist*, 32(7), 513–531. doi : 10.1037/0003-066X.32.7.513.
- Bronfenbrenner, U. (1979). Contexts of childrearing: Problems and prospects. *American psychologist*, 34(10), 844.
- Browne, A., & Finkelhor, D. (1986). Impact of child sexual abuse: A review of the research. *Psychological Bulletin*, 99(1), 66–77. doi:10.1037/0033-2909.99.1.66.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Burns, E. E., Jackson, J. L., & Harding, H. G. (2010). Child maltreatment, emotion regulation, and posttraumatic stress: The impact of emotional abuse. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 19(8), 801-819.
- Bussen, S., Rehn, M., Haller, A. ve ark. (2001), Genital findings in sexually abused prepubertal girls. *Zentralbl Gynakol*, 123(10):562-7.
- Canpolat, M. ve Atıcı, M. (2017). Öfke Kontrolü Programının Ortaokul Öğrencilerine Öfke Kontrolü Becerilerine Etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* Cilt:7 Sayı:47 Ocak/2017 Sayfa:87-98

- Cicchetti, D., ve Lynch, M. (1993). Toward an ecological/transactional model of community violence and child maltreatment: Consequences for children's development. *Psychiatry*, 56(1), 96-118.
- Cohn, A. (1983). The prevention of child abuse: What do we know about what works. In J. Leavitt (Ed.), *Child abuse and neglect: research and innovation* (pp. 167-194). California: Martinus Nijhoff Publishers.
- Çalışkan, H., ve Çevik, EĞ. (2018). Kadına yönelik şiddetin belirleyicileri: Türkiye örneği. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*; 7(14):218-33.
- Çelen, N. (2011). *Ergenlik ve Genç Yetişkinlik*, İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Çetinkaya, Ş. (2013). Lise Öğrencisi Erkek Ergenlerde Problem Çözme Eğitiminin Problem Çözme Eğitiminin Problem Çözme Becerisi, Kişilerarası İlişki Tarzı Ve Öfke Kontrolü Üzerine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi.
- Çiftçi, H. (2018). Ergenlerin benlik saygısı düzeylerinin karşılaştırılması meslek yüksekokulu ve meslek lisesi öğrencileri üzerine bir inceleme. *ESOSDER*; 17(68):1648-65.
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. (2004). UNICEF Türkiye Temsilciliği. Erişim adresi: <https://www.unicefturk.org/>.
- Derman, O. (2008). Ergenlerde Psikososyal Gelişim, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, *Adolesan Sağlık II*, Sempozyum Dizisi, No:63: 19-21.
- Donker, F. (2000). Cardiac rehabilitation: A review of current developments. *Clinical Psychology Review*, 20:923-943.
- Duman N. (2015). Yetişkin psikolojik istismarını tanımak. *IJSSER*; 5(1):33-43.
- Eckhardt, C. (2004). The assessment of anger and hostility: A critical review. *Aggression and Violent Behavior*, 9:17-43.

- Eckhardt, C. I., Samper, R. E., & Murphy, C. M. (2008). Anger disturbances among perpetrators of intimate partner violence: Clinical characteristics and outcomes of court-mandated treatment. *Journal of interpersonal violence*, 23(11), 1600-1617.
- Edman, J. L. (2005). Negative emotion and disordered eating among obese college students. *Eating Behaviors*.
- Erden, M. ve Fidan, N. (1999). *Eğitime Giriş*, İstanbul: Alkım Yayınları.
- Erdoğan, A. (2010). Pedofili: Klinik Özellikleri, Nedenleri ve Tedavisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 2(2), 132–160. Erişim adresi: <http://www.cappsy.org>.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton.
- Esen, E. (2016). Ergenlerde internet bağımlılığını yordayan psiko-sosyal değişkenlerin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Feiring, C., Taska, L., Lewis, M. (1999). Age and Gender Differences in Children's and Adolescent's Adaptation to Sexual Abuse. *Child Abuse & Neglect*, Vol. 23, No. 2, 115–128.
- Finkel, M.A., DeJong, A.R. (1994), Medical finding in child sexual abuse. Reece RM (ed). *Child Abuse Medical Diagnosis and Management*. Lea & Febiger, Philadelphia, 185-247.
- Fiyakalı, C. (2008). Anne-babası boşanmış ve boşanmamış lise öğrencilerinin sürekli öfke düzeyleri ve öfke ifade tarzlarının bazı değişkenler açısından karşılaştırılması. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Geçer, O. (2005). "Türk Toplumunda Sokak Çocuklarına Ait Çeşitli Adlandırmalar". *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 16(1), 118-121.
- Gilbert, R., Widom, C. S., Browne, K., Fergusson, D., Webb, E., & Janson, S. (2009). Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries. *The Lancet*, 373, 68-81.

- Goldstein, M. G. (1992). Psychological factors affecting condition. *Cardiovascular Disease Literature Review. Psychosomatics*, 33 (1): 134-145.
- Gökalp, Y., Kaya, S., ve Övün, A. (2018). Kadın ve çocuk istismarı. *Akademik Matbuat*; 2(2):61-77. (Erişim Tarihi: 09.01.2020)
<https://dergipark.org.tr/download/article-file/507914>
- Görgü, N.S, ve Tekinsav Sütçü, S.(2016). İşlevsel Olmayan Öfkenin Tedavisinde Bilişsel Davranışçı Grup Terapisi Etkililiği: Sistematik Bir Gözden Geçirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar* 2016 s.129-143.
- Gratz, K. L., Paulson, A., Jakupcak, M., & Tull, M. T. (2009). Exploring the relationship between childhood maltreatment and intimate partner abuse: Gender differences in the mediating role of emotion dysregulation. *Violence and Victims*, 24(1), 68- 82.
- Guillon, M. S, Crocq, M. A, Bailey, P. E. (2003). The relationship between self-esteem and psychiatric disorders in adolescents. *Eur Psychiatry* 18:59–62.
- Hamama, L. & Arazi, Y. (2012). Aggressive behaviour in at-risk children: Contribution of subjective well-being and family cohesion, *Child and Family Social Work*, 17 (3), 284-295.
- Haskett, M. E., Scott, S. S., & Fann, K. D. (1995). *Child Abuse Potential Inventory and parenting behavior: Relationships with high-risk correlates. Child Abuse & Neglect*, 19(12), 1483-1495.
- Helliwell, J. & Wang, S. (2014). Weekends and subjective well-being. *Social Indicators Research*, 116 (2), 389-407.
- Hildyard, K. L.,& Wolfe, D. A. (2002). Child neglect: Developmental issues and outcomes. *Child Abuse & Neglect*, 26(6-7), 679–695. doi:10.1016/s0145-2134(02)00341-1.
- Hoffman, L. W. (2003). Methodological issues in studies of SES, parenting, and child development. *Socioeconomic status, parenting, and child development*, 125-143.

- Iwaniec, D. (1996). Emotional Abuse and Growth Failure. In *Dublin: Eleventh International Congress on Child Abuse and Neglect*.
- İman, ED. (2015). Ergenlerin çocukluk örselenme yaşantıları ile empatik eğilim, sosyal sorun çözme becerileri arasındaki ilişki. *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*; 5(3):235-56.
- İstatistiklerle Çocuk. (2018). Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim adresi: www.tuik.gov.tr/PdfGetir.do?id=27596.
- Jung, H., Herrenkohl, TI., Lee, JO., Klika, JB., ve Skinner, ML. (2015). Effects of physical and emotional child abuse and its chronicity on crime into adulthood. *Violence and victims*.; 30(6):1004-18.
- Kaplan, B., Aksel, E. (2013). “Ergenlerde Bağlanma Ve Saldırganlık Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Nesne Psikoloji Dergisi*; (1), 20-49.
- Kaplan, S. (2002). Child and Adolescent Sexual Abuse. “Child and adolescent psychiatry a comprehensive textbook” (Ed.Lewis M) içinde, Lippincott Williams and Wilkins, Philadelphia, s:1217- 1222.
- Kaufman, J. (2007). Child abuseandneglect. In: Martin A, Volkmar FR, eds. *Lewis’s Child and Adolescent Psychiatry: A Comprehensive Textbook*. 4th ed. Philadelphia: Lippincott Williams &Wilkins, 693-9.
- Kelleci, D., Avcı, M., Erdal Erşan, E., Doğan, S. (2014).Bilişsel Davranışçı Tekniklere Dayalı Öfke Yönetimi Programının Lise Öğrencilerinin Öfke ve Atılganlık Düzeylerine Etkisi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi* 2014; 15:296-303).
- Kempe, C. H, Silverman, F. N, Steele, B. F, et al. (1962). *Thebatteredchilds syndrome*. JAMA; 181: 17-24.
- Kılıç, S. (2016). Cronbach’ın alfa güvenilirlik katsayısı. *Journal of Mood Disorders*, 6(1):47-48
- Kılınçer, AS., ve Dost, MT. (2015). Üniversite öğrencilerinin romantik ilişkilerinde algıladıkları istismar. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*; 5(42):160-72.

- Kıran Esen, B., Bozkur, B., Çiçek Gökçakan, N., Baykal, F. (2016). Okul Öğrencilerinin Sürekli Öfke ve Öfke Kontrolüne Psiko-Eğitim Programının Etkisi. *International Journal of International Social Sciences and Education Research* Volume: 2(4).
- Korkmazlar-Oral, Ü., Engin, P. ve Büyükyazıcı, Z. (2010). Türkiye’de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması: Özet Raporu. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu.
- Kozcu. Ş. (1988). *Çocuk İstismarı ve İhmali*. B. Dikeçligil ve A. Çiğdem (Editörler), Aile Yazıları 3 (ss. 380–391). Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Kulaksızoğlu, A. (2009). *Ergenlik psikolojisi*. (14. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kutsal, E. (2004). Fiziksel Çocuk İstismarının Sosyodemografik Özellikleri Ve Milner Çocuk İstismarı Potansiyeli Ölçeğinin Türkiye Geçerliliği, Uzmanlık Tezi, Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ankara, 3.
- Kwong, M. J., Bartholomew, K., Henderson, A. J., & Trinke, S. J. (2003). The intergenerational transmission of relationship violence. *Journal of family psychology, 17*(3), 288.
- Lahoti, S.L., McClain, R.N., Girardet, R. ve ark. (2001), Evaluating the child for sexual abuse. *Am Fam Physician, 63*: 883- 92.
- Lam, K.Y. (2015). Disclosure and Psychological Well-Being of Sexually Abused Adolescents in Hong Kong. *J Child Sex Abus 24*:731-752.
- Lanius, R. A., Bluhm, R. L., & Frewen, P. A. (2011). How understanding the neurobiology of complex post-traumatic stress disorder can inform clinical practice: A social cognitive and affective neuroscience approach. *Acta Psychiatrica Scandinavica, 124*(5), 331-348.
- Lazenbatt, A. (2010). The impact of abuse and neglect on the health and mental health of children and young people. London: National Society for the Prevention of Cruelty to Children.

- Lewis, D.O. (1992). From abuse to violence: psychophysiological consequences of maltreatment. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*; 31: 383-91.
- Livingston, R. (1987). Sexually and physically abused children. *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*; 26: 413-5.
- Malhi, G. S., Byrow, Y., Outhred, T., Das, P., & Fritz, K. (2017). Irritability and internalizing symptoms: Modeling the mediating role of emotion regulation. *Journal of Affective Disorders*, 211, 144-149.
- Moor, A.,& Silvern, L. (2006). Identifying pathways linking child abuse to psychological outcome: The mediating role of perceived parental failure of empathy. *Journal of Emotional Abuse*, 6(4), 91-114.
- Morales, A. (2001). The rising incidence of child abuse. In B. Grapes (Ed.), *Child abuse* (pp. 14–19). San Diego: Greenhaven Press.
- Okman, C. (1999). Ergenlik dönemindeki öfke ifade tarzlarının kendilik imgesi bağlamında incelenmesi. Marmara Üniversitesi Tez Koleksiyonu Veri Tabanı.
- Osvath, P., Vörös, V., & Fekete, S. (2004). Life events and psychopathology in a group of suicide attempters. *Psychopathology*, 37(1), 36-40.
- Öngün, E, ve Ünsal, G. (2018). Üniversite yaşamında yakın ilişkiler ve istismar. *Hemşirelik Akademik Araştırma Dergisi*; 4(1):52-8.
- Öz, F. ve Yılmaz, E. (2009). Ruh Sağlığının Korunmasında Önemli Bir Kavram: Psikolojik Sağlamlık. *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 16(3), 82–89. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/88536>.
- Öz, S. ve Aysan, F. (2012). Öfke Yönetimi Eğitiminin Okul Psikolojik Danışmanlarının Öfkeyle Başa Çıkma ve Güvengelik Becerilerine Etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Dergisi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı:6 s:52-69*.
- Özdemir, E. ve Çivitci, A.(2016). Öfke Kontrolü Eğitiminin Üniversite Öğrencilerinin Sürekli Öfke, Öfke Kontrolü ve Yaşam Doyumları Üzerine Etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi Cilt:9 Sayı:9*.

- Özmen, A (2006). Öfkeyle başa çıkma eğitiminin ve etkileşim grubu uygulamasının içe yönelik öfke üzerine etkisi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 30 (2), 175-185.
- Öztürk, M.O. ve Uluşahin, A. (2008) *Ruh Sağlığı ve Bozuklukları* (11. Baskı) . Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri,16-22
- Pérez Fuentes, G., Olfson, M., Villegas, L. ve ark. (2013). Prevalence and correlates of child sexual abuse: a national study. *Compr Psychiatry* 54:16-27.
- Phillips, L.H., Henry, J.D., Hosie, J.A. & Milne, A.B. (2006). Age, anger regulation and well-being. *Aging and Mental Health*, 10 (3), 250-256.
- Pizarro, R. A., (1999). Current issues in child abuse. *Curr Opin Pediatr*; 12:665-8.
- Polat, O. (2002). *Çocuk ve Şiddet*. İstanbul: Der Yayınları; 85-97.
- Polat, O. (2007), Tüm Boyutları ile Çocuk İstismarı, İstanbul: Seçkin Yayınları.
- Polat, O. (2008). Türkiye’de Çocuk Haklarının Durumu. *Toplum ve Demokrasi*, 2(2), 149–157.erişim adresi: <https://dergipark.org.tr>.
- Priebe, G., Hansson, K., Svedin, C. G. (2010). Sexual abuse and association with psychosocial aspects of health. A population based study with Swedish adolescents. *Nord J Psychiatry* 61:40-48.
- Reppold, C. T.,& Hutz, C. S. (2003). Reflexão social, controle percebido e motivações à adoção: características psicossociais das mães adotivas. *Estudos de psicologia (Natal)*, 8(1), 25-36.
- Rodriguez, C. M. (2010). Parent–child aggression: Association with child abuse potential and parenting styles. *Violence and Victims*, 25(6), 728-741.
- Sala G (1997) Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Öğrencilerinin Öfke ifade Etme Biçimlerinin Belirlenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Scannapieco, M., ve Connell-Carrick, K. (2005). Understanding child maltreatment: An ecological and developmental perspective. [Elektronik versiyon]. <https://books.google.com.tr/sayfasından> elde edilmiştir.

- Serter, GÖ. (2018). Üniversite öğrenimi gören öğrencilerin algıladıkları duygusal istismar ile affetme ve öznel iyi oluş düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Turkish Studies*; 13(19):1465-84.
- Siyez, D.M. ve Tuna, D.(2014). Lise Öğrencilerinin Öfke Kontrolü ve İletişim Becerilerinde Çözüm Odaklı Psiko- Eğitim Programının Etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 5(41),11-22,2014
- Snyder, C. R., Hoza, B., Pelham, W. E., Rapoff, M. Ware, L., Danovsky, M., Stahl, K. J. (1997). The development and validation of the Children's Hope Scale. *Journal of Pediatric Psychology*, 22(3), 399–421. doi: 10.1093/jpepsy/22.3.399.
- Sofuoğlu, Z., Oral, R., Aydın, F., Cankardeş, S., Kandemirci, B., Koç, F., Halıcıoğlu, O. ve Akşit, S. (2014). Türkiye'nin Üç İlinde Olumsuz Çocukluk Çağı Deneyimleri Epidemiyolojik Çalışması. *Türk Pediatri Arşivi*, 49, 47–56. Erişim adresi: <https://www.journalagent.com/>.
- Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M. J., Alink, L. R., & van IJzendoorn, M. H.(2012). The universality of childhood emotional abuse: a meta-analysis of worldwide prevalence. *Journal of Aggression, Maltreatment and Trauma*, 21(8),870-890.
- Şahin, H. (2005). Öfke Denetiminin Çocuklarda Gözlenen Saldırgan Davranışlar Üzerindeki Etkisi. Doktora tezi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* Cilt:3 Sayı:26.
- Şimşek, S., ve Önder, FC. (2011). Ergenlerde davranış problemlerinin, anne-babadan ve öğretmenlerden algılanan duygusal istismar açısından incelenmesi. *İlköğretim Online*; 10(3):1124-37. (Erişim Tarihi: 22.01.2020) <http://ilkogretim-online.org.tr/index.php/io/article/view/1580/1416>.
- Tackett, K.K. (2002). The health effects of child abuse: four pathways by which abuse can influence health. *Child Abuse Negl*; 26:715-29.
- Tahiroğlu, A. Y., Avcı, A., Çekin, N. (2008). Çocuk istismarı, ruh sağlığı ve adli bildirim zorunluluğu. *Anadolu Psikiyatr Dergisi*. 9:1-7.

- Taş, A. (2017). Hacettepe Üniversitesi Öğrencilerinin Çocuk İhmal ve İstismarı Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Taş, B.(2020). *Pozitif Ergenlik ve Ergen-Ebeveyn İletişimi*. Ankara: Nobel Yayınevi
- Taşçı, Y. (2013). *Ergenlik Döneminde Bulunan (12–15 yaş) Öğrencilerin Akademik Başarılarında Okulun Rolü*, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Taşgın, S. ve Sarı, İ. (2014). Aile İçi Ensestini Nitel Analizi: Şanlıurfa Örneği. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 35(7), 486–500. Erişim adresi: <http://www.sosyalarastirmalar.com>.
- Terzi, S. ve Özbay, Y. (2014). Çocuk İstismarı İle İlgili Gazete Haberlerinin İstismarın Türü, İstismarcı İle Mağdurun Cinsiyeti ve Bağlam Açısından İncelenmesi. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 12(2), 126–133. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/>.
- Topçu, S. (2009a). Silinmeyen İzler: Çocuk, Genç ve Engellilerin İstismar ve İhmali. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Topçu, S. (2009b). *Cinsel İstismar*. Ankara: Phoenix Yayınları.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri, (2016). [internet]. (Erişim tarihi:18.01.2020). http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=%C4%B0ST%C4%B0SMAR.
- Türk, F. ve Hamamcı, Z.(2016). Bilişsel Davranışçı Yaklaşımına Dayalı Olarak Uygulanan Öfke Kontrolü Programlarının Etkililiğinin Değerlendirilmesi: Bir Meta-Analiz Çalışması. Journal of International SocialResearch 9 (43).
- Tüzün, B, (1998). Ölümle sonuçlanan hırpalanmış çocuk sendromu olgusu. Adli Tıp Bülteni; 3: 102-105.
- Uslu, R. İ. (2014). Duygusal istismar. Çocuk İstismarına ve İhmaline Yaklaşım. TemelBilgiler. O. Derman (Ed.), Ankara: Akademisyen Tıp Kitabevi,
- Üstel, L. C. (Editör). (2009). *Harward medical school aile sağlık rehberi* (3. Cilt) İstanbul: Bizim Kitaplar, 1019- 1036.

- Wilde, J. (2001). Öfke Sorunu Yaşayan Çocuklara Yönelik Uygulamalar. (Çeviren: Ahmet ÖZMEN). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Yıl: 2006, cilt: 39, sayı:1, 135-144.
- World Health Organization [Internet]. Violence Against Children, Inc: c2018 [cited 2020 April 18]. Available from: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children>
- World Health Organization. (2006). Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence. Erişim adresi: <https://www.who.int>.
- World Health Organization. (2010). Report of the Consultation on Child Abuse Prevention. Geneva; 1999.
http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/neglect/en/
- Yeni, B. (2010). İstanbul Çocuk Mahkemelerinde Yargılanan Çocuklarda Sürekli Öfke - Öfke İfade Tarzları İle İstismar Yaşantıları Arasındaki İlişki. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.
- Yeşil, P., Taşcı, S., ve Öztunç, G. (2016). Yaşlı istismarı ve ihmali. *DÜ Sağlık Bil Enstitü Dergisi*; 6(2):128-34.
- Yeşilyaprak, B.(2006). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Yıldırım, F. (2010). Majör depresyon hastalarında çocukluk çağı travmasının dürtüsellik, öfke ve intihar davranışı ile ilişkisi (Yayınlanmamış uzmanlık tezi). *Bakırköy Prof. Dr. Mazhar Osman Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, İstanbul*.
- Yıldız, M. (2008). Farklı Liglerde Yer Alan Futbolcuların Kişilik Tipleri İle Sürekli Öfke-Öfke İfade Tarzlarının İncelenmesi. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Zeytinoğlu, S. ve Kozcu, Ş. (1989). Fiziksel Çocuk İstismarı Konusunda Bir Araştırma. B. Dikeçligil ve A. Çiğdem (Editörler), *Aile Yazıları 3* (ss. 393–399). Ankara: Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Ziyalar, N. (1999). Çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesi. *Çocuk Forumu*; 2: 31-33

Ekler

Etik kurul izin formu

30.12.2019 tarihli ve 2019/12 sayılı Etik Kurulu karar ekidir.

 Istanbul Zaim Üniversitesi	İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ ETİK KURULU																	
ARAŞTIRMA ETİK KURUL ONAY FORMU																		
Tarih:	30.12.2019																	
Sayı:	2019/12																	
Ekler:	EK 1: Başvuru Dilekçesi EK 2: Etik Davranış Beyan Formu EK 3: Etik Kurul Başvuru Formu. EK 4: Anketler (3 sayfa)																	
Yer:	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Rektörlüğü																	
İlgi:	Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğünün 28.12.2019 tarihli ve 6972 sayılı yazısı																	
Katılımcılar:	<table border="0"><tr><td>1. Prof. Dr. Nuru USLU</td><td>Kurul Başkanı/Rektör Yardımcısı</td></tr><tr><td>2. Prof. Dr. Mehmet Emin KÖKTAŞ</td><td>Üye/Dekan V.</td></tr><tr><td>3. Prof. Dr. Mustafa ATEŞ</td><td>Üye/Dekan V.</td></tr><tr><td>4. Prof. Dr. Kadir CANATAN</td><td>Üye/Öğretim Üyesi</td></tr><tr><td>5. Prof. Dr. Yahya Kemal YÖĞÜRTÇÜ</td><td>Üye/Öğretim Üyesi</td></tr><tr><td>6. Prof. Dr. Ömer ÇAHA</td><td>Üye/Müdür V.</td></tr><tr><td>7. Bilal SAMAT</td><td>Üye/Hukuk Müşaviri</td></tr><tr><td>8. Zeynep Funda TEZ</td><td>Raportör</td></tr></table>		1. Prof. Dr. Nuru USLU	Kurul Başkanı/Rektör Yardımcısı	2. Prof. Dr. Mehmet Emin KÖKTAŞ	Üye/Dekan V.	3. Prof. Dr. Mustafa ATEŞ	Üye/Dekan V.	4. Prof. Dr. Kadir CANATAN	Üye/Öğretim Üyesi	5. Prof. Dr. Yahya Kemal YÖĞÜRTÇÜ	Üye/Öğretim Üyesi	6. Prof. Dr. Ömer ÇAHA	Üye/Müdür V.	7. Bilal SAMAT	Üye/Hukuk Müşaviri	8. Zeynep Funda TEZ	Raportör
1. Prof. Dr. Nuru USLU	Kurul Başkanı/Rektör Yardımcısı																	
2. Prof. Dr. Mehmet Emin KÖKTAŞ	Üye/Dekan V.																	
3. Prof. Dr. Mustafa ATEŞ	Üye/Dekan V.																	
4. Prof. Dr. Kadir CANATAN	Üye/Öğretim Üyesi																	
5. Prof. Dr. Yahya Kemal YÖĞÜRTÇÜ	Üye/Öğretim Üyesi																	
6. Prof. Dr. Ömer ÇAHA	Üye/Müdür V.																	
7. Bilal SAMAT	Üye/Hukuk Müşaviri																	
8. Zeynep Funda TEZ	Raportör																	
Planlanan araştırma önerisi özeti aşağıdaki gibidir.																		
Araştırmanın Niteliği:	Yüksek lisans Tezi																	
Araştırmanın Başlığı:	Ebeveynlerin Psikolojik İstismar Algısının Ergenlerin Öfkesini İfade Etme Biçimleri Üzerindeki Etkisi																	
Araştırmacılar ve adres bilgisi:	Deniz ESEN, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Anabilim Dalı, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Bilim Dalı.Yüksek lisans öğrencisi mail.com, Danışman: Dr. Besra TAŞ, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aile Danışmanlığı ve Eğitimi Bölümü, besra.tas@izu.edu.tr																	
Araştırmanın Süresi (ay):	Toplam araştırma süresi 6 aydır.																	
Araştırmanın Amacı:	Araştırmanın amacı; ebeveynleri tarafından maruz bırakılan psikolojik istismarın ergen bireylerde öfkesini ifade etme tarzlarına olan etkisini ele alarak daha önce araştırılmaya sunulmamış literatür çalışmasına katkı sunmak ve bu doğrultuda çıkan sonuca göre farkındalığı artırarak çeşitli önlem ve koruyucu bazında gerçekleştirilecek programların varlığını sürdürmeye yardımcı olmaktır. Psikolojik istismarın alt boyutları olan kabul etme, reddetme, suçla yönelme, Duygusal tepki vermeyi reddetme değişkenlerinin ergen bireylerin öfkesini ifade etme biçimlerine olan etkisini ele alarak araştırmanın birçok boyuttan bakılmasını sağlayıp çıkan sonuçların anlamlı bir şekilde yordayıp yordanamadığını belirlemesi araştırmanın amaçlarını oluşturmaktadır.																	
Araştırma Etiği:	Araştırmaya kurum ve veli izni alındıktan sonra başlanılacaktır. Araştırmada kişisel veri toplanacağından 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve ilgili mevzuat uyarınca kişisel verileri korumak amacıyla gerekli tüm tedbirler alınacak, gerekli her türlü yükümlülük özenle yerine getirilecektir. Çalışmanın bilimsel bir araştırma için veri toplamayı amaçladığı, çalışma sonuçlarının sadece bilimsel amaçlarla kullanılacağı, çalışmanın sonuçlarının katılımcılarına aleyhine																	

30.12.2019 tarihli ve 2019/12 sayılı Etik Kurulu kararı ektide.

	olacak şekilde kullanılmayacağı, çalışmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığı, cevapların tamamen gizli tutulacağı, çalışmaya katılanların kimliklerini açık edici davranışlarından kaçınılacağı ve çalışmaya katılanların katılım sırasında herhangi bir nedenle rahatsızlık hissetmeleri durumunda istedikleri zaman katılmalarını veya endirebilecekleri bilgileri uygulanacak anketlerin başında yer almasıdır.
Arastırılmada Kullanılmak Ölgeme Araçları (adları):	1) Kişisel Bilgi Formu (Arastırılmacı tarafından hazırlanmıştır.) 2) Psikolojik İstismar Ölçeği (Arslan, G. (2015). Psikolojik İstismar Ölçeği (PİÖ) geliştirme çalışması: Ergenlerde psikometrik özelliklerinin incelenmesi. <i>Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi</i> , 4(2), 727-738. http://dx.doi.org/10.14686/buefad.v4i2.5000146983) 3) Öfke ifade tarzı Ölçeği (Özer, A. K. (1994). Sarıklı Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçekleri Üzerine çalışması. <i>Türk Psikoloji Dergisi</i> , 9(31), 26-35.)
Arastırılmaya Katılmak Örneklem Sayısı, Örneklem Nereden ve Nasıl Seçileceği:	Örneklem sayısı 450-500 arasında İstanbul ilinin Eşyüp ilçesinde öğrenim gören lise öğrencilerine (yaş:14-18) uygulanacaktır. Seçilecek öğrenciler ise basit seçkisiz örnekleme yöntemi ile belirlenecektir.
Uygulanması veya Ölçeklerin Doldurma Süresi	10-15 dk dolurması süresidir.
KARAR	ARASTIRMA İSTANBUL SABAHATTİN ZAIM ÜNİVERSİTESİNİN ETİK DURUŞUNA AYKIRI DEĞİLDİR.

Tarih: 30.12.2019

Sayı: 2019/12

İlgili Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğünün 28.12.2019 tarihli ve 6972 sayılı yazısı

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Etik Kurulu tarafından hazırlanmıştır.

Meb İzin Formu

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411-44-E.3239439
Konu : Anket Araştırma İzi

13.02.2020

İSTANBUL SABAHATTIN ZAIM ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgil: a) 04.02.2020 tarihli ve 506 sayılı yazınız.
b) Valilik Makamınız 11.02.2020 tarihli ve 3071737 sayılı oluru.

Üniversiteniz Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Deniz ESENİN "Ebeveynlerin Psikolojik İstisnası Algısının Ergenlerin Okulsel İfade Etme Becerileri Üzerindeki Etkisi" konulu araştırma çalışması hakkındaki ilgi (a) yazınız ilgi (b) valilik onayı ile uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi ve araştırmacının söz konusu tabii; bilimsel amaç dışında kullanılmaması, uygulanma sırasında bir önceki müdürlüğünüzde muhafaza edilen mülkiyeti ve sonuçları veri toplama araştırmacı kurumunuza araştırmacı tarafından ulaştırılarak uygulanması, katılımcıların gizliliği esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğünüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılmaması koşuluyla, gerekli dayatmanın araştırmacı tarafından yapılması, okul idarecilerinin denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Valilik Onayı doğrultusunda uygulanması ve işlem bitiminden sonra 30 gün içinde sonuçları Müdürlüğünüz Strateji Geliştirme Birimimize rapor halinde bilgi verilmesini arz ederim.

Levent ÖZİL
İl Millî Eğitim Müdürü a.
MUSTAFA YAKAR

EK:
1- Valilik Onayı
2- Ölçekler

Millî Eğitim Müdürlüğü Bahadırsk M. İsmail Özgen Cad.
No:3 Eski Adliye Binası Samsunbulvarı Fatih/İstanbul
E-Posta: iletme@meb.gov.tr

Bilgi İçin Aydın . BALTA YIKICI
Tel: 02125 384 34 00- 3628

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 59090411-20-E.3071737

11/02/2020 ---

Konu : Anket ve Araştırma İzin Talebi.

VALİLİK MAKAMINA

- İlgi: a) İst. Sabahattin Zaim Üniversitesi'nin 04.02.2020 tarihli ve 506 sayılı yazısı.
b) Bakanlığımızın 21.01.2020 tarih ve 1563890/ 2020/2 No'lu genelgesi
c) İl Millî Eğitim Müdürlüğü Araştırma ve Anket Komisyonunun 11.02.2020 tarihli tutanağı.

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi Deniz ESEN'in "Ebeveynlerin Psikolojik İstismar Algısına Ergenlerin Özkesini İfade Etme Biçimleri Üzerindeki Etkisi" konulu tezi kapsamında, ilimiz Eylâpsultan ilçesinde bulunan liselerde öğrenim gören öğrencilere; kişisel bilgi formu, psikolojik istismar ölçeği ve öfke ifade tarzı ölçeğini uygulama istemi hakkındaki ilgi (a) yazı ve ekleri Müdürlüğümüzce incelenmiştir.

Araştırmacının söz konusu talebi; bilimsel amaç dışında kullanılmaması, uygulama sırasında bir örneği müdürlüğümüzde muhafaza edilen mühürlü ve imzalı veri toplama araçlarının kurumlarımıza araştırmacı tarafından ulaştırılarak uygulanması, katılımcıların gönüllülük esasına göre seçilmesi, araştırma sonuç raporunun müdürlüğümüzden izin alınmadan kamuoyuyla paylaşılmaması koşuluyla, okul idareleriyle denetim, gözetim ve sorumluluğunda, eğitim-öğretimi aksatmayacak şekilde ilgi (b) Bakanlık emri esasları dâhilinde uygulanması, sonuçtan Müdürlüğümüze rapor halinde (CD formatında) bilgi verilmesi kaydıyla Müdürlüğümüzce uygun görülmektedir.

Makamlarınızca da uygun görülmesi halinde olurlarınıza arz ederim.

Levent YAZICI
İl Millî Eğitim Müdürü

Ek:

1- Genelge.

2- Komisyon Tutanağı.

OLUR
11/02/2020

Levent KILIÇ
Vali a.
Vali Yardımcısı

Kişisel Bilgi Formu

İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
AİLE DANIŞMANLIĞI VE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

Sevgili öğrenciler,

Bu çalışma İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Aile Danışmanlığı Ve Eğitimi Anabilim Dalı Dr. Öğr. Üyesi Besra TAŞ danışmanlığında yürütülen yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu çalışma "Ebeveynlerin Psikolojik İstisna Algısına Ergenlerin Öfkesini İfade Etme Biçimleri Üzerindeki Etkisi" incelemek amacıyla yürütülmektedir. Araştırmada kişisel veri toplanacağından 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve ilgili mevzuat uyarınca kişisel verileri korumak amacıyla gerekli tüm tedbirler alınacak, gerekli her türlü yükümlülükler yerine getirilecektir. Çalışma bilimsel bir araştırma için veri toplama amaçlanmaktadır. Çalışma sonuçları sadece bilimsel amaçlarla kullanılacak, çalışmanın sonuçları katılımcıların aleyhine olacak şekilde kullanılmayacaktır. Çalışmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır, verdiğiniz cevaplar tamamen gizli tutulacak ve kimliklerinizi açık edici davranışlardan kaplıdır. Çalışmaya katılımınız sırasında herhangi bir nedenle rahatsızlık hissetmeniz durumunda istediğiniz zaman katılmamanıza karar verebilirsiniz. Cevaplarınızı içtenlikle ve ekallsiz olarak vermeniz, araştırmamızın objektifliği açısından önem taşımaktadır. Araştırmamıza gösterdiğiniz ilgi için teşekkür eder ve hayatınızda başarılar dilerim.

DEMİR ESEN

Psikolojik Danışmanlık Ve Rehberlik

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

- 1) Cinsiyetiniz: Erkek () Kız ()
- 2) Yaşınız: 14-15 () 16-17 () 18+ ()
- 3) Doğum sıranız : İlk çocuk () ortanca çocuk () son çocuk () tek çocuk ()
- 4) Şu an içinde yaşadığınız ailenin ortalama aylık geliri ne kadardır?
1500 ve altı () 1500-3000 () 3000-4500 () 4500 ve üzeri ()
- 5) Annenizin eğitim durumu nedir?
Okur-yazar değil () İlkokul () Ortaokul () Lise ()
Üniversite () Yüksek Lisans () Doktora ()
- 6) Babanızın eğitim durumu nedir?
Okur-yazar değil () İlkokul () Ortaokul () Lise ()
Üniversite () Yüksek Lisans () Doktora ()
- 7) Hangi anne baba tutumunda yetiştirildiğinizi düşünüyorsunuz?
Demokrat () Açık Koruyucu () Otoriter, Baskıcı () Mükemmeliyetçi () Tutarsız () Benlikçi ()
- 8) Aile yapınız:
Çekirdek aile () Geniş Aile ()

Psikolojik İstismar Ölçeği

Aşağıdaki cümleleri anne veya babamın size karşı gibiymiş olduğu tepkileri göz önünde bulundurarak cevaplamaya istiyorum.

Örneğin "Annece veya babam sırlarımı başkalarına söylemekle beni tehdit ederdi."

4 3 2 1

	Hemen hermen Her Zaman	Sık sık	Nadiren	Hemen hermen
Annem veya babam....				
1. Sırlarımı başkalarına söylemekle beni tehdit ederdi.	4	3	2	1
2. Çeşitli konularda ne düşündüğümü sorar, fikirlerime saygı gösterirdi.	4	3	2	1
3. Sorularım çözümlerinde düşüncelerime önem vermezdi.	4	3	2	1
4. Beni ceza olarak bir odaya, tuvalete, bodruma kapatırdı.	4	3	2	1
5. Aile kararlarında fikrimi sormazdı.	4	3	2	1
6. Benimle sıcak bir ses tonuyla konuşurdu.	4	3	2	1
7. Beni fiziksel olarak yaralamakla veya şiddet uygulamakla tehdit ederdi.	4	3	2	1
8. Beni terk etmekle tehdit ederdi.	4	3	2	1
9. Fikirlerime değer vermezdi.	4	3	2	1
10. Evlilik vermekle beni tehdit ederdi.	4	3	2	1
11. Beni suçlu yöneltili davranışlarında bulurdu.	4	3	2	1
12. Sevdiğim bir kişiye veya şeye zarar vermekle beni tehdit ederdi.	4	3	2	1
13. Benimle zaman geçirmekten zevk almırdı.	4	3	2	1
14. Beni diğer insanların yanında küçük düşürürdü.	4	3	2	1
15. Çevremde, arkadaşlarıma karşı saldırgan davranışlarımı ödüllendirirdi.	4	3	2	1
16. Bana çirkin, kötü adlar takardı.	4	3	2	1
17. Benim gücümün önünde kaygı ederdi.	4	3	2	1
18. "Sen ne işe yararsın" diyerek aşağılardı.	4	3	2	1
19. Yasal olmayan şeyler yapmam için beni desteklerdi.	4	3	2	1
20. Benim sosyal faaliyetlere katılmamı istemezdi.	4	3	2	1
21. Genelinde bana, beni sevdiğini söylerdi.	4	3	2	1
22. Konuştuğumda beni dikkatlice dinlerdi.	4	3	2	1
23. Okul faaliyet ve gezilerine katılmamı engellerdi.	4	3	2	1
24. Yasal olmayan şeyler yaptığımı görürdü.	4	3	2	1
25. Beni arkadaşlarım kadar sevdiğini hissettirirdi.	4	3	2	1
26. Herhangi bir neden yokken okulu asmama veya okula gitmememe izin verirdi.	4	3	2	1
27. Kardeşim doğduktan sonra ben yokmuşum gibi davranmaya başlamıştı.	4	3	2	1

Sürekli Öfke ve Öfke İfade Tarzı Ölçeği

NERGE: Aşağıda kişilerle kendilerine ait duygularını anlatırken kullandıkları bir takım ifadeler verilmiştir. Her ifadeyi okuyunuz, sonra da genel olarak nasıl hissettiklerini düşünün ve ifadelerin sağ tarafındaki sayılar arasında sizi en iyi tanımlayanı işaretleyerek zarfı OX işaretli kutuya. Doğru ya da yanlış cevap yoktur. Herhangi bir ifadenin üzerinde fazla zaman sarf etmeyiniz, genel olarak nasıl hissettiklerini gösteren cevabı işaretleyin.

1. Her 2. Biraz 3. Oldukça 4. Tamıyla Sizi ne kadar tanımlıyor?
1. Çabuk parlam.
 2. Karga mınaçlıyım.
 3. Öfkeni burnunda bir izlenim.
 4. Başkalarını hatırlam, yaptığım iyi yaşıtlarınca kızarm.
 5. Yaptığım iyi bir işten sonra takdir edilmişim gibi görünürüm.
 6. Öfkenizi kontrol etmekte güçlüklerim.
 7. Öfkelendiğimde ağzıma geleni söylerim.
 8. Başkalarını teninde eleştirilmek beni çok hiddetlendirir.
 9. Engellendiğimde kişilerin bilmeyi vurmaya giderim.
 10. Yaptığım iyi bir iş için değersiz olduğumda öfkeye dönerim.
 11. Öfkeni kontrol ederim.
 12. Kızgınlığımı gösteririm.
 13. Öfkeni içime atarım.
 14. Başkalarını karşı sabırlıyım.
 15. Sonunda ya da surat asarım.
 16. İnanılmaz çok dertim.
 17. Başkalarını içli sözler söylerim.
 18. Soğukkanlılığımı korurum.
 19. Kapıları çarpmak gibi şeyler yaparım.
 20. İçim için köpürürüm ama göstermem.
 21. Davranışlarımı kontrol ederim.
 22. Başkalarıyla tartışırım.
 23. Kızıl, kimseye söylemediğim kâhler beşerim.
 24. Beni çıldırıp çıkaran her neyse salıverim.
 25. Öfkeni kontrol etmekte çıkılmaz kendimi dardandabilirim.
 26. Güldürme gülmeye insanları epime eleştiririm.
 27. Belli etmişimden daha öfkeliyimdir.
 28. Çoğu kimseye kıyasla daha çabuk sakinleşirim.
 29. Kâh şeyler söylerim.
 30. Hissizlik ve anlayışlı olmaya çalışırım.
 31. İçimde insanları fark ettiğimde daha fazla sızılırım.
 32. Sızılarına hakim olurum.
 33. Beni sızıldırırsen, ne hissettiğimi söylerim.
 34. Kızgınlık duygularımı kontrol ederim.

Ölçek Kullanım İzinleri

Gökmen Arslan
28.02.2019 Per 23:15
Siz

Ergen Psikolojik İstismar Ölçe...
30 KB

Ölçek ekte. Ölçek sadece araştırmanızda kullanmanız için izin verilmiştir. Üçüncü şahıslar ile ve tezinizde tümünü paylaşmayınız. Araştırma sonuçları konusunda tarafıma bilgi vererseniz sevinirim. Ölçekle değerlendirme bilgilerinizi researchgate'deki çalışmalarında bulabilirsiniz. Kolaylıklar dilerim.

deniz esen <denizesen6656@hotmail.com>, 24 Feb 2019, Paz 20:02 tarihinde e-postu gönderdi

Re: Yüksek lisans tez için Ölçek kullanım izni/Öfke ifade tarzı

ozer.akadir
23.02.2019 Cmt 11:06
Siz

Sn Esen (iletinizin sonuna isminizi koymamışsınız. Soyadınızı elektronik posta adresinden tahmin ediyorum)
Söz konusu ölçekleri çalışmanızda kullanabilirsiniz
Başarı dilekleriyle
Prof Dr **Kadir** Özer

Sent from my Samsung Galaxy smartphone.
<